

Liber sacre marie in berge

Johannes Nyder de Consolacōe timōte gſcē
 Disputacō inter clericū & militē de p̄tate platoꝝ
 Vita antixpi Compendiose
 Bernardus de planctu marie Virgib
 Gerson de consolacione theologie
 Gerson de symonia
 Idem de probacōe sp̄atū
 Idem de instructōe gſessorū
 Idem de remedijs cont' uicacōes peccati

V. 247

} V. 279

V. 241

V. 491

} V. 497

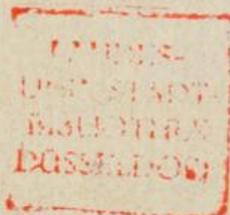
LAIBS.
 LE D SCOUT
 BETHOHE
 DESSELDOR.

Sept. Th. IV. 246.
2^{ce}.

1.
2

Consolatoriu timorate consciencie Venerabilis
fratris Johannis Rizer sacre theologie
professoris eximij de ordine predicatorum Pro
logus

A sub disciplinas repim⁹ philosophi-
cas diuersis morbis corporum medi-
cos tradidisse anecdota varia diu-
sis sub tractatibus Cum autem ratio-
nalis anima incomparabiliter nobilior sit cor-
poris. **Q**uod longe animarum medicis. De his
op⁹ est tractatus formare quibus egrotati suc-
curratur anime. Et quod quod in humanam animam
cadere possint infirmitatum spiritualium pene infi-
nita accidentia. tamen pro presenti vni morbo
quod est circa consciencia principaliter succurre
propono per hunc tractatum quod censei potest
consolatoriu timorate consciencie que reuera solu
ex formosorum doctorum tam theologie pa-
gine quod iuris canonici copertavi sententiis. Quia
igit in huius vite exilio nichil est bona consciencia
ioandius de qua eterna ayt sapientia. Secura
mens quasi iuge conuiuium. Et apostolus gloria
nostra hec est testimonium sciencie nostre. Et ita
e diuerso in hac lacrimarum valle nichil pena-
lius et miserabilibus mala consciencia. De qua ysa-
biat Verbis eorum non morietur et ignis eorum

non extinguetur. Ideo ut consciencia sine errore ab felicitatis eterne cum bona spe ire queat terminum. Iuxta tres famosas acceptiones consciencie tractatum presentem in tres partes diuido. Prima pars in octo capitula est de conscientia pro ut spem denotat. Secunda in decem capitul. erit de conscientia pro ut habentem rectificat. Tercia in xxxi. capitul. erit de conscientia prout in aliquo trepidat. prime partis capitula. Primum quod conscientia primo modo capitur per spe et ponuntur vii. fructus bone conscientie. Secundum quod mala conscientia eam habenti vii. mala ingerit. Tercium est quod septem reperuntur differentes conscientie. Quartum est quod conscientia hominis ad similitudinem domus materialis est regenda. Quintum quod conscientia hominis non debet semper sufficere eam habenti sed multum est etiam laborandum pro bona fama. Sextum an quis scire possit se habere bonam conscientiam et de septem gradibus conscientie. Septimum per que signa quis cognoscere possit se habere bonam conscientiam. Octavum de tribus signis optimis bone conscientie. Secunde partis capitula. Primum quod sit conscientia pro ut dicit credulitate habere et quomodo originatur per syllogismum peritiam. Quid sit fides ratio superior et inferior et eorum divina a conscientia secundum quid sit ratio conscientia et erronea et quomodo error conscientie oritur. Tercium autem conscientia ligat sicut

lex. **Quartū** q̄ cōsc̄ia non in omni casu ligat
q̄n̄ autem liget vel non ostenditur diuersis mo
dis ignorandi. **Quintū** applicat diūsos mo
dos ignorandi ad propositū seu quehitum sc̄z
q̄n̄ cōsc̄iēcia liget et q̄n̄ non. **Sextū** mouet
plura dubia de ligamentis consciencie et soluit
Septimū assignat quinque causas erronee
cōsc̄ie. **Octauum** dat remedia ne quis ī igno
rancia damnetur et sunt quatuor sc̄z p̄ q̄ quis
facit quod in se est. **Nonū** ostendit tres dif
ferencias esse hominū habentū malā cōsc̄iēci
ā et quomō possūt facere q̄d in se est. **Deci
mum** probat pluribus rationibus quō faciētū q̄d
in se est omnino datur gracia. **Tercie** ptis
capitula. **Primū** q̄t̄ sit scrupulosa cōsc̄iēcia
scrupul⁹ sciēcia. fides. dubiū. ambiguitas et si
milia diffimunt. datur q̄z differentia scrupulo
saz cōsc̄iēciaz. **Secundum** q̄ periculosa sit
scrupulose consciencie temptatio et quomō dif
fert ab alijs temptacionibus. 9. differentijs ostē
ditur. **Tercium** quō scrupulosa cōsc̄ia pluā
bona potest conferre. **Quartum** cause quicq̄z
ponuntur scrupulose consciencie et due declarant
Quintū residue tres declarant esse scrupu
lose consciencie. **Sextū** docet meditari mor
bum scrupulose cōsc̄iēcie. 2. causas morbi affigē

aliquas et de hoc prima regula ponitur et doc-
trina **S**eptimū q̄ in exercitijs corporalib⁹
vt ieiunio abstinencia et similib⁹ non semper
oportet mortem tinere sed acriter debet corp⁹
castigari. **O**ctauo declaratur secunda et ter-
cia doctrine medico morali necessarie et multi-
pliciter ostenditur q̄ in deū sine inordinato ti-
more sperare debemus. **N**ono explanatur
Quarta doctrina et quantū obfint singularitas
et impluafibilitas ac ī obediencia. **D**ecimo
ultima doctrina exponitur et annumeratur sep-
tem regule quas obseruare debent q̄ volūt scru-
pulosas cōscias deponere racionabiliter q̄rū-
tres declaratur **U**ndecimo deducitur quarta
regula et pbat auctoritatib⁹ antiq̄ q̄ doctorib⁹
cōtraria sententib⁹ licet lō cōscia vnā tenere
viā **D**uodecimo pbat idē auctoritatib⁹ magis
modernorū doctorū. **X**iiij ostendit idē roib⁹. **X**iiij
p v. roēs conclusioēs et p alia manifestat q̄ cōtu-
do sufficit ī moali materia vt se piculo q̄s non
omitat. **X**v q̄b⁹ vñs ad talē cōtudinē venire
possit ostendit. **X**vi soluit argumēta terēcia
timidas cōscias et declarat quō spes cū hmili-
tate haberi debeat tam q̄ ad cōsciam de preteri-
tis q̄ de futuris. **X**vij quintam regulam de-
clarat scz vt quis credat sapientibus et exp

his ac obedire debeat superioribus in dubiis.
xxviii deducit sextam regulam et docet animo
se pugnare contra scrupulos et quid sint liberi
arbitrii voluntas ratio et similia diffiniunt.
xxix Idem scilicet quos scrupuli sunt abiciendi la-
cius docet. **xxx** Septima regula declaratur
valens ad depositionem scrupulorum per epy-
scopam cuius proprietates ponuntur et octuplex
doctrina secundum eam datur quatum tres de-
clarantur. **xxxi** residue quinque doctrine dedu-
cuntur. **xxxii** ad sciendum quomodo precepta diui-
na et humana ligent diffiniuntur leges diuine
per conclusiones fit preceptorum aliquorum interpreta-
tio. **xxxiii** declaratur peccatorum mortalium et ve-
ralium differentia diffinitio et proprietates. **xxxiiii** quod
pro peccato mortale caritas perditur et quod scilicet non pos-
sumus semper ubi fit peccatum mortale immo quod
periculosum sit illud diffinire ostendit. **xxxv** datur
sex regule vniuersales ad agnoscendum ubi fit peccatum
mortalia vel non. **xxxvi** docet quando aliquid fit pec-
catum in regulis religiosorum et in aliis statutis humanis
et quid sit contemptus. **xxxvii** docet quando preceptum
diuinum fit obligans ab peccato mortale et quando non et
quod latum sit medium virtutis secundum virtutem epy-
scopae. **xxxviii** simile docet de votis iuramen-
tis et preceptis communibus. **xxxix** docet quomodo

in opinionibus de fide doctoribus contraria tenentibus scrupulosus tute se habere valeat. Tercio docetur quod tam in fide quam in moribus diuersis diuersa sententibus scrupulosus tute ambulare possit et in sententia optime explicatur et breuissime quis error excuset et quis non. **¶** Exi sub diuersis diuisionibus determinatur de qualibus ignorantia quando excuset vel non excuset.

¶ Capitulum primum quod de scientia primo modo capitur per spe et ponuntur septem eiusdem bone scientie fructus laudabilissimi.

Primo igitur aduertendum quod scientia vno modo sumitur pro re scientia. i. per spe bono de dei amicitia. ut sanctus **Thomae** refert super 3. di. p. 11. d. sic enim accipitur primo thi. i. cum dicitur Caritas procedit de scientia bono. **Gloria** ex spe qua ex meritis que scientia et motus spei insurgit. Sic etiam de scientia loquitur doctoris atque ut plurimum quemadmodum **Apostolus** hebre. vi. d. **Confidit** quia bono scientiam habent in omnibus. Huiusmodi autem et cuiuslibet bone scientie vniuersum repetimus fructus et utilitates in sacre theologie literis qui sunt radix caritatis iter veritatis cernat venustatis retractorium a peccatis thesaurus honestatis testimonium bonitatis et conuiuium delectabilitatis. **¶** Primo est radix spei bono

caritatis propter quod A post. i. thi. i. dicit
Finis precepti est caritas de corde puro et cō-
sciencia bō. De quo Bern. li. 3. de sh dicit For-
tudo tua fiducia fidelis consciencie. Et bea-
tus Augustinus in quodam sermone. Quid
obē illi si de illa tabula vult eum delē humana
ignorancia si eum de libro viuenciu nūquam
deleat propria consciencia. Nam et si
bonum quod de nobis dicitur in mente noy in-
uenitur magnam in nobis tristitiam debet ge-
nerare et econtra si malum quod de nobis dici-
tur et in nobis non inuenitur in magnā debe-
leticiam proficere. Secundo ē iter veritatis
pro quo ps. orat dicens. deduc me domine in
semita recta mandatorū tuorū et in iusticia tua
propter inimicos meos dirige ī conspectu tuo
viam meam vbi Glosa. Dirige in spū
tuo id est in consciencia. vbi homo aliquis non
videt. sed tu solus quoniā hominū laudanti vlt
vituperanti non est credendū qā non videt in
cōscienciā in qua iter ad deū dirigitur. subdit
Quoniam non est in ore eorum veritas. qā
dicit dirige necesse est qm non est in ore eorū
veritas scilicet inimicorū meorū. quorū iudicio nō
est credendum. Ideo ad cōscienciā vbi deus
videt fugiendum est. Tercio est ornatus ve

nustatis racionalis anime que sponsa cristi e
et dei de quo in psal. Omnis gloria eius ab
intus super quo glo. Hic est laus sponse a
gloria. q. d. concupiscit rex decorem tuum. qui
decor non est nisi intus: quia omnis gloria ei
scilicet filie regis ab intus in consciencia. ideo
anti. iij. anime sancte sponsus dicit Quā
pulchra es amica mea. q̄ pulchra es oculi tui
colomborum glo. i. quo ad exteriorum conuer
sacōz absq; eo qd̄ intrinsecus latet glo. in itē
tōne qua sola pulchra est p̄ q̄ alia sunt omen
dabilia intrinsecus latet. quia soli deo patet
• Quarto est retractorium a peccatis quem
eni d̄ sc̄ia moed̄z et stimulat qd̄ aliqd̄ sit illicitū
iā p̄ t̄ato a peccō tali t̄trahit in qd̄ labi possz
pp̄t qd̄ veritas In p̄h. ayt. Ille seruus q̄ agno
uit volūtate dñi sui et nō p̄paravit se s̄ ad aduē
tū dñi sui mūde et nō fecerit secūdu volūtate e
ius plagis vapulabit mlt̄is. sequiturq; Qui
atē nō agnouit nec fecit diḡ. plagis vapula
bit paucis. et si q̄s nō fāt s̄m itellectū quē hz
vel habere d̄z de aliquo morali agibili. dicetur
illi illud Ja. iij. Scienti bonū et nō faciēti pec
catum est illi. et ij. pe. ij. Meli⁹ eāt illi viā veri
tatis nō agnoscere q̄ p̄ agnitā retroire ab eo
quod traditum est illis a sancto mandato

Hanc ob causam aliorum fuit casus luciferi quia
sicut alijs preminebat sciencia ita ceteris pe
ior fuit in ruina nec tam propterea ut dicit glo
b. Augustinus super premissa verba euange
lica fugiendum est ad latebras ignorantie quia
ignorancia eorum quam quis scire debet et potest
neminem excusat sed accusat potius et sepe
delictum auget secundum illud prima corinthios 13. **I**g
norans ignorabitur. **I**deo ambrosius super hebraeos
dicit. **G**rauiissime peccas si ignoras hoc est
periculosissimum quia non redit ad penitentiam qui
ignorauit bene ergo d. prophetia. **E**st qui pro
mittit et quasi gladio pungitur conscientie quia
scilicet conscientia promittit bene facienti pre
mium vite eterne et conscientia bona negligē
ti minatur penam mortis perpetue. **E**t quanto
est thesaurus honestatis de quo ecclesiasticus 17 bonum est
substantia cui non est peccatum in conscientia
quod tam de substantia rerum terrenarum quam spiritalium
intelligi potest. **I**llius enim diuicie sunt bonum
substantia que de male acquisitis ac ~~receptis~~
non mordere debet conscientia sic etiam hominis illius diuicie
spirituales puta sciencia et virtutes sunt bona sub
stantia que de mortali non mordet conscientia nam
interiora bonum virtutum proprie sunt et vere diuicie. **D**e
quibus. Crisostomus super mattheum. **R**eddite que sunt ce

facis cesari et que sunt dei deo nummima iqt
cesaris aurum est nummima dei homo est. In
solidis cesar videtur. In hominibus autē deus
agnoscitur. Et ideo dicias vestras cesari da
te deo autē cōsiliē vtrē solā innocētiā reseruate.
Idē aseruit Castiodorus. iij. libro epistola
rū. Quid acquiri ayt putat vbi bō scia pōi
tur. at in qua pte possit homo p̄ficere si inno
cēnciam p̄batus fuerit amississe. Sexto ē testi
moniū bonitatis in cuius signum Ap̄. ij. co. i.
Postq̄ ayt Gr̄a nr̄a hec ē testimoniū scie nr̄e
immediate subdit q̄ i simplicitate et sinceritate dei
et nō in sapiēcia carnali h̄ i gr̄a dei cōsati su?
i hoc mūdo apteā b. Grego omel. ix. sup ezech
dicit in eo quod dicit sp̄ tacite recurrē dē? ad
mētē et interiorē testē et iudicē r̄qrē. qd enī p̄
dest si om̄s laudāt et cōsilia acuisat. at qd po
terit obeē aut abesse. si om̄s derogēt et sola
sciēcia defendat. Bona autem ayt Bern. su
p cant. cōsolacō cum blasphemamur a mal be
nefacientes si r̄a diligant nos oracio sufficit
aduersis nos loquencium iniqua opinio bō
noz cū testimonio scie. Septimo ē cōuiuū
delectabilitatis in eo q̄ secura mens q̄si iuge
cōuiuū prou. xv. Unde Cass. li. ij. episto. Ac
borem quem floere vides q̄ summa conspicis

viriditate letari sub terraneo succo fecundita-
tis animatur reddens in superficie quod conti-
netur in radice hominum quoque vult magna hy-
laritate decoratur si visceribus sanis grauamen-
nullius sentiat lesionis. Ex quibus patet quod
modo bone conscientie possessio sit iocundissime rei
adeptio. Hanc tamen conscientiam se habere
sperantes memores sint iugiter verbo beati Iheronimi
13. de summo bono dicentis. Semper consci-
entia dei sui huius esse debet et tristis ut per
humilitatem non superbiat et per vtilem me-
orem cor ad lasciuam non dissoluat

Capitulum secundum quod mala conscientia eam
habenti septem mala ingerit

Contrario vero mala conscientia fratris
septem amarissimos solum gignit. Nam
bellum intestinum generat proximum
faciliter enerat munda sibi immunda
facti eat viam difficilem predicat ad errorem
mentis adiuuat ad iehennam edificat et iugem
tristitiam continuat. Primo inquam bellum intes-
tinum generat. Ita ut cogitatio cogitacioni
recalitet quod. Apostolus 1o. 1. inquit. d. Tes-
timonium reddente illis scilicet phis malis con-
scientia ipsorum. et inter se inuicem cogitacionum
accusantium. aut etiam defendencium in die quod

iudicabit deus occulta hominū quōb videlicet
fiet in die iudicij et fit hodie cū q̄s at̄ diuina i
spicacōne ad intra cōpungitur at̄ q̄n facinora
sua sacramentaliter cōfiteri tenetur. De talis
modi intestino bello vulnerate sc̄ie. Seneca
libro de .iiij. v̄tutibz dicit. Timidum non facit
animum nisi reprehensibilis vite consciencia
▪. Secundo facilliter proximū enecat qui ma
lā cōsc̄iam gestat. quia cū q̄s ab intra actuat
mala cōsc̄ia ad extra mala operari incipit pe
rimo causa ruine existit. Juxta illud .i. cori. viij.
▪. Si quis viderit eū qui habet conscienciā i
ydolo recumbentem nonne cōsc̄ia eius cū sit in
firma edificabitur ad manducandū ydolaticā et
peribit infirmus in tua consciencia frat̄ prop
ter quem cristus mortuus est si autem peccan
tes in fratres et periclitantes conscienciam ip
sorum infirmam in cristum peccatis. Terci
o munda in munda sibi actitat. Ram thi. i.
▪. Omnia munda mundis inquinatis autem
et infidelibus nichil mundum est. sed inquina
te sunt eorum mens et consciencia cōfitentur
verbis se nosse deum factis autem negant. vbi
glosa nichil eis mundum est. quia non sunt
digni de domis dei. sed et mens idest
▪. Intellectus et consciencia eorum iniqui

nate sūt ⁊ nō ex cibo inquinatio eorum sed ex
malo intellectu et consciencia peccatorum. Et
vere mens et consciencia eorū inquinata sūt q̄a
confitentur quidē verbis se nosse deum factis
autem negant. **Quarto** mala consciencia viā
difficilem practicat cū iniustis q̄ dicit sap̄ viij.

Ambulaui⁹ vias difficiles viam autem do
mini ignorauī⁹. **Quo** contra suadet suis. **A**
posto. habre. io. **Accedam⁹** ad sacerdotem
magnum cristum cum vero corde plenitudine
fidei aspersi contra conscienciam malam. **Nā**
malam habens conscienciam numq̄ in viā mo
rum securus est. an sic subitanee corporaliter
moriens labatur in dubitate ad inferni bara
tz an sibi melius consulens diuina misericordi
a excitatus ad peitēcie lamēta recurrat. **I** dico
señ. li. de moribz aye Mala consciencia sepe
tuta est secura numq̄. **I**taq; nichil ei cōmis
sis nisi quod amico committere possis pleriq;
famam cōsciēciā autem pauci verentur. **Quin**
to ad errorem mentis adiuuat ita vt cōiunḡ
ad heresim inducat. **di** Aposto. i. ad. thi. iij

Spūs manifeste dicit q̄ in nouissimis tem
poribz discedēt quid a fide. attendentes spici
tibus erroris et doctrinis demonioꝝ in ypocri
si loquencium mēdacum et cauteriatam habē

tes suā conscienciā glo idest corruptam peaua
cogitacōne et adustam igne male concupiscēda
e **Sexto** ad iehennam edificat tunc videlicet
quando q̄s sentēciat et quādo p̄ certitudine iu
dicat aliquos esse peccatum. quia ho. xiiij. dicitur
tur. **Qui** disreuit si quis māducauerit. dāp
natus est. quia non ex fide est glo. **Si** mandu
cauerit cum illa cōsciā dampnatus est. verū est
quia qui iudicat non edendum et edit dāpnat⁹
est. **Unde** sequitur ipse enim tūm se facit quādo
illud q̄s inuiale sibi asserit facit ideo dampna
tus est quia non manducat ex fide id est secun
dum cōsciā contra fidem utiq; edit qui eden
dum non credit. **Unde** sequitur. **Omne** autē q̄s
non est ex fide peccatum est. **Septimo** tristitiā
ā cōtinuat in magnū grauamē anime et spūs
Unde sap. xvij. **Semper** presumit seuā pertur
bata cōsciencia glo. que nō hz trāquillitatis se
curitatem. **Quius** racōne assignat. **Seneca** de
moerib⁹. **Nullū** inquit dsciū peccatorum tuoz
magis amueris q̄ teipsū alienū enī potes ef
fugere te autem numq̄ nequicia enim ipā ē pe
na sua filēm tradit **Inia; b. Aug⁹. li. d. f. s. vbi**
dicit. **Iustificasti** dñe et ita fcm ē vt pena sit sibi
oīs anim⁹ inordinatus et **Hy. li. ij. fililoq̄orum**
nulla pena grauior q̄ m̄a cōsciēcia mens enī

male consci⁹ p̄p̄hs stimulus agitur

Capitulum terciū q̄ septem reperiūtūē dif-
ferentes consciencie

Et autem consciencia bō filit et ma-
la multiplex quia quedam est et di-
cit̄ cauteriata alia nimis lata. alia
nimis acta et pusillanimis. alia trā-
quilla sed non bō. alia perturbata non bō. alia
perturbata sed bō. et alia trāquilla et bō. **Pri-**
ma que dicitur cauteriata id est corrupta. p-
prie est perfidorum hereticorum precipue de q̄
bus p̄phat̄. **Apost. i. thi. iij. d.** In nouis-
simis temporib⁹ discedent quid̄ a fide attendē-
tes spiritib⁹ erroris et doctrinis demoniorū
in ypocriti loquenciam mendaciam et cauteri-
atam habentes conscienciam. Et quia articu-
li fidei sunt velut p̄ncipia in religione cristiana
idcirco tales consciencie cauteriate sūt pericu-
losissime. si enim paruus error i p̄ncipio mag-
nus est in fine certum est q̄ magnus error i p̄-
ncipio maximus est in fine. Tales sunt ecclā
pharisei et ypocrite q̄ decimantes mentā et ra-
tam et omne olus gr̄auiora legis pretermitten-
tes quib⁹ veritas cōmīata ē. **Math. viij.** Ta-
lem huiusmōi conscienciam habent qui de mag-
nis peccatis potentib⁹ et diuitib⁹ modicā con-

scienciam in predicacione confessione vel in pu-
to sermone faciunt. sed pauperibus et despectis
hominibus in peruo excessu graues consciencie
scrupulos formant. Similes sunt. hii vul-
pine astucie de qua fabulose fertur qd cum vul-
pes leonis cuiusdam culpas in eius presencia
audisset peccata graua excusauit et alleuiauit
per singula puta rapinam per defectu paru
carniu. gula per robur leoni corporis furore p-
dominu potencie super dicta animacia et ita de
alijs. Cum autem accessisset simplex asinus
confitens vulpi qd post grauem abstinencia a ca-
bis et delectabilibus et post labores grandes q-
bus sub frumentorum saccis portandu labora-
uerat de calcio sui pastoris et exactoris strame
prominens fame motus comedisset cepit vul-
pes hoc factum deducere ad pericula maria. sc-
qd exactor tui tale dampnum intulerat pauper
fuit et nudus. eo qd in pedibus frigidus caput
et totum corpus ledi poterat et. tandem se qd inte-
ritus et homicidium. et sic male tractatus fuit
it asinus. Hac de ca taliu consciam vulpinam de-
noiat b. Bern. li. de obediencia ubi dicit vulpi
na conscia tepida iustaco ficta confessio obediencia
sine deuocoe oro sine itecoe lectio sine edifica-
coe fmo sn circospectioe porto coronam et veste ro

tundam regulam ieiuniorum suo et statutis horis
psallo sed cor meum longe est a deo exteriorē
superficiem intuens salua in omnia arbitror
totus pergens in ea que foris sunt oblitus in
terorum meorum sicut aqua effusus sum. **¶** **Be**
cunda consciencia est lata nimis eorum qui non
ponderant peccata nisi magna non attantes
de venialibus aut paruis contra quos dicitur ec
clesiasticus xix Qui spernit modicum **Pa**
latum dedit et nulla enim domus repentine
ruit sed stillicidijs neglectus successive putres
cunt domus sustentacula et sic tandem eius se
quitur ruina. Tales assimilantur piscatori
bus qui semper lata cupiunt habere recia nunquam
stricta et ideo nunquam minores valent capere pisca
culos qui sepe delectabiliores sunt magnis pi
scibus nunquam tales ad perfectionis apicem vite
possunt peruenire contemplatiue que est delec
tabilissima. **¶** Unde delectationes venialium
peccatorum psal. reuens ait. **Re**nuuit con
solari anima mea. memor fui dei mei et delecta
tus sum et exeratus sum et defecit spiritus meus et
alibi. **S**ilui a bonis et dolor meus renouatus
est sed sequitur. **C**oncaluit cor meum intra
me et in meditatione mea exardescat ignis. **T**a
lium etiam late consciencie hominum consien

cia vulgo lupina dicitur. Nam fertur pabolice
lupū post multas rapinas per rusticū captū. q̄
cū libertati dari deberet ⁊ allegari q̄ nec feno
ne frumento aut fructibz vsci possit velud a
lie bestie. restitutus est pristine libertati. Facto
tamen tali per iuramentum firmato q̄ ultra
valorem sex nūmorum in carnibz deinceps nū
q̄ raperet. Igitur emissus est liber. In eadē
autem die vaccam et vitulū eius esuriens rep
perit. cumq; fames ab utrumq; accipiendum
temptaret eum. et e diuerso consciencia piuri
morderet cōscienciā dilatare cepit dicens. Ni
mis arctam cōsciā habere posses q̄ vituperari
solet a prudentibz. Nā vacca hec valz nūmos
quatuor et vitulus duos. ergo cū bona cōsciā cō
clusit occide utrumq; et manduca. Sic sūt
pleriq; qui semper per latam cōsciā querūt
excusacōnem ī peccatis de magnis pua iudiciā
tes. at nulla a quo vicio orat propheta erui
cum dicit. Non declines cor meū in verba ma
licie ad excusandas excusacōes cū homini. ope in
iū ⁊ nō cōi. C. Cori. me ius. i. mia ⁊c. oleū atē
peccatoris. i. hominis late cōsciē nō impiguet
caput meum. Tercia consciencia est pusilla
nimis et arcta nimis eorum qui pene de singu
lis sibi dubiosus formant scrupulos eciam in

Ins que de se sunt licita pro quorum consola-
tione in 3^a parte infra lau⁹ tractabitur De
talium cetu fuerunt israhelite plurimi persecu-
tionis tempore fugientes ad atra deserti quos
cum gentiles die sabbati puocaret ad bella bel-
lac⁹ nolebāt conscienciam nris ac tam habentes
ne frāgerēt preceptū de sanctificatioe sabbati
Dixerunt q; moriamur in simplicitate nrā
quod et fecerunt ut hētur i. math. ii. **Q**ua
cōsciencia ē trāquilla s; non bō eoz que peccāt
sub spe vīe tandem cōsequende vel dicunt i cor
de suo quia deus non requireret ista qualem con-
scienciā nōnunq̄ habent iuuenes etate v⁹ mo-
ribz quos psalamon premonet dicens. **F**ili
mi. si te lactauerint peccatores ne acquiescas
eis prover. i. **A**ssimilātur tales trāquillā cō-
scienciā sibi formātes maniacis et freneticis q̄
zum infirmitas est ideo maxima seu periculosis-
sima quia medicine remedia nec admittunt
nec agnosunt. **Q**uāobrem b. **A**mbro ait
Grauissime peccas si ignotas grauissime id
ē periculosissime quia remedium nō admittūt
vel ignorant. **T**alē etiā cōscienciā habent hī q̄
vel ex crassa ignorancia v⁹ ex affectata nolūt
scire ut bene agāt et ideo iniquitatem sepe me-
ditantur in cubili. sue consciencie q̄ tamen iniq̄

latem ppter ignorantiam nequeunt agnoscere

Quinta cōscia est perturbata et nō bō nōnū
q̄ desperacōni p̄xima aut vicina qualem hñt
hñ qui crebro in eadem peccata labuntur. et q̄
q̄ peniteāt. tñ p̄t relapsus frequentiam p̄e
quendam desperacōnis impulsū gemūt ⁊ tur
bantur quales vocat philosophus. vii. ethico.
incontinentes similes infirmis. qui in eis dē fe
br̄ibz readināt quos cristus anime medicus ⁊
solatur cū petro querenti. quociens in me pec
cabit suple de die frater meus et dimitta ei vs
q; septies. Respondit non dico tibi septies sed
septuagies septies idest secundū oēs catholi
cos doctores tociēs quociēs penitebit. Matthi
ixviii. Sexta cōscia ē bō. s; nō trāquilla. ymmo
infrima eorū q̄ conūsi ad dñm. recogitāt ī ama
ritudine anime sue annos suos q̄ grauiter ad
huc sentiunt aliam legē in membr̄is suis r̄pug
nantē legi mentis a deo influxe. tales sepe ob
siserā diligenciam ne deum offendāt in p̄uis
vbi nullū extat peccatum sibi turbatam faci
ūt cōsciam moti nonnūq̄ ad hoc temptatione
demonis vt in perplexitatis ruant viciū
Aliqñ eciā ad hoc mouēt doctrinis inspiēciū
hominū De q̄bz. Apost. i. cor. viii. di. pauciētes
eorū infrimam conscienciam in cr̄isto peccatis

quos tamen idem apostolus specificat dicens i
bis 10 Omne quod in macellum venit mādū
cāte nichil interrogantes ppter consciā p
quorum cura. b. Bern. super can. inqt. Quid
efficaci⁹ ad curādū cōsciencie vūlnera ne non
ad purgandum aciem mentis q̄ cristi vulnez
sedula meditacio et iterum. • Turbator h̄ nō
• perturbator quia vulnerum domini recorda
tor. • Septima consciencia est trāquilla et bō
est q; taliū de q̄b; dicit Apost. Qui cristi
sunt carnem suam crucifixerunt cū viciis et cō
cupiscencijs q̄ hugo libro primo suo de aīma
sic describit. Trāquilla cōsciencia est que d̄
nibus est dulcis nulli grauis vtēs amico ad ḡ
ciam et inimico ad pacienciam cūctis ad bēni
uolenciam quibus pōt ad beneficēciam cui dō
min⁹ nec sua peccata iputat. quia nō fecit nec
aliena quia non a p̄bauit nec negligenciā q̄a
non tacuit nec superbiam quia in vanitate nō
permāht et iterum secūdū. Bern. Consciencia
bō titulus est religionis templū salamonis ag
benedictionis ortus deliciarū autem reclinato
riū gaudium āgelorum archa federis thesau
rus regis aula dei habitaculum spūs sancti li
ber signatus et clausus et in die iudicij aperi
endus de domo talis consciencie scribit̄ sap

vii. Intrans in domum meam conuiescam cum
illa enim non habet amaritudinem conuersatio illius
nec tedium conuictus illius sed leticiam et gaudium
scilicet propter fructus eius

Capitulum quartum quod conscientia boni ad filium
binem domus materialis est regenda

Ouia uero eterna sapientia bonorum et tranquilla
conscientiam domui assimilare digna est in qua
cantus leticie et fructuum habet copia
hoccirco cum omnia que possuimus diligentia ad
uertenda sunt quicquid que eriguntur ad domum conscientie scilicet
ut bene fundatur, debite cernetur, fortiter tueatur,
prudenter regatur, et sepe tergatur. Primo be-
ne fundatur uiz super solidum fundamentum cris-
ti et sacre scripture. sicut sal. dicit Math. vii. Om-
nis qui audit uerba hec et facit ea assimilatur
uero sapienti que edificauit domum suam supra petram

Summe autem cauere debet ne domus con-
scieencie sit laeta nimis atque stricte edificata quia que
facit contra conscientiam edificat ad iehennam ut di-
cit glo. i. ix. Sed heu istam domum edificat
quidam super aquas uoluptatis. Alii quidam super
arenam cupiditatis. Alii super uentum superbie. Ideo
uero ueritas Mathi vii subiungit omnis que audit uer-
ba hec et non facit ea similis erit uero stulto
que edificauit domum suam super arenam et desce-

bie pluuia ⁊ uenerunt flumina ⁊ flauerunt ven-
ti et irruerunt in domum illam et cecidit et sic
it ruina eius magna ubi **Augustinus** Confi-
rādum q̄ quia cum dixit qui adit uerba. i. hoc
satis signat istum sermonem dōmini in monte
omnib⁹ p̄ceptis quib⁹ cristiana uita forma
ē esse perfectum ut merito qui secundū eā ui-
uere uoluerit competat edificanti supra petra
et. glo. ibid. **Cecidit inq̄** quia omnis conscie-
tia que spe fixa in deum non permanebit i tēp-
tationib⁹ non ualet subsistere et tanto ampli⁹
agitur q̄nto plus in hijs que mundi sunt a
superiorib⁹ dis iungitur **Et** uere omnes mali
uel fictione boni ingruente q̄libet temptatione
peiores sūt **Est** igitur primum fundamen-
tum fides firma super cristum fundata **De**
q̄. Math. xvi Super hāc petra. s. cristum filiu
dei uiui edificabo ecclesiam meam ait cristus ⁊ **A**
pos. i. ca. 3. **Fundamentū** aliud nemo pot̄ po-
nere preter illud quod positū ē quod est crist⁹
ihesus p̄fectio uero huius fundamenti est cari-
tas sine q̄ fides vitam non habet. **Ideo** ad e-
phe. iij. utrumq; fundamentum opletens sic
orat. **Flecto** genua mea ad p̄m̄ domi nos-
tri ihesu cristi ex quo omnis p̄mitas in celo ⁊
in terra nominatur ut det nobis secundū diuī

cias glorie sue corroborari per spm eius in ste-
tiori homine habitare cristum per fidem i cor-
dibus vestris in caritate radicati et fundati ut
possitis apprehendere cum omnibus sanctis que
sit latitudo longitudo sublimitas et profundum
Secundo oportet ut domus debite cernetur yma-
ginibus virtutum et exemplorum bonorum quia non suf-
ficit adulto habere fidem et caritatem nisi exeat in
opus. **F**ides enim sine operibus mortua est. **Ja-
cobi. Et similes. Gre. Iniaz. Caritas si operari ve-
nuit caritas non est et apud gal. v. dicit. In cris-
to ihesu nec datur circumcisio nec preputium
aliquid valet sed fides que per dilectionem o-
peratur ubi gloria fides non videtur otiosa quia fides sine o-
peribus non saluat sed que operatur per dilectionem dei et proximi
In cuius rei typum dominus exo. xxxij. iussit ut cortina
interior nobilissima que tabernaculum tegebatur ex de-
cem particularibus cortinis unera polieret varie-
nata ibi sic dominus ait moyse inspicere et fac similes exemplar
quod tibi in monte monstratum est. **T**abernaculum ita fi-
at decem cortinas de bisso retorta et iacincto et
purpura coccoque bis tincto varietates opere
plumario facies. **U**bi glosa. **I**n hiis quatuor
cortinarum coloribus iiii. iustificationes experimuntur
In bisso retorta caro castigata renitens. **I**n ia-
cincto mens superna cupiens. **I**n purpura caro**

passiōibz subiacens. In cocōbis sancto
mens inter passiōēs dei ⁊ proximi dilectioē p̄
fulgens. Verum vt ad talium v̄tutum exer
cicia petuemus facilius expedit vt crebro
sanctorum patrum vitam velut ymagines in
pingamus intrinsecus. Si enim vt refert. b
Augustin⁹. li. contra iulianū quidā re. turpis
specie cubiculū suū fecit depingi pulchris yma
gibz vt eaz aspā v̄roz sua pulchre pareret fili
um. Cur cristianus domum sue consciencie
q̄ dens inhabitat in memoria bonoz exemplo
p̄ nō depigeret vt v̄roz sensualitas p̄les v̄tutū
gingneret. Tertio oportet vt domus cōsci
encie tueatur fortiter quod fieri debet conuer
satione honesta et angelica custodia. Nam
sicut tectum domus est custodia ita exterior cō
uersatio tuta mentū est bone cōsciencie q̄te
bō fama proximo et bona cōsciencia sibi profic
it. Juxta illud Math. v. Sic luceat lux
vestra corā hominibz vt videant opera vestra
bō et glorificent patrem vestrum q̄ in celis est.
Idcirco pp̄us. Math. io. di. q̄ in aure audi
tis predicate super tecta. i. per bonā conuersatio
nem. Ad tutelā ⁊ āpliozem custodiā etiā m̄
sericordissima bonitas dei āgelicam adhibuit
custodiam. Juxta illud Iu. v. Cum fortis

Amatus custodit atque in pace sunt omnia que possidet. et ut angelus bonus fortior dyabolo vincat superueniens et aufert vniuersa arma in quibus confidit dyabolus et eius spolia distribuit in deo gloria. ibidem distribuit inquit spolia exhibens fideles custodias angelorum ad hominum salutem.

Quarto oportet ut domus conscientie prudenter ibidem discrete regatur quoniam enim deus homini a inimicetur ut tactum est angelica custodia tum quia deus fecit hominem rectum reliquit eum in manu concilii id est in suo libero arbitrio quo mediante bonum vult gratia assistente et malum gratia dei dimissa. Vult igitur deus qui nos ratione capaces fecit ut discretionem regamur que eadem est prudentie. In hac enim virtute. Juxta philosophum vi. ethi. Omnes morales connectuntur virtutes. Hanc christus suos dilectos docuit discipulos. Quibus dixit. Ecce ego mitto. etc. Estote ergo prudentes sicut serpentes. capud viz bone conscientie discrete regendo. Nec est virtus et veritas auriga virtutum quod beatus Antho. protulit solitudinis operibus in vite monastice rigori abstinence et priuationi facultatum omnium ut tradit. Cassianus colla. ij. abbatum moyse. Que virtus ut idem debuit breuiter via monachum sine deceptionis dyabolice fallacia vehit ad perfectis apicem. sicut ut ibidem dicitur non

nisi humilitate tali coquerit q̄ quis semoz v̄
prelatorum scita custodire nitit̄. Quinto o
portet vt sepe tergatur dom⁹ consciencie per
scobā contricionis et confessionis qm̄ in eam
cadūt pulueres venialiū aut venenā peccatorū
mortalium nec aliud remedium q̄rere oportet
q̄ illud. Vnde Aug⁹ sup Joh̄. Vera⁹ pec
cati quo fugit seum si trahit quocūq; fugerit
non fugit se ipsam mala consciencia non est q̄
eat sequit̄ se ymmo non recedit a se pccm̄ enī
quod facit intus est. Vis audire consiliū si
vis ad deum fugere ad ipsum fuge confitendo
non latendo. Capitulū quintū q̄ cō
sciencia bō nō semper sufficere debet eam habē
ti. s; laborare debet quis vt etiam bonam famā
habeat

Occurrunt hic q̄stiones q̄dā. Prima
ā t̄lis bō cōsciā sufficere pōt eā habē
ti sic q̄ nō curare debeat de r̄pellēda
q̄p̄a ifamia cā dubij ē diuersitas vt videt̄ sanc
torum doctoꝝ qui in multis auctoritatib; dice
re videntur q̄ non sit curandū de fama dūmō
peccatum non sit in consciencia. Ram dicit
b. Aug⁹ ad clez ypponeū. Quod ob est ho
mīni q̄ ex illa tabula vult eum delē. Humana
ignorācia si de libro viuencium non deleat eū

iniqua consciencia vt etiam allegatū est sup̄ p̄
mo capitulo. Idem ad seūdinū maicheū. Sen
de Aug⁹. quit quid libet sola me in oculis dei
consciencia non acusat. Et. Gre Constātio Epo
mediolanensis. In cūctis que in hac vita abū
sa proueniunt sola est sicut nostis omnipotē
tis dei districtio pensanda atq; ad cor apriū
semper concurrendum vt nullius ibi lingua i
plicet vbi consciencia non acusat quē enī cō
sciencia defendit libet ē inter acusatōnes et
liber sine acusatōne esse non potest si sola que
interius adicit consciencia acuset. Et iterum
Gre. Inter verba laudanciū siue vituperaciū
ad mentem semper recurrendū est. et si in ea nō
inuenitur bonum quod de nobis dicit magnā
tristitiam generare debet et rursus si in ea nō
inuenitur malum qđ de nobis homines loquū
tur in magnam debem⁹ leticiam p̄hilit. Quid
enim si nos hoies non laudant et consciencia
nos liberos demonstrat habeamus paulum di
centem. Gloria nostra hec est testiuonium
consciencie nostre. Job quoq; dicit. Ecce in
celo testis meus. si ergo est nobis testis in celo
testis in corde dimittam⁹ stultos foris loq̄ q̄t
qđ vluerit Et ex hīs videt nō eē curābū de ifa
mia vbi alij constat de consciencia bō. Ex ad

uerso est b. Augustinus in sermone de uita
clericorum. b. **N**olo ut aliquis de nobis
inueniat male uiuendi occasionem. **P**rouide
amus enim bō ut ait Apost. non solum corā
deo sed etiam coram omnibz hūmābz propter
nos consciencia nostra nobis necessaria ē p̄
uos fama nostra non pollui sed pollere debet in
nobis. **D**ue res sunt consciencia et fama. **C**ō
sciencia necessaria est tibi fama p̄mo tuo q̄
fides consciencie sue negligit famam suam cru
del est. et itē alibi. Aug. Non sunt audiēdi
viri siue femine q̄ quādo reprehendunt i aliq̄
negligencia per q̄ fit ut in malam ueniāt sus
picionem. **U**nde suā uitam longe abesse sci
unt. dicunt corā deo sufficere sibi conscienciam
estimacionem hominū nō solū imprudenter ue
rum etiā crudeliter contemnentis cū occidant
animas alioz siue blasphemaciū uia dei q̄bus
secundū suā suspicionem quasi turpis q̄ casta
ē despiciēt uita sanctorū. **U**el etiā cū excusacioē
imitanciū non quod uident. sed quod putant.
Roborat dicta prefata textus sacre pagine q̄
dicit. **U**niciqz mādauit deus de p̄mo suo
ut scilicet ei p̄hit uerbo et exemplo. **A**uctori
tatum talium uarietatem et questionis nodum
soluit sanct. Tho. per distinctioēs q̄ dli. 2. q. 13

Dicunturque inquit scilicet contemptus fame et appetitus potest esse laudabile et viciosum. Fama enim non necessaria est homini propter se ipsum sed propter proximum edificandum. appetere igitur famam propter proximum caritatis est. Appetere vero propter seipsum ad inanem gloriam pertinet. Et e contrario contemptus fame ratione sui ipsius humilitatis est ratione vero proximi ignavia et crudelitas. Illi ergo quibus incumbit ex officio vel ex statu perfectionis aliorum saluti providere peccant. nisi infamiam propter am iuxta posse repellant. Alii vero quibus magis custodia sue salutis imminet possunt sue humilitati providentes famam vel infamiam contempnere. Sed cum infamia dupliciter repellatur scilicet occasione subtrahendo et linguas detrahentium conspiciendo primo modo tenentur omnes infamiam vitam alias sine scandalo activo transire non possent quod semper est peccatum. Sed secundo modo non tenentur nisi quantum dicitur aliis saluti propter providere. Et hoc est quod Gregorius super ezechielam dicit linguas detrahentium sicut non debemus nostro studio excitare ne ipsi peccent. ita per suam malitiam excitationes debemus equanimiter tollere ut nobis in meritum crescat. Aliquam etiam conspiciendum ne dum de nobis mala disseminant eorum qui

hos ad bona audire poterat corda innocentium
corrumpat. **Et infra.** Hi etenim quorum vi-
ta in exemplum imitationis est posita debent si
possunt detrahentium sibi verba conpescere
ne eorum predicacione non audiant qui audire
poterat et in pravis moribus remanentes bene
vivere contempnat. **Ex hijs patet solutio ad
obiecta.** **Et patet quod contemnere infamiam ali-**
quam est humilitatis actus. **Unde in vitalpatz.**
legitur de multis sanctis patribus qui pro infamiam
sustinebant non repellentes eam. **Sic sac-**
ra maria virgo sub virili habitu manachi deo fui-
ens false accusatur a padoz per militem inpreg-
nata quod infamiam sustinuit marina quinquennio
penitentiam agens ante fores monasterij sui pro-
quod tempus vilissimis in monasterio mancipata
servicij statim spiritum deo reddidit lotionem
que sui corporis et obsessione demonis rea pro-
de facinus pro virginitatis innocencia purgata est
ut in vitalpatz legitur. **Sic etiam ad tempus be-**
ata virgo eugenia philippi rectoris alexandrie
nobilissimi romani filia fecit quod cum protho et ia-
cincto degens se eugenium vocans in monacha-
li in habitu monasterio latitas tandem in abbatem elec-
ta a melantia femina in alexandria ditissima
accusata est quod cum ea stuprum voluisset committ-

tere sed cum res publico iudicio ignis purgari
deberet et incendio beata uirgo ne religionis sta-
tus eius infamia decrederet tandem prius iudici
fratribus et cognatis presentibus se prodidit quod
esset innocens pariter et femina sicque patres con-
sanguineos ac pene totam alexandriam fidei pane
coniuravit ut doceret eiusdem uirginis gesta

**Capitulum vi. an scire quis possit se habere bonam
conscientiam et septem gradus eius.**

Altera proinde ex supradictis nascitur
questio utrum quis scire possit an
bonam habeat conscientiam. Responde-
re quod hec eadem est questio cum alia qua
queritur utrum quis scire possit se habere cari-
tatem. Igitur utendo alexandri de haliis in-
summa sua distinctionibus. Notandum quod sep-
tem sunt differentie hominum quidam se putant
habere caritatem et conscientiam bonam sed neu-
trum habent. Alii sciunt quod non habent talia.
Alii dubitant. Alii opinantur quod caritatem
habeant et bonam conscientiam. Alii experiri-
tur sed non habent de hoc scientiam. Alii hoc sci-
unt per reuelationem tantum. Alii vero per casum. Primi
sunt infideles plurimi et heretici immo etiam qui
sunt christiani tepidi qui non sunt lustrantes suam con-
scientiam ex crassa ignorantia peccata quedam

Mortalia cōia non habentes p̄o mortalibus in
peccatis grauibz perseverant ⁊ eucaristie sa
crāmēto idigne participant quod ne fiat di
ab co. Apost. Probet autem se ipsū homo ⁊
sic de rē. In eadem cecitate infidelitatis fu
it aliqui idē apost. qui iā captus a romana mili
cia Iherosolimis iudeos quoz petitione cap
tus est sic alloquitur **E**go enim consciencia bo
na conuersatus sum ante deum vsq; in hodie
nū diem qui tamen p̄sequebat p̄ius ecclesi
ā dei. **S**ecundi sunt qui sciunt se habere non
bonā cōscienciā ut hī q̄ sciūt se esse in apposito
peccādi mortaliter aut in peccata tal' manēt in
impūiā. Ad tales eciā loquitur ecc. **S**cit cō
sciencia tua quia tu crebro maledixisti alijs.

Tercij sūt qui dubitant se habere conscienciā
ā bonā. **H**ij videlicet q̄ habent rationes eq̄
fortes ad hoc q̄ sint in gracia sicut ad opposi
tum sicuti quādo vident se esse tep̄dos in amā
do deum et nōn habent affectum orādī vident
q; ex opposito q̄ nullā habent volūtatem pec
candi mortaliter est enim dubitatio intellect⁹
inter vtrāq; partem contradictionis quedam
vacillatio tales dicere possūt cū apostolo nich
il michi conscia⁹ sū. **H** in hoc non iustificatus sū
q̄ atē me iudicat dñs ā p̄ma. co. iij. **Q**uā op̄

nantur bonam cōscia; se habere et se esse in gō
a in q̄ eciam p̄babiliter sunt sicut illi q̄ habēt
racōes ad hoc et ad suum oppositū forcioēs ta
mem habent ad hoc q̄ ad suum oppositū sicut
quādo in vna pte vidēt se feruētes ī amore dei
et lugentes pro peccatis et ex opposito sentiūt
rebelliōne carnis ad spiritū et fragilitatē. Est
enī op̄io acceptō vni⁹ ptis cōtradictiois cū for
midie alterius ptis tal̄ b. Job fuisse videtur q̄
ayt. Vēbar omnia opera mea scēs q̄a nō p̄cis
delinquēti vbi glo bō q̄dē erāt opa. s̄ adhuc ti
mēda. Hīs q̄ volūt v̄e des placē. q̄a duo ī boīs
cauēda sūt desidia et fraus. Desidia facit mior
amor dei fraudē p̄pri⁹ amor sui dū p̄ bñ actis
tacita v̄l aliq̄ huāi cordis grā vel fauoris auā
vel cū q̄libet res alia exteriorē desideāt. Sed be
at⁹ q̄ exaudit ma⁹ suas ab oī munē cordis ma
n⁹ et oris. Circa hoc tior habēd⁹ ē q̄ munit. Un
de seq̄t. Scēs q̄ nō p̄cis delinquēti. Quia ex
periūtur se habere graciā et bō; cōscia; sicut il
li qui sentiūt dulcedinem diuine bonitatis in
oracioē et gustāt quam suavis est domi⁹. Prop
ter q̄d p̄pheta notanter ayt. Gustate et videte
quoniā suavis est domi⁹ beatus vir q̄ speāt in
e⁹ spe videlicet tali q̄ est bō consciencia. Gusta
te iqt et videte q̄a duplex est in anima sciencia

salicet cognitiua seu speculatiua et experimēta
lis. De speculatiua statim infra dicitur. Ex
pimentalis siue affectiua sciencia causatur ex
re que est et sentitur in affectu. Res enim scie
cie potest sentiri seu experiri. Nam res scie
sentit se notam in affectu sicut dulcedo in gus
tu. Hec cognicio per experientiam non est per
medium fallibile sicut sciencia speculatiua. Hec per
medium infallibile. Unde hec cognicio est p
signa. Propter quod etiam recte ait ypocras
in primo amphoz. Ars longa vita breuis iu
dicium difficile. tempus acutum. experimentum
fallax. Quod autem de bona consciencia seu
gracia vel caritati queat haberi experimenta
p sciencia. probatur auctoritate xpi apostolica et
ratione. Nam apo ij. di. Qui habet aurem
audiendi audiat quid spūs dicat eccūs vince
ti dabo manna absconditum et dabo illi calculum
candidum et in calculo id est in carbunculo nome
nouum scriptum quod nemo scit nisi qui acci
pit. Manna absconditum est xpūs in domo
habitans consciencie. Calculus candidus est
caritatis habitus quod caritas ardet lucet et mun
dat sibi et proximo. Nomen autem nouum
huic caritati inhitum est quot filij dei per adp
tionem efficiuntur. Annuit idem expressius

Ap⁹. h. co. vi. Si estis i fide xpi ipi vs pbate
an no cognoscatis vsmetiplos qa cristus ihs
e in vobis nisi forte re xpi estis. spco ate q og
noscitis qa nos non sumus re xpi. Accedit ad
ide rō Guseus eni bene dispositus non potest
nescire dulcedinem sibi coniuctā in corpoalibz
ergo pifozmiter i spiritualibz aia bñ disposita
non potest non sentire diuinā dulcedinem sibi
coniuctam. Sensus enim diuine dulcedinis est
per graciā de qua ppheta mirat d' q' magna
multitudo dulcedinis tue domine. q' abscon'ta
te. perfecisti eis qui spe in te. Sexti sunt q' sc
unt se solū per reuelacōnem non per specula
tiuam scienciam se habere bonam conscienciam
De quibus. i. Job. iij. In hoc scimus
quia in deo manemus et ipse in nobis. quia de
spiritu sancto dedit nobis. Et apostolus ad
thi. viij. Certus sum quot neque mors neqz
vita neque angeli neque principatus neque v
tutes neque instancia neque futura ueqz forti
tudo neque altitudo neqz profundum neqz crea
tura alia poterit nos seperare a caritate dei q
est in xpristo ihesu xē. Scire tamen nō possu
m' scūdy coēz legē an i doi caritate scim' sci
encia speculatiua quia hec sciencia ē p casum
rei vel per racōnem rei vel etiam p effectū. S.

causa gratie non cadit sub cognitione nostra
simpliciter nec eius effectus ut videbitur patet
et visum est. Similiter gratia secundum rati-
onem gratie dicitur compactionem ad acceptationem
dei. Unde ponit ipsam acceptationem in
deo. Hoc autem modo non potest cognosci a no-
bis. et ideo non cognoscitur scientia speculativa
certitudinaliter potest tamen sciri ab aliqua sci-
entia affectiva. quia hec est per experientiam rei
in effectu. Unde hec scientia de re est per re-
m non secundum rationem vel compactionem quam habet ad
aliud ut ostensum est. Septimi igitur sunt qui
sciunt per casum rei vel rationem rei ut hi qui
essentia dei clare in hac vita viderunt ut in veteri
testamento moyses. In nono. Apost. quod inquit
Gre. in dialogorum est quod non videant qui videntem
omnia vident. **C**apitulum vii. per quod
signa quis cognoscere possit habere se bonam
conscientiam

Dictum est quod quis experiri potest per
signa an habeat gratiam vel bonam consci-
entiam. Modo videndum est que sunt ista
signa. Ubi sciendum quod doctores
sancti alia et alia ponunt signa. Nam Crisostomus ponit
quinque. Sanctus. Tho. in iii. Et Alex. taliter Crisostomus
super. Math. omel. 13. ponit. v. vel in iii. que habes

pte h. ca. viij. Sanctus thom. iij. di. xij. pot.
iiij. sub hjs verbis. Quod inquit aliquis oino
a peccatis sit immuis per certitudinē sciri non
potest. i. co. iij. Nichil michi conscius sum. Et
in hoc non iustificatus sū pot tamen de hoc ha
beri aliqua coniectura precipue per iij. signa
fiat Bern. d. Primo quādo q̄s deuote verba
dei audit Quia q̄ ex deo est verba dei audit Jo
h. viij. Secūdo quā q̄s se p̄mptū ad bñ operan
dam inuenit q̄a p̄baco dilectiois exhibicō ē o
p̄eis vt d. beat. Gre. Tercō cū q̄s a peccatis
abstinēdi i futuro p̄p̄itū assūp̄it Quarto cū de
preteritis dolet quia in hjs vera p̄nia secūdū
Gre consistit. Unde si aliquis p̄ h̄mōi signa
facta diligenti disautione sue consciēcie q̄uis
forte non sufficienti. eciam ad sanctissimū cor
p̄ cristī sumendū accedat deuote aliquo pec
cato mortali in ip̄lo manente quod eius cogni
cōne preterfugiat. nō peccat. ymmo magis ex
vi sacramenti peccati remissionem cōsequitur
Unde Aug. d. in quodam sermone. q̄ q̄n corp̄
cristī manducatur viuificat mortuos Alexand
de hall. in sūma ponit tria experimenta gra
cie quibz vt dicit. pot q̄s experiri se habere ḡ
ciam que habemus in psalmo. Cum inuocarem
vbi fit questio multa dicunt quis ostendit

nobis lo q̄. id est homines querūt a fidelibus.

Unde certi sint q̄ sint accepti deo et p̄pha
respōdēdo colligit tria ex quibz colligit̄ expe
rimentum p̄ quod faciunt q̄ sint accepti deo et
q̄ h̄nt grām. **Primū** est cū dicit. **Signatū**
est sup nos lumen vultus et̄. **Secundū** dedis
ti leticiā in corde meo. **Tercū** In pace ī id
ipm̄. et̄. **Hec** sunt tria ex quibz colligit̄ exp
imentū gracie lumen leticia et̄ pax lumē apud
vīm racionalem pax apud irascibīlē. leticia a
pud concupiscibīlē. **Cū** enī ista tria sūt ī aī
ma sancta fm̄ istas tres viret et vere certū ex
pimentū est q̄ aīma habeat graciā benedico ve
re quia per hoc dēt anima sancta ab aīma he
retica quia anima sancta habet ista vere q̄n ha
bet graciā. h̄ anima heretica non. **Unde** nū
q̄ habet lumen verum in racionali nec pacem
verā in irascibili nec verā leticiā in concupisci
bili sicuti habet anima cristiana p̄fecta q̄ habz
lumen veritatis radiantis sup vīm racionālē
in quo mirabilē delectat̄ rō. **Anima** vero
pagani vel heretici et̄ cuiuslibz infidel̄ nō habz
lumen nisi sophisticū sicut est lumen ī somniā
do. **Similiter** non habet verā leticiā in cor
de q̄a sicut dicitur prima thi. iij. **Omnes** ha
bent cauteriatam conscienciā. **Similiter** nec

verā pacē hnt in irascibili quia sicut dicitur ysaie
lviii. Impius non est pax. Unde sicut in parali-
tico videmus quod in ipso est infirmitas non tamen
sensus doloris licet in ipso sit materia doloris
In sano autem non est materia doloris nec sensus do-
loris In egro autem est paralytico est materia dolo-
ris et sensus doloris Sic infidelis habet mate-
riam doloris non tamen sentit dolorem unde est
velut paralyticus. In anima vero fidei sana et
sancta et perfecta non est materia doloris nec
sensus doloris. In anima vero fidei egra scilicet per
peccatum est materia doloris et sensus doloris
sicut dicitur Augustinus. Melior est natura que est cum sensu
doloris quam que est sine sensu doloris et hoc
supple quando habet materiam doloris. Et
propter hoc si pax sit in infideli vel in hereti-
co hoc non est nisi sicut quies in paralytico que
non est ibi vere sed dolor ibi est licet non senti-
atur. Ex quibus etiam patet quorundam ob-
iectio inefficax qui dicunt quod in pagano et
infideli sepe est iocunditas conscientie bonum
desiderium et feruor ad bona opera que videntur
esse signa gratie sunt eisdem quod tantum differt iocun-
ditas anime infidelis a iocunditate anime fidei
quod quantum distat iocunditas fantastici vel somniantis
a iocunditate vigilantis. Unde in ipsis non est

vera iocūditas q̄ est ad exp̄imentum ab hoc
q̄ aliquis sciat se habere graciā

Capitulum octauū de tribus signis opti-
mis bone consciencie

Nunc p̄terea secundum omnes doctō-
res consolatoria bone consciencie tria. p̄-
mū contritio vera pro peccatis s̄m
confessio sacramentalis et terciū cō-
munis eucharistie effectualis primum ē bonū
secundum melius. terciū si bene sit ē optimū

Primum declarat et praticare docet Joh. de
cambaco libro de culpa et grā. q. 9 d. Genera-
l̄ contritio maxime q̄n pro loco et tempore impli-
cat peccatum specialiter occurrens sufficit ad
hoc q̄ quis sit ī gracia dei Verbi grā quādo
peccato speciali occurrēte verificat̄ hec vel simi-
lis mentalis oratio. **D**eus de hoc peccato
et de omni peccato q̄ unq̄ contra te commisi
doleo in q̄ntū est contra te. ymmo probat ibi
latissime hāc conclusionem. Videlicet q̄ ex-
tra casus in quibus peccatori incumbit singula
peccata mortalia confiteri nunq̄ necessaria est
actualis attritio de singulis vel etiā rememo-
tio singulorum. Ad idem videt̄ esse sanct⁹ tho-
mas q. v. in de veritate sic dicens Ad iustificationem
peccatoris nō requirit̄ quod ī ipso iustificatiois

momento aliquis de peccatis singulis cogitet
sed sufficit qđ cogitet de hoc qđ per culpā suā
est auersus a deo. recogitacō autem singulorum
peccatorum debet vel precedere vel saltem sequi
iustificacōnem. **Hec. Tho.** ad idem ē cancellari-
us pisenfis in suo triptito sic dicit. **S**ciens mise-
ricordissimus pater et cognoscens nostrā fra-
gilitatem p̄ maximā et ad malū p̄nitatem nul-
tiplicib; vñs mortali vita durāte patissimus
est nobis delicta remittere et graciā conferre si
dūptat veraciter et ex corde sibi tres subsc̄p-
tas veritates porrigam⁹. **P**rima veritas dñe
si sic vel sic contra bonitatem tuam peccavi qđ
nimis displicet. ratione etiā cuius peniten-
tiam ago quia te offendi qui totus es veneran-
dus et colendus quodq; mandatum tuum trās-
gressus sum. **S**ecunda veritas est domine bo-
num habeo propositum et desiderium tuo iuu-
mine mediante in futurum p̄cauendi ne icadā
in peccatum et occasiones iuxta possibilitatem
vitiū euitandi. **T**ercia veritas **D**omi-
ne bonam habeo voluntatem peccatorum meo-
rum confessionem integre faciendi pro loco et
tempore secundum tuum et sancte matris ecclē
mandatū et preceptū. **H**as veritates quas qđ
q̄liamq; loco et tēpore sinceriter nō fite at mē

haciter ex corde pronunciauerit seque existat
in salutis et grē statu se consistere et vitam e
ternā mereri quous omnia crimina comississet
si etiā talis absq; vlla cōfessione cōtinuo disce
deret in absentia sacerdotis dormiendo aut a
lio quocūq; mō morte subita preuentus idē fina
liter saluaretur acerbissima purgatorij pena
mediāte. **E**x quo notandū et salubre cōsiliū
elicitur vt cristianus singulis dieb; bis vel se
mel sero aut mane aut saltem festiuis dieb; ē
deat ad cor suum cōscienciā exanninās. ā trēs
premissas veritates proferre valeat cū cordis
sinceritate. sic q; intra statū salutis se esse cōfi
sat hec de cancellario. **N**ec mirū si ad peni
tenciā de peccatis. deus grām infundit dimit
tendo peccatum cū ipse ppheta dicat. **D**ixi
confitebor aduersū me et cū etiā leprosi decem
euntes vt ostenderēt se sacerdotib; mūdati sūt
anteq; se actu sacerdotib; presentarent. **U**n
de etiā mgē sententiaz ezech. xxviii. **S**ic al
legat ad ppositum **Q**uacūq; hora peccator
conuersus ingemuerit psalmus erit non dicē
ore confessus fuerit. s; duersus ingemuerit hu
ic cōsonat dem alb. i. iiii scripta. d. xxi. expo
nentis illud verbū. **A**ngustin⁹ in lra paue
at etiā penitens ne prius ad domini corp⁹

accedat. q̄m̄ cōformatus bō cōsciencia. vult iq̄
dicere q̄ oīs bona cōsciā adulti hominis habens
graciā est conformata q̄a actus cōtriciōis detes-
tās peccatū est actus meritori⁹ similiter act⁹
fidei in deum et huiusmodi et illis actib⁹ moue-
tur quādo iustificatur. et sic statim post primū
momentū cōtriciōis conformatus est bō cōsci-
encia per opus interius meritorium licet non
exterius. Secundū cōsolatoriū cōsciē et efficac⁹
est cōfessio sacramentalis. nā s̄m̄ sanct. tho. et
sco super iij. cōfessio iī alios fr̄es. et hūc h̄
q̄ si dolor cōtriciōis p̄nie nō fūss; sufficiēs tūc
cōfessio et absolutō sacramentalis p̄nie supueni-
ens eius suppleret defectū. quia cum ipsa atē
cōne de se i sufficiēte sufficiēt delez; oēs mōrlē
culpā dūmō ipē peitēs tūc nō pōnt obicē grē p̄
suffioēs actual' p̄cā mōrl'. Vñ qm̄ d̄s corā natā
d̄stebat p̄cām suū d̄ns. peccavi statī p̄pha ex-
pte si dixis trāstulit d̄s p̄cām tuū. et. ij. p̄. i. i. i.
Quoz rō ē q̄a p̄cōr ad hoc vt r̄cupēt grāz et
sibi dimittāt p̄cā. nō r̄q̄rit s̄m̄ p̄cā n̄ q̄ cū a-
liq̄li detestacōe etiā si illa de se iufficiēs sit nō
ponat obicē grē p̄ tūc. De hoc autē potest hō
cū d̄stet p̄babilit valde secur⁹ esse. q̄a potest
valde p̄babilitate scire. s̄. tēpore cōfessiois et ab-
soluciois se nō peccatē mortaliter et se detestari

sua peccata ymmo scō sup .iij. b. **V**ia ista q̄
homo confitetur sacramentaliter est magis in
potestate hominis ⁊ certior ad gr̄aciā primā
reap̄adā. quia ibi nō oportet; nisi nō opponere
obicem ad gr̄aciā quod multominus est q̄ ha
beri aliq̄ actionem que per modū meriti de o
gruo sufficiat ad iustificacōnē impij sicut fieri
oportet in cōtricione **U**nde dicit beat⁹ aug⁹
et allegat a mgrō in .iij. b. .xvi. vt paulo ante
dictum est **P**aveat .s. penitens sic prius ad
dominiam corp⁹ accedat q̄ cōformatus sit bo
na conscia super quo verbo dicit iterū. Alb
tus. **H**omo habens gr̄aciā vel presumens ex
probabili signo se habere gr̄a; potest accedere
ad corpus cristi **S**ignū atē probabile ē iqt
si est confessus et dicit sibi conscia q̄ pro
nulla re vult āplius peccare ⁊ penitentiā debi
to tempore libenter suscipere. **A**d idem ē con
stātissime Wilh pisenf in suo speciali trac
tatu de sacramento penitencie ca penultimo v
bi docet confessorem. quō atēq̄ peccator cōhte
ri incipiat eum alloqui debet sicut p̄ euāgeli
cus filium inuentū qui perierat. **S**i inquit ē
hoc preposito venit ad confessorem .s. vt cōmīt
tat et tradat se beneplacito dei. et hoc ex amo
re ei⁹. **S**i se totū pat⁹ ē dare ⁊ tradē mis̄racōi

dei et de hac causa ne eius offensam iauerat ut
in amorem et gratiam eius redeat mortuus in se
vincula dirupta esse cognoscat. si tantum sui a
morem largitus est ei clementissimus deus. ut
de se toto studio beneplacitum eius parat? sic
facere pro consilio sacerdotis. cui anima eius cu
randa et regenda a deo commissa est nullatenus
de salute eius dubitet. **Quis enim dubitet**
deum huiusmodi penitentem plenissime possi
dere hec ille. Et docet ibi etiam ante confessi
onem inchoatam penitentem deo gratias de
hoc referre a quo omne bonum. et postea destic
te confiteri peccata. **Tercium consolatori**
um consciencie et optimum est post contricio
nem et confessionem eucharistie sacramentum
sumere. quod sacramentum habet etiam mor
tuos diuificare ut ex sancto. **Thomo** patuit ca
pitulo precedenti et sic patet prima pars huius
tractatus. *finis tractatus primus Amen*

**Tractatus secundus de consciencia pro ut di
cit certitudinem**

**Capitulum primum quid sit conscie
cia pro ut dicit credulitatem fixam et quomo
do originatur per syllogismum practicum quid
sit hinderesis. ratio superior. ratio inferior et
eorum differentia a consciencia**

Conscientia dicitur de conscientia rec-
ta et bona pro ut sumitur pro spe bona
quod quis habet de dei amicitia nunc ve-
ro restat loqui de conscientia recta
et erronea magis proprie dicta pro ut sumitur pro
actu assensus vel credulitatis et sic dicitur consci-
entia esse assensus vel credulitas intencionis
ad aliquid faciendum vel non faciendum. Unde
isto secundo modo conscientia dicitur quasi cum
alio scientia quia scientia vniuersalis ad actum
particularem applicatur vel etiam quia per eam a-
liquis sibi conscius est eorum que facit vel facere in-
tendit propter hoc etiam interdum dicitur sententia
vel dictamen rationis. Pro quorum intellectu
notandum quod ista quatuor differunt secundum rationem
superiorem rationem inferiorem et conscientiam ut docet sanctus
Thom. in 2. d. xxxix. *Quia* *hinc* est vis anime
motiua que semper est nata fieri in superioribus
naturaliter mouens et sit impulsus ad bonum et ab-
horrens malum que *hinc* aliquam legem rationis aliquam
etiam conscientiam nominatur. *De* quibus *Ro. i. di-*
citur de illis legem non habentes ipsi sibi sunt lex
Aliquam autem dicitur alio nomine scintilla rati-
onis ouementem quid quia sicut scintilla est mo-
dicum quid ex igne euolans. Ita hec virtus
est quedam modica participatio intellectualitatis

Quid sit

respectu eius qđ de intellectualitate i angelo est.
Unde b. Jero. in glo. super ezech. primo dicit
qđ per aquilā signatur que vt cetera animalia
in volando transcendit ita hec virtus trāscen
dit rācōnalē qđ p hominē figuratur et concupis
cibile qđ p vitulū atq; irascibile qđ p leonē. **Hāc**
si dederim ideo de⁹ posuit in homine vt serue
tur ordo et connexio rerū. **Nā** fm dyo. vii. ca. de
diuinis nominib; **Diuina** sapiēcia cōiūgit pñ
cipijs secundorum vltimis primorum. Angel⁹
autem est intellectualis nature nō rācōnalis cū
disursu. et isti nature homo per **si dederim** ap
propinquat et cōiūgitur. de qđ in psalmo. **Sig**
natum est super nos lumen vul. t. do. dedit. le
ti. rē. **Hec** **si dederis** siue habitum nomin; si
ue actum naturaliter inclināt ad bonum semp
et remurmurat malo sicut e contrario sensuali
tas semper inclināt ad malum et numquā ad
bonum. ideo etiam **si dederis** vocatur lex natuē
pro vt a natura inest. **Si dederis** vero dicitur
secundum qđ inclināt ad operatiua. et quē
admodū intellectus principiorū ē quo ad spe
culatiua. **Ita** **si dederis** ad operatiua inclināt
principia. **Exemplū** de speculatiuis vt omē
totū ē magis sua parte qđlibet ē vel nō ē. **De o**
patīs aut vt nullū malū ē faciendū bonum est

ostia
pfluū vel diminutū vtile vel honestum et sic de
alijs condicionibz q̄s moralis phus p̄tractat
Unde rō superior sapiencie deputatur sicut infe
rior sciencie et tamen superior ratiō et inferior
nō sūt due potēcie sed ratiōis duo officia. **P**o
2o consciencia pro vt secundo modo sumitur est
assensus conclusionis elicite in silogismo p̄cti
co vel speculatio in quo sinderesi maiorē rati
o minorē et consciencia format conclusionem
Pro cuius ratiōi intellectu notandum q̄ rō i
eligendis et fugiendis quibusdā silogismis v
titur. In silogismo autem est triplex conside
ratio secundū tres p̄posicōnes ex quaz duabus
tercia concluditur. Ita contingit i p̄posito nā
ratio in operandis ex naturalibz principijs ex
lege natuē seu sinderesi assumit circa particula
riā iudicium puta nullum malum culpe est faci
endum et similia. tunc lex nature seu sinderesi
i silogismo cōsciē maiorē ministrat. sed minorē
addit ratio naturalis inferior vel superior. si
hoc ē malū culpe sed consideratio conclusiois
elicite est consideratio consciencie. Unde cōsciē
tia indifferēter de presēti preterito vel futuro
facto remurmurat ex quibz patet quid sit sci
ētia i p̄posito et de tali cōsciā plurimi loquūt
moderni doctōes presertim circa h. d. xxxviii et

alij speculatiue de eadē determinātes materia

Capitulum secundū quid sit recta consciā
et erronea et quō oritur eius error

Hec autem hec consciā duplex. scilicet recta
et erronea. Recta est assensus cō
clusionis debite illate ex premissis
veris in syllogismo presertim practi
co ubi maior procedit ex fidei vel ex rōe
vel fide cognitū et in minore per rōem superiorem
vel inferiorem vere et debite subsunt. ut omne
dei preceptū est faciendū. hoc est huiusmodi vi
delicet diligere deū super omnia. ergo deus ē
super omnia diligendus. Consciā autem
erronea ut dicitur beatus Aug⁹ et hētur d. xxxviii.
ubi sup̄ tūc i aliquē cadit. qñ i agendo intelec
tus aliquid p̄ vero a p̄bat quod falsū est. Aut
contrario pro falso a p̄bat qd̄ v̄z ē et fit qñ
in filogismo cōsciē seu practico in minore false
vel male subsunt quia tunc erronee et false con
cluditur. Cā autem quare consciā errare pōt est
ista quia consciā formatur ex assumptioe
alicuius particulāis p̄pōsicionis sub vniūsalibz
regulis op̄adoz p̄pōsicio autem que assumit̄ seu
subsumitur non est pro se nota ut sunt vniūsa
lia principia agendoz h̄ innotescit per fidem
vel inquisitionem rōis et ideo circa eā et circa cō

scienciam ex eius assumptione formatam contingit error. **Vel** quia fidei non assentitur non enim omnium est fides secunda thess. 3. vel quia testes et inquirentes decipitur quoniam quis ex inconsideratione eorum que inquirenda sunt et consideranda quandoque vero ex passione abducente iudicium rationis quandoque etiam ex habitu malo vel erroneo exempli gratia lex tradit universale principium circa quod non contingit errare scilicet quod illicitum non est faciendum. **Hereticus** autem assumit quod iuramentum est illicitum ex eo quod scriptum est mathi. v. **Ego** autem dico vobis non iurare omnino ex quo sequitur conscientia erronea scilicet quod nullo modo est iurandum decipit autem conscientia quia non confert illud dictum scripture ad alia in quibus conceditur iuramentum tamquam licitum patet ergo quod conscientia erraret potest **Et** per idem patet quod hinc de his errare non potest. **Respicit** enim hinc de his universalia principia agendorum circa que non contingit mente errare sicut nec circa prima principia in speculabilibus **Et** sicut prima principia in speculabilibus non possunt esse falsa eo quod immediate illustrantur lumine intellectus agentis sic et prima principia in operabilibus circa que est hinc de his erronea esse non possunt quia etiam immediate

sequitur lumen intellectus agentis de quo psal

Multi dicunt quis ostendit nobis bonum et malum
respondetur. **S**ignatum est super nos in vultu

tu. do. de. le. in. cor. meo. **N**otandum tamen quod
proprie loquendo non omnis error circa iudicium
agendorum est error conscientie errant enim
omnes qui operantur malum sed in solis ex
habitu peccantibus est error conscientie. **I**n

peccantibus vero ex passione est ratio aliquantulum recta

Unde ignorantia electionis que est in eis de
qua postea patebit non est error conscientie quia
conscientia solum dicit illud iudicium quo intel
lectus iudicat aliquod esse bonum vel malum
quantum ad deum et bonos mores. **U**nde inco

ntinens quando scit fornicationem esse malam et nichilominus
passione ductus eligit eam tamquam bonam
conscientia sua non errat immo scienter facit
contra conscientiam rectam. **E**x quibus item patet

quod triplex potest esse error circa huiusmodi
practiam. **U**nus est error electionis in eo

qui peccat ex passione obumbrante iudicium ra
tionis. **A**lius est error credulitatis seu sententiae

quando quis assertive inheret conclusioni quam
scientia proprie dicitur conscientia. **A**lius est er

ror dubietatis seu dubitationis quando neutram
partem tenet cum certitudine sed de utraque dubitat

de q̄ dicitur infra late p̄t̄. 3. c̄. i. et sequētibz

Capitulum tertium cur cōsc̄ia ligat sicut lex

Nunc videndū est quōs cōsciencia se habentem ligat. Nā secundū omniū catholicorum doctorum sentēciā capiēdo cōsc̄iam p̄p̄e p̄ credulitate s. firmā q̄ q̄s se credit sub peccato ad aliq̄d teneri cōsc̄ia sic ligat q̄ ea non de poita et stāte homo peccat si cōtra eā faciāt sū cōsc̄ia sit r̄c̄a vel erronea vt patet autoritatibz et racōe. **Vñ. Ap̄ ad Ro. ix. d. Omne quod nō ē ex fide peccm̄ ē. Ori ge vbi vult. Ap̄. vt nichil dicā n̄l cogitem. n̄l agam nisi secundū cōsc̄iam. Et glo. sup̄ p̄dicto textu dicit. Omne eciam si bonum sit in se q̄d non est ex fide. i. quod sit cōtra fidem. i. contra cōscienciam vt credam⁹ malū esse peccatū ē. Et iterū glo. ibid. Omne quod sit contra cōsc̄ia eciam edificat ad gehēnā. Insup̄ sup̄ illo ecc̄. viij. Scit tua cōsc̄ia q̄a tu crebro maledixisti alijs glo. d. Qua iudice neō nocēs absoluit. Patet eciam rōe nā cōsc̄ia at̄ est recta et tūc ligat aliqua lege naturali diuina at̄ positua at̄ cōsciencia est erronea et tunc ligat eciam vel virtute p̄cepti vel iussu dei licz per accidens q̄a cōsc̄ia non dicitat aliquid faciendum ea racione q̄ sibi videat. h̄ hac rōe q̄a sibi a deo iussū est**

vel preceptum et ita ratio pro tunc dicat se te-
neri ad aliquid et quia hoc dictamine stante
voluntas non conformatur se rationi. ideo actus
voluntatis inordinatus est. Unde quando consci-
entia hominis errat dictando esse licitum et esse
faciendum sub debito quod est de se peccatum et
quod scire tenetur et quod scire potest peccat
faciendo secundum dictamen conscientie quia
ex ignorantia imputabili peccat perpetrando ac-
tum illicitum et etiam tunc peccat non facien-
do stante erronea conscientia quia facit contra
conscientiam ideo conscientia dicitur habentem
ligare ligari enim dicitur moraliter qui sic dis-
positus est circa aliquod agibile quod in neutram
partem potest licite declinare ad modum illius
qui ligatur corporaliter qui nunquam potest procede-
re interim quod ligatus est nec tamen aliquis sic
conscientia ligatus est simpliciter perplexus quia
potest et debet conscientiam erroneam deponere
licet sit perplexus. Item quid id est interim quod reti-
net illam conscientiam erroneam quam postquam depo-
suit non peccat. Exemplum de eo cui dicitur
conscientia quod nunquam sit iurandum adveniente pre-
cepto superiorum in quo de dicenda veritate iu-
rare debet si iurat peccat quia facit contra conscientiam
si non iurat peccat contra obedientiam. Circa

premissa occurrunt plura dubia. Primum dubium est de modo ligamenti conscientie et utrum erronea conscientia liget ad errorem deponendum. Respondetur quod conscientia erronea duo includit errorem scilicet et conscientiam ratione primi ligat ad deponendum eam. vinculo divini precepti ad ephe. quarta expressi ubi sic dicit apud. Deponentes vos secundum pristinam conversationem veterem hominem quam corrumpitur secundum desideria errorum. conscientia vero secundi ligat vinculo conscientie ad faciendum quod debet nec tamen est simpliciter perplexus. quia potest et debet deponere illam et ille simpliciter non ligatur et per prius et magis ad deponendum quam ad faciendum tenetur et si de illa per se nesciat iudicare debet periclitos consulere vel ubi deest humanum consilium sibi debet se per orationem ad deum convertere. Dubitatur secundo utrum conscientia erronea aliquando excuset. Sicut quod lex iniqui sui conditoris non excusat sed potius odempnat secundum illud psalms. x. qui conditis leges iniquas. Conscientia autem erronea est lex iniqua ab eo tamen condita quam eam sibi formavit. et ideo simpliciter non excusat sed magis peccatum facit et aggravat. Ad cuius evidenciam notandum quod tripliciter errat conscientia. primo indifferentia iudicans esse prece

pta vel phibita secundo et contrario precepta
vel prohibita iudicans in differentia tertio iu
dicans precepta esse prohibiciones vel extra
rio In primo casu non excusat s; illa queat
et condemnat. In ij. et iij. casu nota q; consciē
cia erronea duo includit. scilicet conscienciam
putatiuā et errorem ex primo excusatur pecca
tum pro tanto quia minus contemnit exempli
gracia quādo fornicati nō credit esse precep
tum et ideo fornicatur s; pro tanto aggrauat q;
a libidinosus et seuerius peccat. **Unde Jere
iij** Sapientes sunt vt faciāt mala. bene autē
facere nesciūt. De ij. autem distinguitur.
Cū enim omnis errās sit ignorās vt. d. b.
Aug⁹ in Enchiridion. ca. xvij Ideo q; mo
dis contingit quē ignorāe tot modis contingit
eciā errāe de quibus dicitur distincti⁹ sequenti
ca. Dubitatur. q; utrū erronea consciencia
plus liget q; preceptum prelati in differentibus
que precipere potest. Sunt autem in differen
cia vt leuare festucā et similia. Respondet. O
bediens prelato contra cōsciām. aut captiuat
cōscience iudicium affectu vel effcū vt subdēs
pcepto prelati aut facit contra cōsciām et af
fectū voluntatis obediens prelato timore ani
mi vel amore deordinato. In primo caū faciēs

contra conscientiam non peccant. sed meretur
licet non possit deponere conscientiam. vel non de
ponat sicut non potest rēdere rācōnibz cōtra fidē
volūtatē tamen captiuās illi obediens iō mē
tur secūdo co. io. In captiuitatē rēdiētes oēs itel
lectum in obsequiū rēpristi In secūdo casu pec
cat. sed minus q̄ si faceret cōtra p̄lati precep
tū p̄mo agens contra prelati preceptū magis
coptēpneret eū q̄a cōtempnens prelatum. Nō
autem cōtempnens conscientiam erroneā cō
tempnit deū. Unde. bernh. in de precepto. 7 dis
pen. Sit tanto pe cauenda sunt scandala p
uulorum. q̄nto āplius p̄latorum quos sibi de
coequare quodammodo in vtroq; dignatur dum
sibi met imputat et illorū reuerēciā et contemp
tum contestans eis qui vs audit me audit et
qui vs spernit me spernit. Secūdo q̄a tal
plūcs imo totū collegiū magis offēdit et scāda
lisat q̄ si cōtra conscientiam faciat. Tercis
quā se magis ad malū disponit scz ad obediē
tiam et rebellionem. atq; ad sequendū p̄rium
sensū et ad peruertendū veritatis iudiciū de q̄
ysa. v. dicitur De q̄ sapientes estis in oculis
vestris. ¶ Capitulum q̄rtū
q̄ conscientia nō in oī caū ligat q̄n autē liget at non
ostenditur ex modis ignorādi diuersis

Queritur etiā hic an cōsciā erronea
semper sic liget q̄ in nullā ptē pos
sit homo licite declinare. Responde
tur secūdu sanctū thomā prima. ii. q.
xix. articulo. vi. q̄ non huius rō ē quia error
cōsciencie aliqñ non est imputabilis cōsciencia
to fraud et ignorācia aliqua puta inuincibilis
vel ignorācia facti probabilis q̄ excusat totali
ter a peccato sic et error. Rā error ex igno
rācia solet procedere. Ad sciendum autē qñ
error cōsciencie liget et qñ non et qñ excuset a
peccato. Oportet prescīre qñ ignorācia ex
cuset a peccato et quādo non. Cuius rō est
quia ignorācia facit inuoluntariū in toto vel i
parte et per consequens excusat in toto vel in
parte cū nichil sit peccatum nisi q̄a volūtariū
secundū. b. Aug⁹ et pat rō est de errore. Cō
siderādum igitur q̄ quātum i pposito sufficit
Quintuplex est ignorācia. s. circumstans
vel cōcomitās. Inuincibilis iuris seu vniūsalis
facti seu p̄ticularis et electionis. Ignorācia
cōcomitās actum seu circūstans est qñ ignoran
cia est de eo quod agitur et tamen si sciretur
nichilominus agē et tunc non excusat pccm
nec agguat nec diminuīt quia non inducit ad
volendū. Exemplū de eo q̄ vult occidē hostē

sed ignorans occidit eum putans occidere seruum
signum huius ignorancie cum quis non permit q
actum peccati fecit. Ignorancia invincibilis est
q non est in potestate alicuius vel fit ex igno
rancia seu nesciencia alicuius circumstancie ab
qz omni negligencia imputabili precedente vel
vt alij dicunt et in idem redit. Est eorum que
nec tenemur nec possumus scire. Unde ig
norancia que est invincibilis secundum se et
suam causam excusat ex toto quia causat oino
involuntariu. Dicitur autem notanter et secun
du se et secundu sua causam ppter ebriu ex ebr
etate peccantem cuius ignorancia est invincibil
secundum se quia tunc non potest iudicare quod agendu
vel non agendu. Non tamen est invincibil secundum
suam causam quia potuit se non inebriare
et sic non ignorare. Unde non e oino excusat. Hec
ignorancia invincibil secundum aliu in summa e mlti
plex qa qda ex natura e invincibil sic i morietate
et i melancolicis et hec ex toto excusat. Alia e invi
cibil ex accute vt i ebo vel q comederunt iusqa
mu vel citata q ad insaniam ducunt vel ex infir
mitate aliq. In qbo si quis dedit carz faciendo re il
licita non excusat ex toto. Si vero i licite dedit
opa excusat i toto qa tunc non e culpa s pen de
hac ignorancia dicit concordado cu pmissis vlti

sup ij d. xxij et concorditer in summa sua li. vi

Ignorācia inquit iuris seu vniuersal est vt
si aliquis nesciret furtum esse peccatum vel a
liquod huiusmodi. **H**ec ergo h est omnino
inuincibilis et involuntaria quia scire quis nō
potest vt patet in pueris et stultis a natuuta
te et tunc excusat ex toto. **S**imiliter si quis
de aliquo agendo dubio magis peritos consu
lit de quo nullā habet auctoritatem expressam
vterq ita sit vel non dummodo foemet sibi bonā
conscienciā postq̄ magis peritos consulerit e
ciam si res aliter se habet q̄ ipse sentit excusa
tur enim q̄ potuit deus autem nichil impossi
bile requirit ab homine. **S**i autē hō incide
rit in hanc ignorāciā inuincibilē hoc erit at p
opus licitum vt si per vigiliās ⁊ abstinencias
et huiusmodi aliquis insanus factus est et tūc
excusat ex toto etiam si excessus furoris pecca
tum veniale fuerit. **A**ut incidit culpa sua mor
tali et tunc dicitur quidam q̄ peccatum sequēs
excusatur ex toto si nullum habet vsum ratiois
et hoc ē probabilius et verius hec. **B**ertrius
Consentat cum hoc ray in sū et. **A**ugustin⁹
ac. **A**mbro xv. v. q. i. aliquos ⁊ ca. **I**lla cauē
da vñ. pe. de. pal. super. ⁊ d. xxij concordans
cum predictis dicit cum durando ignorancia

que est causa actus aut est eorum que nec tene-
mur nec possumus scire que dicitur invincibi-
lis. Aut eorum que tenemur et possumus scire que
dicitur vincibilis. prima excusat si sit invinci-
bilis secundum se et secundum causam quod addit pro-
brium ut supra dictum est qui non in toto ex-
cusatur. Ignorantia autem vincibilis aut est in-
universali et dicitur ignorantia iuris. Aut in parti-
culari dicitur ignorantia facti. Prima autem est directe
affectata ut homo liberior peccet et hec non
excusat sed aggravat. Aut non est directe affec-
tata sed provenit ex quadam negligentia et hec
licet non excuset ex toto sequens peccatum tamen
ipsam alleviat. Ignorantia autem particularis seu
facti excusat vel non excusat ut infra dicitur.
Dicit ergo per de per super verba durandi sic
declaratio que facit de ignorantia causali vincibi-
li bona videtur. Est tamen addendum ad id quod
dixerunt ignorantiam vincibilem eius ad quod
homo scire tenetur et potest quia si non potest vel
non teneatur excusatur ut miles mulier minor
et sic de alijs non tenentur scire iura hominum po-
sitiva nec pari ratione que vacant theologie sacre ex-
coediatione confirmata per papam etiam decretiste de-
cretales et huiusmodi sed quicumque est dolus capax te-
netur scire in naturale et divinum quod ad prima hec per Est

igitur ignorācia iuris est illa que quis scire te-
netur vt q̄ fornicatio est peccatū mortle si q̄s
nesciret et similia. **Dicitur** q̄ secundū phi-
losophū ignorācia vniūsalis scdm iuristas ve-
ro ignorācia iuris et in idem redit quia ius b̄
vocantur regule vniūsales regentes vitam hu-
manam et hec ignorācia iuris variat̄ in di-
uersis dum vnus scire tenetur ad quod ali⁹ sc-
ire non obligatur de qua dicitur largius parte
tercia capitulo xxij et xxij. **Hec** ignorācia
a iuris at̄ ē directe affectata vt homo liberius
peccet. **Hec** non excusat sed agguat. **Aut**
non est directe affectata sed prouenit ex qua-
dam negligencia. **Hec** licet non excusat ex
toto tamen excusat a tanto et alleuiat peccatū

Exemplū primi de eo cui dicitur cōsciencia
q̄ debet accedere ad non suā q̄a noluit intelli-
gere vt bene ageret ne haberet cōsciāz retrahē-
tē ⁊ propterea iniquitatem meditatus. **Et** in cubi-
li suo salicet cōsciencia ⁊ astitit vie non bonē

Tales s̄ de quibus Job xx. 8. **Recede** a nob̄
bis scienciā viarū tuarū nolum⁹ et talis peccat
grauius. **Exemplū** ij. de eo qui neglexit solū
discere dei precepta. qm̄ discere potuit alias ad
alienam non accederet. si id sciret contra dei
preceptum esse. tal⁹ peccat sed minus q̄ prior

Ignorancia facti vt loquuntur iuriste vel particu-
laris vt loquitur phus. et etiam in idem redit
quia factum aliquod vocatur particulare deter-
minatam per circumstantiam q̄ contingit etiam
sapientem aliquñ ignorare. et est particulariũ c̄
circumstanciarũ in actu. et in tali aut adhibet de-
bita diligencia ⁊ dat̄ opera rei licite ⁊ hoc mo-
do excusat sicut fuit de iacob cognoscẽdo lyam
q̄ credidit esse suam scz. rachelem. **A**ut non
est adhibita debita diligencia vel datur opeã
rei illicite. et hec nõ omnino excusat. potest ta-
men plus vel minus alleuiare si nõ fuerit direc-
te affectata. Vnde si quis operã rei licite dedis-
set moderate ignorãcia sequens culpã nõ habe-
ret et sic posset peccatum consequens ex toto ex-
cusare vt patet in hñs qui per exerciciũ sp̄i-
ritualium operum inamẽciã vertuntur vt sanc-
tho. d. Ignorancia vero electiois male est q̄
prouenit vel ex passione vel ex habitu ex q̄b̄
aliquis actu non considerat qd̄ tamẽ considerãre
põet et debet. et hec ignorancia quodãmo affec-
tum peccati consequitur vt quãdo ex concupiã
pcã q̄ volũtas non rep̄mit absorbetur iudiciũ
rationis in particulari oparabili. scãdũ q̄ di-
ciẽ in vi. Ethi. q̄ delectacõ corrũpit existiacõz
prudẽcie. s̄m q̄ ignorãciã omnis malus diciẽ

ignorās. hec ignorācia non excuset peccatum
nec minuit quia non est cā peccati. s. consequi
tur omne peccatum. De ignorantia etiā ha
bes plura pte. 3. ca. xv. conclusioē ij. Ex. pte
tactis ōnib; iā liquet q; tres solū ignorācie vi
delicet inuincibilis iuris et facti peccatum ex
citant augent vel d. minuūt omniūq; predicto
z vna ratio talis est. Sicut se habet ignorā
cia ad causandū vel non causandū minuendum
vel augendū voluntariū sic se habet ad excusan
dū. Nā eo ipso aliquid imputatur ad meri
tum vel culpā quia est voluntariū z q̄ntū est vo
luntariū tantū est imputandū. Sed ignorā
cia se habet ad causandū voluntariū vel involū
tariū z augendū ipsū seu minuēdū mō quo dic
tum est vt patuit per membra singula ergo zc
Sed diceris quis forte in multis ignorāci
is insci? iam laboro qd̄ igitur faciā vt eas eua
dam vel vt deus michi non imputet ad peccatū
nam delicta quis intelligit. Ideo cū ps cla
mare habeo. Ab occultis meis mūda me do
mine et ab alienis parce seruo tuo. Respondeē
petrus de thar q; p verā contricionem deletur
ignorācia in quātū est peccatū quo abreatum
manet tamen ignorācia actu cuius rō est quia
quādo desinit esse voluntariū desinit eē peccm.

non tamen definit esse simpliciter. De hoc tñ
aliquid lucidius infra videbitur

Capitulū quātū applicat diuersos modos igno-
rādi ad questionem precedentē

D Et premissa respondetur directe ad
quesitum principale vbi queritur v-
trum sciencia erronea sy sic ligz se
habentem q̄ i nullā ptem possit ho-
mo licite declinare. Respondetur distiguendo in
errore consciencia sciud et de ignorācia. quia ā
est error imputabilis cuius ipse errans est cau-
sa vel occasio ā non est imputabilis sciud ē er-
ror ignorācie vel circumstācie particularis q̄l
fuit iacob respectu lye. et ita de similibus erro-
ribus non imputabilibz. In talibus itaque
consciencia talis non liget modo in tytulo q̄sti-
onis pretacte. Nam per talem conscienciam
homo non est ligatus simpliciter. sed solum se-
cundum quid. potest enim secundum vnam p-
tē licite pcedere. Si autē error sit imputabil
tūc p talē cōsciam homo ligatus est simpliciter
stante tali cōsciam. quia nec secundū ipsam pōt
homo licite facere nec contra ipsam. Cuius rō
est quia vna sola condicō mala reddit actū sim-
pliciter illicitū. s̄ in omni actu q̄ est secūdu talē
cōsciam vel contra ipsam est aliqua p̄dicō m̄ a

Patet hoc de primo actu qui est secundum e-
am. Actus enim qui est secundum conscientiam er-
roneam vel est malus secundum se. ut cum aliquis
credit esse faciendum ut detur pauperibus. vel est
malus quia prohibetur vel contra preceptum superuenientis
ut cum precipitur alicui iurare qui tamen non
iurat. eo quod credit iuramentum illicitum esse. et
ita in omni actu qui secundum conscientiam erroneam
est aliqua est conditio mala vel de se vel ex prohi-
bitione. **H**oc autem non est intelligendum
de conscientia errante circa indifferentia vel ea que
sunt super erogationis. ut cum aliquis se credit
teneri ad levandum festucam quo ad primum. Vel
ad vivendum caste quo ad secundum cum tamen ad
neutrum teneatur. **I**n talibus enim actus qui
est secundum conscientiam erroneam non est malus
secundum se. nec etiam prohibitus ideo sequens con-
scientiam talem erroneam non peccat. **G**enera-
liter autem faciens contra conscientiam peccat
quando conscientia dicit aliquid tanquam debitum
ut probatum est supra 3. ca. sed quando dicit si-
bi solum ut licitum ut quod fornicatio sit licita tunc
faciens contra eam non peccat. **S**ed cum dic-
tat aliquid ut debitum tunc peccat. nam consci-
entia erronea in materia imputabili determi-
nata per prohibitionem vel preceptum ligat se

quod tamen intelligendum est quando dicitur precipi-
endo vel prohibendo non autem consulendo aut
permittendo ut si per heresim de errore carita-
tis et libertate spiritus dicitur conscientia non esse negan-
dum illi qui per caritatem petit usum corporis
tunc sic ligat conscientia quod quid quod faciat pec-
cat. Unde etiam leuissimum festucam credens contra
preceptum dei agere peccat grauiter contemp-
nendo vult enim agere contra preceptum domini sub
quo conscientia comprehendit aliquid ut inclu-
sum. Et licet illud vere non sit inclusum sub precep-
to tamen iste vere quo ad mentem est contemptor
precepti qui credit oppositum eius quod vult fa-
cere esse preceptum. immo dicit sanctus thomas
d. xxxix in secundo scripto. Si ratio dicitur ali-
quid directe cadere sub precepto tunc peccat
mortaliter obmittendo illud quod conscientia
dicitur etiam si sit veniale de se vel indifferens

Capitulum vi. mouet plura dubia de ligamen-
tis conscientie et soluit

Quia prefata materia erronee solue-
re sunt adhuc tria dubia soluenda. Pri-
mum quod plus peccet. Ille qui facit contra
conscientiam erroneam an ille qui sequitur
ipsam Respondet durandus d. xxxviii. ubi su-

pta. **D**icendum inquit qd hoc non potest v
no sermone determinari. **B**ed consideradū
qualiter est illicitum illud qd conscia erronea
dicat esse faciendū quia quādoq; ē illicitū vt
peccatum veniale fiat qn̄ consciencia dicat es
se mentiendum ppter vitam innocentis saluā
dam quādoq; vero vt mortale fiat quādo qd
credit esse firādū malis diuitib; vt detur bo
nis pauperib;. **E**x parte etiam consciencie
consideradū est quid ipsa dicat faciendū qui
a quādoq; dicat aliquid faciendū tanq̄ ex pre
cepto puta qd non mendans ppter vitam alte
rius saluandā reus est homicidij quādoq; ve
ro dicat aliquid eē faciendū vt opus misericor
die solū puta qd furtum committēs bene faciat
vt det pauperib; et sic sit misericors. **I**n p̄
mo caū sequens conscienciā erroneā peccat so
lum venialiter sed faciens cōtra ipsam peccat
mortaliter. **I**n secundo autem ecōtrario. **S**i
autē sit aliquid ex precepto faciendum vel ob
mittendū et conscia dicet oppositum tanq̄ ca
dens sub precepto tunc sparādū est preceptū
precepto et secundū hoc vidēdum verbi grati
a. **S**imiliter errāte consciencia credat qd li
citur sit mechari vt saluet sui vel viri vitam
alioquin rea ē homicidij pl̄ peccat exponēdo

se vel virum morti q̄ mechādo quia maius est
non occides similis est in omnibus alijs iudi-
candum cum enim utrobique est preceptum tūc
comparanda sunt illa ad invicem ut secundū
illa iudicetur de preponderando **S**i enim muli-
er credat se teneri ex precepto **N**on occides
ad mechandum p̄ vita viri alter putat se fo-
re reā homicidij plus peccat nō mechando q̄
mechando **C**ontra si putat se occidēdā ne vi-
oletur plus peccat seipsam occidendo secundū
conscienciam q̄ mechando contra eam **D**ubi-
tatur secundo an dictamē cōscie pl⁹ obligat q̄
p̄ceptū prelati respondet tho. in. ij. q̄ sic. q̄a
consciencia non obligat v̄tute p̄a. sed v̄tute p̄-
cepti diuini **C**onsciencia enim non dicit a
liquid faciendum hac racōne quia sibi videat
sed hac racione quia a deo preceptum est. vnde
per accidēs ex virtute diuini precepti obligat
inquantum dicit hoc vt preceptum a deo et
ideo dictamē Consciencie plus obligat quam
preceptum prelati. siuid et preceptum diuinū
in alijs virtute ligat siuid patet in exemplo
Si preceptum regis non perueniret ad popu-
lū nisi mediāte aliq̄ principe. si p̄ncps dicit
hoc ē preceptum a r̄ge q̄uis nō eēt verum dic-
tum suum obligaret vt preceptum r̄gis ita q̄

contemptores penam incurrerent **Dubitat**
3. quot modis posset quis perplexus esse in con-
scientia. **R**espondetur in genere hoc scitur
in specie infinitas quasi modis fit. **U**nde **secū-**
tum. Antihodoren in summa sua triplex est p-
plexitas scilicet perplexitas intelligēcie sacre
scripture. Perplexitas intellectiua faciendorū
et est perplexitas in euitabilitatis peccandi.
• **P**rima et secunda reperiuntur in sciētijs
ad q̄ signandū apud ysa. ponit hoc loco onus
egipti postq̄ enī homo exiit a se onus babi-
lonis id est amorem huius mūdi a quo primū
exhonerare se habet. **S**ecundo loco se exiit
ab onere philistinū id ē demonū temptacōibus
• **E**t post hoc exiit se tercio loco ab onere
moab id est ab onere secularis sciēcie vt dice-
re possit cū **A**post. **N**on q̄ sufficientes scim⁹
aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis. sed o-
nis sufficiēcia nostra a deo est. • **E**t post
hec onus carnalis dilectionis siue prudēciā
carnis que dicitur onus damasci a se exiit.
• **I**tem vltimo restat onus egipti qd̄ quilibet
sanct⁹ habere potest. **H**ec sunt tenebre igno-
rācie quib⁹ premuntur sancti. sed non oppmū-
tur. • **E**t ita patet q̄ sancti habent perplexi-
tatem primam et secundā. **P**rima autē per-

plexitas soluitur per distinctionem multiplici-
tatis siue amphiboloyce et equiuocacōis . vel p-
distinctionem temporū vel qđ simpliciter dica-
tur . vel secundum quid intelligi debeat . **Secun-**
da perplexitas soluitur vno modo scz per spi-
ritum sanctum . **Unde i. Joh. ij. vs** vntionem
habetis a sancto glo . spiritu et noscatis omnia
scz ad salutem necessaria . **Et iterū ibidē .** Hoc
scribo vobis de hīs qui seducūt vs . et vs vnc-
tionem qđ accepistis a deo maneat in vobis . et
non necesse habetis vt aliquis doceat vs . sed
sicut vntio eius docet vs de omnibus et verū
est et non est mendacium . vbi secūdu glo . vnc-
tio est caritas . sanctus qui hanc dat . est spiri-
tus sanctus . **Et** fiet sic vt docente vs inte-
rius spiritu sancto . non indigeatis extrinsecus
hominum institutis doceri . et iterū ibidem di-
cit glo . **Nemo** docēt homini tribuat qđ ex
ore docentis intelligit quia nisi intus sit qđ do-
ceat . lingua doctoris exteri⁹ iuanū laborat nec-
tū doctor taceat . sed quod potest agat . **Idem**
ex itēcōe tradit **Gre. i. omel. 7** et **Aug. 9 .** libro de
magistro docet qđ qđa nichil intelligitur n̄ etiā
intellect⁹ agentis luie illustretur . qđ intellect⁹
in mediate a deo illuminatur . **Idcirco** vnus est
magister noster crist⁹ etna sapia . **Et notādū**

quod in potestate nostra est habere vinctiorem p[ro]
fatam. Unde nyc[ol]us de ly. super prefato textu
scilicet maneat in nobis. Dicit in potestate ho
minis est gratiam baptismi obseruare. De
quod premisit. vinctiorem habetis a sacro scilicet
sp[irit]u. et noscis omnia. scilicet ad salutem necessaria

Si enim natura non defecit in necessariis
multo minus auctor nature. Unde si hereticus
veniat ad corrumpendum fidem in simplici fidei
qui se conuertat ad deum orandum pro vincti o[mn]i
ei non deficiet quia eum dirigat per se vel per
alium secundum ea que pertinent ad salutem se
cundum suum statum. Illud autem habere di
cimus quod est in nostra potestate habendi quod
autem dicit non necesse habetis ut aliquis do
ceat vos. scilicet homo non est intelligendum quod simpli
ces fideles contempnere debeant doctrinam superiorum
vel etiam eam negligere cum eam possint ha
bere. Sed quid fieret si humana doctrina de
ficeret tunc enim deus suppleret. Unde frequen
ter reperuntur aliqui simplices nutriti in ca
pis clarius videntes in his que sunt ad salu
tem necessaria quam illi qui quasi cottidie audiunt
sermone[m] in ciuitatibus magnis. Concludit
autem et verum est et non est mendacium quia
ab eo qui est regula veritatis non potest preterire

nisi verum hec nichil. Tercia perplexitas sol-
uitur per depositionem erronee consciencie de
qua videbitur parte tertia p totū ideo null⁹ po-
test esse. n. mō vel. 3. mō perplexus a deo. q̄ fit
simpliciter perplexus. alias talis nō libere nec
voluntarie peccaret quod nūq̄ fit. q̄a oñe pec-
catum secundum Aug⁹. est a deo voluntariū. q̄s
nisi aliquāter fit voluntariū nō est peccatum.
Si autem alicui apparet q̄ peccet siue faciat
siue dimittat. apparencia non est veritas. qui-
a si scienciam haberet et non ignorantiam. vi-
deret viam sine peccato faciendi vel dimittēdi.
vt patet in exemplo sequenti. Potest tamē a-
liquis esse perplexus secundū quid. scz secundū
erroneā conscienciā qua deposita. erit liberat⁹.
Exemplum de eo cui dicitur consciencia q̄ forni-
cari debeat. alias reus erit mortis. p̄prie p̄sone
errat talis conscienciatus et interim q̄ talē h̄
conscienciam est perplexus secundū quod. q̄a siue forni-
cetur siue nō. peccat. q̄a si facit committit pec-
catum fornicationis. si non facit. committit ex in-
tencōne seu consciencia peccatū p̄p̄riū homicidij
et sic s̄m quid ē perplexus. igit̄ deponat conscienciam
tunc non fornicando non peccat. Iste tamē cui
apparet q̄ conscienciam non possit deponere et s̄m
quod perplex⁹ ē in̄ duo vicia illud plus eligat vi-

cium vel potius minus timeat incidere quod
in se minus peccatum extat sicut in exemplo
de eo patet qui in turri captiuus est et sine cor
poris periculo euadere nullomō potest .eligit
locum vbi cadendo deorsum minus ledat. De
hoc est etiam regula vniuersalis theologorum
hec. In nullo casu est aliquis perplexus int̄
duo peccata quin ei pateat exitus absq; nouo
peccato. nā si iurauit quis piā se occisurum pe
trum innocentem et non occidat eum ipse non
peccauit nouiter. sed iam peccauit iurādo. Si
autem consciēcia dicat sibi erronea q; petr⁹
innocens ē statim occidendus ab eo dimittat
hanc consciam et liberatus est. Si autē pos
tremo incidāt duo precepta iconpossibilia ex
culpa sua tunc agat illud qđ de se ē magis ob
ligatorium et a nouo peccato immunis existet

Capitulum septimum tractatus scđi
assignat quinque causas erronee consciencie

Quid sit erronea conscia q̄ vuln⁹
magnum est anime. nunc vt mede
la adhiberi possit radicatus vidēdū
est de causis erronee consciencie. **U**
bi sciendū q; ex quinq; oritur scilicet ex discen
di negligencia. ex querēdi erubescencia ex sup
bie pertinacia ex affectus maliuolentia et ex

alioꝝum vicōꝝum gūium fetulentia. **P**rimo
ingꝝ oritur ex distendi negligencia. **U**nde ysai
iiij. **P**ropterea captiuus ductus est populꝝ me
us quia non habuit scienciam. tenetur enim q̄
libet cristianus scire aut adiscere ea q̄ sūt cre
denda. vt symbolum apostoloꝝum ⁊ que sūt ap
petenda et spernenda. vt oracionem dominicā
⁊ In q̄ continetur quit quid ē ordinate petēdū
et sperandum et ea que sunt facienda ⁊ dimit
tenda per dilectionem dei et p̄xiimi contenta
in decem p̄ceptis que sūt regule omniū dicē
te veritate mathi. xij. ⁊ Si vis ad vitam in
gredi serua mandata. ⁊ Ea que sunt ecclesie
communiter vulgata p̄cepta vt de preci
p̄is festiuitatibus de necessitate confitendi et
eukaristiam sumendi atque de quibusdam a
lijs sacramentis ecclesie venerabiliter parci
piendis tenentur omnes homines. ⁊ Te
nentur insuper singuli homines vt dicit. **S**ac
tus. **T**homas prima secunda questione sep
tuagesima. ⁊ Ea que ad eozum statum sunt
pertinēcia vel officiū. vt religiosus ea que ad
suam religionem pertinent **E**piscopus iudex
scabinus. **C**ōsiliariꝝ. artifex ⁊ sic de alijs q̄ ad
eozꝝ officiū p̄tinēt. sicut tenēt scire ea sine q̄rū
sciencia nō potest aliquis debitū actum exercē

et sicut turpe est mechanicō primo velle artē
discere quādo debet eā exercere. sic turpius ē
cuilibet in officio liato existenti si nesciat ea q̄
sunt officij sui exercere. vt iunctis matrimoni
o electis ad officia et similibus. nā qui ignorat
ignorabitur i. co. pl. viij. Et fatuis v̄gimbo
dicitur. Math. xv. Amen dico vobis nescio
vos. et clausa est ianua. Secundo oritur er
ronea cōsilia ex querēdi erubescencia puta cum
quis habere potest quos in dubijs consulat. vel
in arduis et erubescat querere. tales enim verā
prudenciam que idem est cum discretione et ab
erronea consuetudine sola scit liberare nūq̄ at
tingent ymmo in demonis temptatione interim
succumbent vt diffuse probat Cass. i. colla. ij.
moysi exemplis. primo abbatis Serapionis
qui iuuenis existens seruiendo abbati theoni
per demonis temptationem tā diu in furti pa
nis cōsuetudine durissima detentus est quo vsq̄
peccatum corā senibus agnouit. De inde ex
emplis scripture idem patet. primo de Samu
ele iuvene a deo electo i. r. i. z. Quem deus
pater suo colloquio noluit illustrare nisi semel
et iterum ab hely. seniore sacerdote doceretur
Sic vas electionis iam conuersū deus per
semetipsum statim istruere noluit s̄ ait ei act. 9

Surge et ingrederere civitatem et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. sic etiam idem paulus propter hoc solum ascendit iherosolimam ut euangelium quod per miracula pluram gentibus predicauerat priuata ac domestica examinatione conferret cum apostolo. Contuli inquit ad Gal. ij. cum illis euangelium quod predicabo inter gentes ne forte inuaduum currerem aut currisime. Ideo concludit Cass. ex verbis moysi abbatis. Quis igitur tam presumptor et cecus est qui se audeat suo iudicio et discretionis committere cum vas electionis indignissimum se coapostolorum suorum collatione testetur. Unde manifestissime comprobatur nec a domino viam quidem perfectionis quempiam promereri qui habens unde valeat erudiri et doctrinam seniorum vel instituta contempserit peruiuipendens illud eloquium quod oportet diligentissime custodiri. Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi seniores tuos et dicent tibi deu. xxxij. Et iterum dicit. Cassianus ibidem. Non valebit ignorantiam eius calidus hostis illudere qui vniuersas cogitationes in corde nascentes perniciose verecundia nescit obtegere sed eas maturo examine seniorum vel reprobat vel admittit. Tercio oritur conscientia erronea ex superbie pretiua

ut quādo quis non humiliat intellectum suum
ut scilicet melioribus et sapientioribus se velit cre-
dere. Contra quod Apostolus in 1. cor. 10. Captiuātes
omnem intellectum in obsequiū christi hoc est
differēcie ut exponit Ulricus de Argen. in cōpē
dio tho. q. quilibet in credēdis plus debet cōsē
tere fidei q̄ sibi et in āgendis plus debet alijs
credere q̄ sibi ut patebit pte. 3. ca. xvi. Ideo
Cassius ubi supra dicit. Vera discretio non
nisi uera humilitate acquiritur. Cuius humi-
litas non ficte hec erit prima probatio si v-
niuersa non solū que agenda sūt. s; etiā que co-
gitantur seniorū reseruentur examini ut suo
nichil quis iudicō credēs. illoꝝ per omnia dif-
finitōibus acquiescat. et quid bonū vel malū de-
beat iudicare eoz tradicōne agnoscat. Que
institucō non solū per uerā discretōnis uiam
iuuenē tranſitte recto docebit incedere. uerum
etiā cunctis fraudibus inimici et inſidijs serua-
bit illesum nullatenus enim decipi poterit q̄s
quis non suo iudicō s; maiorū uiuit exemplo
Quarto oritur ex affectus malivolencia cū
scilicet quis aliq̄ passionem sequitur quia ta-
lis impedit animū ne possit cernere uerū qd
non solum uerum est de ira. s; de omni alia pas-
sione puta odio. timōe delectacōe. tristitia spe

vel desperacōne. ira. fuga. et. p̄secōne dolore.
et gaudio quando tales passiones nō refrenā
tur rōe quas phus n̄ ethi. ponit. Unde b. Au
gustinus. in. ix. de. ci. d. dicit q̄ passiones aīe
quidā vocāt morbos perturbacōnes anime ⁊ de
duobus malis iudiciis et sacerdotibus dicit. **D**an̄
xij. Auerteēt sensū suū glōa recto sc̄z aūterūt
oculos suos ne viderēt celū glō i. celestia non
cogitarent et sequitur. **N**eq̄ recordarentur
iudiciorum iustorum glō. siue dei siue honel
tatis siue nature q̄ omnibus ad bonū inhi ta sunt.
Causa subinfertur de passione erant enī amba
vulnerati amore eius sc̄z susanne et postea a
pe vni eorum ipsum condempnando dan̄. **S**pe
cies decepit te et concupiscencia peruertit cor
tuum. **Q**uinto oritur ex viciorum aliorum q̄
nium fetulencia. nam habitus et dispensacōes
viciorum intellectum cecant sic vt lumen vere i
telligencie vix habere possit et si habet habit⁹
viciorum adeo debilitant voluntatem hominis
et affectum vt sibi mundus sapiat non celesti
a terrena et non diuina. **U**nde de malis in in
ferno positus sic dicitur tarde de vita presenti
penitentibus sap. ij. **C**reauimus de via veri
tatis et iusticie lumen non luxit nobis et sol i
telligencie non est ortus nobis lassati sumus i

via iniquitatis et perditionis et ambulauimus vias difficiles viam autem domini ignorauimus

Idecirco etiam tho. ii. vicia secundum glo. significantur per stercorea calida prouidimus quae caecauerunt thobiam. **R**ido inquit glo. prouidimus superpositus dormit qui leuitate lasciuie ac superbie se incautus subicit.

Capitulum octauum dat remedia ne quis in ignorantia dampnetur et sunt quatuor per que quis facit quod in se est

In medicinae praeterea erronee conscientiae necessarium est videre. **H**abet autem ignorantia vincibilis iuris et facti quae est origo erronee conscientiae duo in se mala. **U**num est reatus seu culpa aliud est defectus scientiae debite in esse qua scientia ignorans caret. **P**rimum tollitur per veram contritionem. **S**ecundum tollitur aut non imputatur per diligentiam debitam faciendo quod in se est. **E**xiguntur autem ad diligentiam debitam contra ignorantiam talem et ad faciendum quod in se est quatuor aut quinque secundum **C**risostomum videlicet inquisitio diligens scripturarum requisitio humilis in scripturis sacris lektorum operatio bonorum per cautelam grauium vicioz et iuocatio per orationes dei et sanctorum. **Q**uintum potest addi quod est causa precedentium videlicet ardes

desiderium proprie beatitudinis et fuga damnationis perpetue. Unde Crisostomus super mattheum omel. xxxix. ista tangens dicit. Si velles scripturas ingredi veritatem nunc peteres orationibus. nunc querereres in scripturis. nunc pulsares bonis operibus. nunc iterogares sacerdotes. nunc illos. nunc illos sed ista non fiunt. quia verbo dei non creditur. nec promissio beatitudinis desiderat. nec condemnationis iudicium formidatur. Eadem quatuor tangit et declarat bonaventura super. in materia de fide. **P**rimum inquit est diligens inquisitio scripturarum salutarium scilicet homini que fieri debet per attentam verbi dei audicionem unde psalmus. Tempus faciendi domine dissipabile. **I**deo dilectus manent super anthonio propterea. **D**ebet enim fieri per librorum sacre scripture si quis nouerit legem attentam inspectionem quia psalmus. Tunc non confundar cum persperero. **U**nde beatus viro predicatur per psalmistam qui in lege eius meditat die et nocte qui erit sicut lignum quod fructum habet in tempore suo et etiam fit per cordiale auditoris de scriptura sacra meditationem talibus enim insistendum est presertim diebus festiuis per que sabbatum multum sanctificatur. **S**ecundum est requisitio humilis in scripturis sacris litterarum quod fieri solus per conuersationem cum bono

nis hominibus. Unde in psal dicitur Cuius
sancto sanctus eris etc. per crebra collocacone
mortaliu bonorum quia sicut secundu apost. i.
cor. quinto Corumpunt bonos mores colloqa
praua ita ediuerso secundu psal. declaraco ser
mo. t. illu. etc. et per humilem qustionem sapi
entorum exemplo ihe su qui duodenis in medi
o doctorum interrogabat et audiebat illos et
subditus erat illis scilicet parentibus luce. ij.

• Que qntu valeat dictum est ia pte ista. ca
vii. Tercium est operaco bonoz per cautela
grauiu vicioru vt scilicet homo sibi caueat a
grauibus peccatis et si in aliquod ceciderit non
diu in eo permaneat. quia secundu beatu grego
riu deus sepe per noua peccata punit priora et
ppter vicia grauia finit peccatorem in ignorā
cia ruere et in peccata alia. Unde psal Appo imi
qui super iniqui eoz. etc. et sic. secundu glo. Au
gustini supercecidit ignis et non viderunt solē
sic eciā secundu apost. ro. i. ppter peccata pha
riseorum tradidit eos deus in passiones igno
mimē et obscuratū est insipies cor eoz. Qui
ymmo secundu. b. gre sup ezech. Contempnē
ti qui non vult penitere poit de? offendiculū
vt grauius impingat. Quartum est inuoca
co per oracoēs dei et sanctorum quatinus de?

velit hominem illuminare ut necessaria ad sa-
lutem intelligat et ut in ignorantia sua non p-
maneat exemplo psalmiste qui ait delicta q̄s
intelligit et statim orare incipit pro intellectu
eorum. d. ab. oec. me. mū. me. do. 7 ab alie. pce.
ser. tuo. vñ. glo. sup. Mathi. viij. crislus modo
rogatus modo vltro orat. ostendens se cōtra
vtiozum passiones semper annuere fidelium
precibus et ea nonnumquam que ipsi non in-
telligunt vel intelligenda dare vel pie petenti-
bus eciam non intellecta dimittete. **Quia**
que igitur in predictis quatuor diligenciam fe-
cerit. videtur secundum Cris. et bonauentu fa-
cere quod in se est et peccatorum remissionem
consequi potest. eciam occultorum quamuis e-
ciam per multa alia peccata dimittantur. **Un-**
de. Orige. super. le. ij. dicit aliquis melius
fere agebatur cum antiquis quibus diuersis sa-
crificijs venia prestabatur apud nos vna tan-
tum venia peccatorum per baptismum lauacry
nulla post peccanti misericordia. **Decet e-**
nim districtioris discipline esse cristianum p-
quo cristus mortuus est boues hyrci et oves
iugulabantur et aues et similia oleo consper-
gebantur pro te dei filius iugulatus est. **Et**
iterum te peccare delectat non tamen despēs

Audivisti quanta in lege sacrificia pro peccatis

• Audite quante sunt remissiones in euangelis
Prima est in baptismo • **Secunda** in martirio • **Tercia** per elemosinam • unde date que habetis et omnia munda sunt vobis Luce xv

• **Quarta** quia fratribus remittimus • Math vi • Si remisitis fratribus ex corde et vobis remittet pater peccata vestra • **Quinta** quia conuertimus peccatorem ab errore vie sue secundum illud • Jacobi tercio qui conuersi fuerit peccatorem ab errore vie sue et cetera • **Sexta** per habundantiam caritatis • Unde Luce septimo

• Dimittuntur ei peccata multa quia dilexit multum et alibi prima petre quarto • **Caritas** operit multitudinem peccatorum • **Septima** per penitentiam duram et laboriosam cum peccator lauat lacrimis lectulum suum et sicut ei panes lacrimae die ac nocte nec erubescit sacerdoti domini peccatum suum confiteri et medianam querere secundum illum qui ait Dixi confitebor aduersum me iniusti • me • do • et • tu • remi • impie sc • hinc ia • ultimo • Si quis infirmatur uacet presbiteros ecclesie tu ergo cum venisti ad gratiam baptismi vitulum obtulisti quia in morte per baptisaris • ro sexto • **Cum** ad martirium duceris hircum obtulisti • quia autorem peccati

serpulum iugulasti. Cum elemosinam feceris
et erga indigentes misericordie affectum impē-
deris sacrum altaris hedis pinguibus honorasti.
Si fratri tuo ex corde dimiseris et iracundie
tumorem deposueris. mitem et simplicem animum
habueris arietem vel agnum sacrificasti. **S**i
diuinis lectionibus instructus meditando ut colu-
ba. et in lege domini vigilando auerteris pec-
torem ab errore vie sue. et ad simplicitatem
columbe reuocaueris et sanctis adiungendo so-
cietatem turturis feceris imitari. par turturum
aut duos pullos columbarum obtulisti. **S**i au-
tem proximum tuum non tantum sicut teipsum
dilexeris. sed sicut Christus qui ait. **H**anc
rem caritatem nemo habet ut animam suam po-
nat quis pro amicis suis panes azimos simu-
laticeos caritatis oleo subactos sine fermento
malicie et nequicie. sed in azimis sinceritatis
et veritatis deo obtulisse cognosce. **S**ed si
in amaritudine fletus fueris si carnem tuam
maceraueris et multa abstinentia arefeceris
ut dicas sicut in frigore confrisa sunt ossa me-
a in sacrificio simulam a sartagine vel a crati-
cula obtulisti. **H**oc modo verius et perfecti-
us sacrificia offeres. que iam secundum legem
non potest offerre israhel. **Hec Orige**

Capitulum nonum ostendit tres dif-
ferencias esse hominum malam consuetudinem
habentium et quomodo facere possunt quod in
se est

Quoniam quia per prefata puncta Cris-
tiane videre potest quis quid facere
debeat quantum in se est catholicus in
conscientia erronea mansens. Hic
modo opus est videre etiam quid necessarium sit
facere unicuique siue sit fidelis siue sit infidelis
ut erroneam exeat conscientiam et per facere quod
in se est. Est enim generalis theologie regu-
la ut inquit. Caecel. tractatu de regulis mo-
ralibus. q. culpabilis ignorantia iuris diuini non
cadit in facientem illud quod in se est quomodo
spiritus sanctus talem hominem de necessariis ad sa-
lutem que vires suas excedunt docere in medi-
ate paratus est. Ut igitur sciatur quid sit fa-
cere quod in se est quod quod idem ostensum sit supra
ca. 3. et 4. et 5. Hic tamen aduertendum est quod
tria sunt genera hominum. Quidam sunt
habentes usum rationis sed nondum fideles.
Alij sunt qui sunt aut fuerunt fideles in pec-
cato mortali existentes nunc ut heretici. Alij
sunt fideles iam penitentes et tamen suam erroneam
conscientiam non agnoscunt et omnes isti possunt

ab erronea conscientia liberari domino faciat
quod in se est. Primi igitur ut Alex. de hallis
dicit in summa tria debent facere videlicet de
um qui nos genuit agnoscere quod nichil boni
a se habent sed a deo principaliter credere et a
deo sibi bona dari et mala amoneri petere quod
sic declarat. Nam in quolibet homine est ratio
et hec rectitudo boni est notio indita a cre
atore qua quelibet anima potest cognoscere suum
principium scilicet deum de qua noticia in psal. di
citur. Satote quoniam ipse est deus ipse fe
cit nos etc. Per hoc enim quod quilibet homo
naturaliter fit se semper non fuisse sed se factum
esse ita scit se habere principium et scit quod ab il
lo principio habet quicquid habet et totum bonum
quod habet et non a se et scit quod ab illo debet
petere bonum et quod per illum debent repleri
omnes defectus sui. Si ergo secundum istam notiam
a opere homo suo arbitrio curando ad illum quem scit
suum principium esse ecce primum et quem scit esse orandum
sibi ut scilicet suppleat defectus suos et bonum tribuat
ecce. h. et petit ab eo lumen cognitionis fidei et bonum
dabitur ei ecce. Si enim illa non facit quod tunc iur
ta illud. i. cor. xii. Ignorans ignorabit. Si autem
facit quod in se est et hoc verum est et generaliter de
quolibet homine. De secundis autem qui sunt

fideles sed in peccato in originali tales preter p[ri]m[am]
sa etiam tria debent bene facere scilicet autere
voluntatem a peccato iusticiam dei ponderare q[uo]d
infligit pro peccato et misericordiam dei q[uo]d
impendit penitentibus. In talibus enim deus in
genere plus est vel facilius accipere lumen ve
ritatis quia tales habent fidem informem s[ed] sine
caritate. Fides autem radiat ad duo s[ed] ad di
uinam iusticiam dampnantem reprobos et ad diuinam
misericordiam saluantem electos. Nec enim be
ne cognoscit per fidem. Si ergo auertit su
um arbitrium ab actu peccati et dirigat ex lu
mine fidei in iusticiam dampnantem reprobos et
in diuinam misericordiam saluantem iustos ex p[ri]mo
causabitur timor in eo et ex hoc spes et hoc
est facere quod in se est. Cui concordat sanc
tus. Tho. in. iij. d. xvij. de iustificatione impij
q. ij. d. In ipsa voluntate est appropinquare de
o per affectum desiderium et ordinari ad gra
ciam per remotionem impedimenti q[uo]d quidem
impedimentum est peccatum et ideo per displi
cenciam peccati et affectum ad deum se aliquis
ad gratiam preparat. Et quando hec duo q[ui]s
efficaciter facit dicitur facere quod in se est et p[ro]
hoc gratiam recipit de primo istorum dicitur. Fac
iii. Appropinquate deo et appropinquabit vobis

De secundo apoc. 3. Ecce sto ad hostium et pul-
so si quis audiet vocem meam et aperuerit ia-
nuam ad illum introibo et cenabo cum illo et il-
le mecum. **hec tho.** De tercijs vero qui laborant
in errore videntur facere quod in se est vt illu-
minentur si seruent ea que ponuntur supra ca-
p. iij. et parte 3. ca. p. iij. Sed fortass; quereret
homo timore conscie. **Cu** omnes sacre pagine
doctores dicant qd homini facienti quod i se est
etiam si est infidelis aut credens peccator det
lumen grace numquid deus tali dat gratiam
infallibiliter et necessario. **R**espondit ibidem
qd sic. **N**am quous deus cogi non pssit tamen ita
inmutabiliter se habet diuina bonitas ad donu
gracie omni volenti recipere faciendo scz quod
in se est qd deus det ei gratiam et etiam necessa-
rio. **I**mutabiliter sicut sol immutabiliter dat
lumen suum omni volenti suscipere. s. disposito
ad hoc et se habenti in recta disposicione ad so-
lem. **E**x quo patet laus voluntatis diuine
quod non potest se negare volenti gratiam su-
am recipere faciendo quod in se est propter qd
etiam. **A**ugustinus dicit. **S**icut vituperium
humane voluntatis est qd non vult recipere ita
laus diuine racois est qd non potest se ipsam ne-
gare. **C**auendum tamen vt d. bern. li. de gra

et li. 2. ar. 1. Ne ea que inter nos actitate senti-
mus aut voluntati humane tribuas que infir-
ma est aut diuine necessitati fit. s. q. deus co-
gatur quia non coacte sed libere dat ex sua bo-
nitate. Et animaduertenda est iterum diuina
bonitas. nā si per impossibile deus non daret
facienti quod in se est gratiam non faceret tali
iniuriam sicut nec luto fieret iniuria si de eo fa-
ceret vas in contumeliam non in honorem quia
a faceret secundum exigentiā et naturā sue ma-
terie teste Iete xvij Ecce sicut lutum in ma-
nu figuli sic vos in manu mea. Et ysa. lxvij
Et nunc do. pater noster es tu nos vero lu-
tum et tu factor noster et opera manuum tuarum
omnes nos. Unde nos sumus materia ipsius s.
sic est q. tota massa generis humani corrupta
est per originale peccatum et propter hoc si deus fa-
ceret ex homine vas in contumeliā et non in su-
um honorem imprimendo formam nobilem que
est gratia facit secundum exigentiā materie quia ordinata
est massa generis humani per peccatum in con-
tumeliā et propter hoc si ita faceret non faceret ini-
uriam sicut videretur facere in pueris ab origi-
nali peccato per sacramentū non purgatis quia et-
go deus in homine facienti quod in se est impri-
mat formā nobilem que est gratia hoc est sola ex

libertate sua & non est aliquo quod debeat bonum
homini facienti quod in se est. quia homo faci-
ens quod in se est adhuc est indignus ad superi-
onem gratie & ymmo nullus peccator potest se
sufficienter disponere ad gratiam nisi deus ipsum
disponat. **t**um quia ut dictum est qui est in
peccato mortali indignus est suscipere gratiam
tum quia tale peccatum remouet lumen diui-
ne gratie sicut fenestra clausa ne illuminet do-
mus sed si facit homo quod in se est consequitur
dispositionem diuini adiutorij. **U**nde in priorij
exemplo fenestra debet comperari actui volun-
tatis cuius est consentire vel dissentire et tene-
bra comperatur peccato. vñ sicut in potestate homi-
nis non est quod remoueat tenebram a domo nisi
si aperiat prohibens lucem scilicet fenestram et lux
illa remouet tenebram. **I**ta in potestate ho-
minis non est ut remoueat peccatum a se ipso
Sed si remoueat actum suum voluntariū. scilicet dis-
sensum ad bonum et consensum ad malum. tunc re-
mouet illud quod est prohibens gratiam sicut fe-
nestra prohibet lucem. et tunc intrat gratia in
christianum et ita diuino adiutorio remouet ab
eo tenebra remouet igitur liberum arbitrium
dissensum ad bonum ut consentiat parate gratie & hoc
est quod dicitur liberum. **G**ratie solū cooperari dicitur liberum

arbitrium dum consentit. **C**apitulo. probatum multis rationibus quod facienti quod in se est datur omnino gratia

Quod autem deus facienti quod in se est infallibiliter dat gratiam patet multis rationibus. Primo enim dicit apostolus. ij. thi. ij. deus semetipsum negare non potest super quo. b. Augustinus cum sit iustus non potest negare suam iusticiam. ergo cum sit bonus et misericors non potest negare suam bonitatem et misericordiam quia promissa est ad largiendum de misericordia et pietate quod ad puniendum de iusticia. sicut ergo non potest suam iusticiam negare facientibus malum multo magis non potest suam misericordiam et bonitatem ab his negare qui requirunt eam. Sed qui facit quod in se est requirit bonitatem eius et misericordiam ergo deus non potest ei negare quod facit quod in se est suam bonitatem et misericordiam dat ergo ei. hoc est infundit gratiam. Cum apud concordat scriptura ecc. vi. d. Cogitatum habere in preceptis dei et in mandatis illius manere assiduus esto et ipse dabit tibi cor bonum et concupiscentia sapientie dabitur tibi. Secundo sic na. d. Aug. super. i. ro. v. Justificati ex fide pacem habeamus deus recipit confugientes

ab se aliter in eo esset iniquitas sed impossibile
est quod in eo sit iniquitas igitur impossibile est
quod non suscipiat confugientes ad se sed faciens
quod in se est confugit ad ipsum ergo necesse est
quod ipsum recipiat sed ipsum recipere fit per suscep-
tionem gratie ideo ut prius. Tercio apoc. 3. ihs
dicit. Si quis aperuerit michi intrabo et cena-
bo cum illo hoc est delectabor. Et ysa. i. dñs ait
Conuertimini ad me et ego conuertar ad vos
Ex quibus sic arguitur. Impossibile est sumam
veritatem mentiri sed necesse habet verum dice-
re et implere sed dicit conuertenti ad ipsum quod
conuertat se et quod ad ipsum apientem intra-
bit cum ergo faciens quod in se est conuertatur
ad veritatem primam et ei aperiat ut intret
necessario sequitur quod tale ad gratiam recipiat
Quarto querit ancel. in li. de cau dyaboli que
lucifer non habuit perseuerantiam. quia aut hoc fir-
it quia deus non dedit. at quia ipse non accepit
sed determinat istam questionem dicens. quod hoc non
fuit. quia deus non dedit. sed quia ille non accepit
cum deus semper paratus est dare ipse vero non
erat paratus accipere cum igitur faciens quod in se est
paratus fit accipere gratiam dei igitur ei datur.
Quinto non minus deus diligit cristianos vel
aliquos peccatores in nouo testamento quam dilexit

in veteri testamento. immo plus videtur dilige-
re in nouo testamento quia christus frequēt
apt. Non veni vocare iustos sed peccatores
ad penitentiā. Math nono. mē. n. lu. xv. tres
parabolas poit s. de oue et dragma perditis di-
ligentissime questis. et de filio prodigo. sed in
veteri testamēto misericordissime vocauit pec-
catores. Isa. xlix. d. dixit non deliquit me do-
minus et dominus oblitus est mei. nūquid ob-
liuisci pōt mulier infantem suum vt non mise-
reatur filio vteri sui et si illa oblita fuerit ego
tamen nūq̄ obliuiscar tui ecce in manibz meis
descripsi te. Hanc etiā dei indicibilem boni-
tatem ad humanum genus ostendit. b. dyoni
in epistula ad demophilum qui intitulatur de
ppa operatione et bonitate dei. in qua redargu-
it demophilum qui penitentem a venia exclu-
sit. probat enim et cōmendat ibi. b. dyoni mā-
luerudinem et misericordiam deo summe pla-
cere. et hoc ostendit tripliciter. **Primo** ex
ēplo patz v. testa. **Secundo** exemplo āgeloz
• **Tercio** exemplo cristi. **Primo** exemplo
patz v. testa. s. de moysē q̄ fuit vir mitissim⁹ su-
per omnes homines qui habitabāt in terra nu-
meri xix. Ideo etiā ei deus fuit amicus amī-
co locutus est se ei ostendens. **Secundo** de dō

dicitur in psal memento domine d's et ois ma
suetudine eius. Ideo cristus de eius p'genie natus
est Pariformiter Jacob q' se mansuete ad ple
cuto rem esau habuit et iustificatus est ioseph si
militer non se vindicans de iniuria contra fratres
suos gen. ultio d'ns egipti factus est et abel q'
abulauit cu' homicida fratre sine suspicioe ym
mo et ipsa lex rigoris v' tes. madauit puidere
iumentis inimici exo. xxij. Si occurreris boi
inimici tui aut asino errati reduces eu' Denide
recolligit dyoni. vniuersaliter q' ois scriptura
sacra laudat bonos q' no' p'cedunt alijs facere
mala neq; per malicia' alioeu' trāsmutantur a
ppa boitate Dñi dicit glo. Math. v. Quis est
que nec rancor nec ira afficit. s' oia eqnime
sustin; et ad similitudine' dei mal' et inimicis ta
les benefaciunt et extendunt i eos ecia' sua boitate
Secundo probat exemplo angeloru' q' amant
homines et misereantur gentib; sicut pat; dan
io. q' angelus egressus est in auxilium hebre
orum populi deprecans deu' p' hominib; sicut
patet zach. i. de angelo q' clamauit ad dnm et
dixit vsq; q' dñe no' edificabuntur ciuitates iude
Incepant multitudines populi m'e operatis
sicut in principio Judic. Quñ apparuit agel' et
prehendit filios israhel. Tristatur a mal' ho

minum? Unde Na xxxiij. Angeli pacis a
mare flebunt et gaudent in saluacione hominū
lu. v. Gaudium est angelis dei super vno
peccatore peni. age. Tercio probat exēplo
cristi. qui ex ineffabili bonitate sua omnia ad
esse produxit et omnia in esse cōseruat omnia
vult assimilare sibi cōitas eis p̄a sua secūdu
eorum capacitate recedentes ab ipso amat et
certat reuocare ad se exēplificās de filio prodi
go misericorditer suscepto. Hec omnia dno
ponit in snia. Et similia probat damaſ. li
iiij. ca. v. d. bonus et omnibonus et superbokus
deus totus superueniens bonitas p̄pter habū
dantes eius diuicias bonitatis non sustinuit
solum esse eius bonum sui ip̄ius secundum na
turam a nullo scilicet participatam. Huius
gracia fecit quidē primū itellectuales et celes
tes vtutes. Deinde sensibilem et visibilem
mundum. Deinde ex sensibili et intelligibili
scilicet hominem vt omnia quidem que ab ip
so facta sunt cōitent eius bonitatem tradidit
nob̄ p̄a ymaginem et sensum p̄prium assūp̄it
ipse pauperem et in bestellē naturā nostrā vt et
nos purget et incorruptabiles faciat et parti
apes cursus constituat eius diuinitatis

Tercio tractatus capitulum primum quō

fit scrupulosa consciencia scrupulus sciencia si
des dubium et ambiguitas et similia ⁊ quomō
differunt a consciencia et inter se

Distq̄ de consciencia dictum est que
rectitudinem habet vel videtur ha
bē i iudicando nunc de tercio princi
pali agendum videlicet de scrupulo
sa consciencia que suspicōnem vel dubium ha
bet ac timorem seu vacillacōnem de re agibili
vel credibili. quia verō talis scrupulus naturā
morbi spiritualis habet. Idcirco videndum
erit de eius natura de noimento et pfectu de
eius causa medico et medicina curatu a. Est
autem scrupulus quedam vacillacō consurgēs
cum formidine ex aliquibus coniecturis debili
bus et incertis. Nam si ex vehementibus
argumentis ⁊ probabili oribus pro hac parte
quam pro altera dubitacō consurgeret iā non
scrupulus solū vel leuis trepidacō dici oportet
sed moral de trāsgressioē certitudo vel saltē
opinio. Et idē videtur eē scrupul⁹ qđ apud ali
os dicitur pusillanimitas que est tediosa rerū
aduersarum iners et inshderata fracti animi
deiectio. Est eciā tior fuga per q̄ angustia mē
tis fluctuanti ex contrariorum expectacōe ge
nerat. Idcirco secūdu dominū Albū de quor

consequens assignatur differentia inter scientiam, fidem
seu credulitatem opinionem seu dubitationem
seu ambiguitatem et scrupulum. Nam scientia
a proprie est eorum que agnoscuntur per causam
et ex principiis que impossibile est aliter se ha
bere. Fides seu credulitas est perfecta persuasi
o unius partis per multa probabilia vel per au
toritatem dicentis. Opinio est acceptio unius
us partis cum formidine alterius ita tamen quod
ad illam quam formidat non habetur ratio expres
sa formidatur tamen propter debilitatem rationis
alterius partis. Unde Bern. li. v. ad eugenium
de consideratione. b. Opinio est quasi pro
vero habere aliquid quod falsum esse nescias.

Dubitatio est interminatus motus rationis
super utramque partem contradictionis. sicut
ambiguitas est motus rationis ambigens utraque
partem contradictionis per equalia media.

Scrupulus autem est ut dictum est. Et
videtur idem esse cum suspitione ex leuibus saltim
procedente. Similiter idem videtur aliquando
esse quod timor et pusillanimitas. Et sic
sunt quinque gradus inter prefata quo ad cer
titudinem nam ultimam videlicet suspicio minimum
habet certitudinis de se. dubium fluctuat opinio
ad unam partem plus se quam ad aliam determinat.

Fides ad vnam partem simpliciter se firmat
Scientia tam videt. vn̄ etiam sanctus tho. et
pe. de. pal. sup. iij. d. xxxviii. Differentia est
inter scienciam conscienciam seu credulitatem
et scrupulum conscie. Quia sciencia est q̄ habz
euidenciam sine formidine de opposito et non
est nisi verorum. Consciencia est summa creduli
tas de aliquo q̄ sit verum et est aliquando vero
rum aliquando falsorum et ea st̄ate ligat ad nō
faciendum contra eam nec refert vtrum quis
ad talem credulitatē firmam inducitur argum̄
to leui vel pbabili. quia etiam hereticus q̄ le
ui argumento deuiat a fide ligatur consciencia
erronea. licet tunc quando ex argumento leui
ozitur debeat credulitatē abicere vel cōtempnē
aut vincere vt docebitur infra capitulo. xvi
et xvii. Scrupulus vero conscie est qui iam in
principio huius capituli diffinitus est. Sunt
pterea scrupulorū conscie q̄dā. q̄ insurgūt āte
factū alij p̄ factū solum inq̄etāt aīnū āte fac
tum insurgit scrupulus et etiā post valde de
diuersis agilibz vel credibilibz. puta de licē
te eucaristie sacramētum sumendo de debitū ī
matrimonio reddendo quādo dubitatur de ipe
dimēto legitimo. De contractibz frū tpaliū
practicādo de clericis cōubinarijs vitandis q̄

fic de alijs infirmitatibꝫ. **P**arimodo et varijs
factis de preterito insurgunt diuersi scrupuli.
• **R**onduum etiam qꝫ scrupulus predictus a
quibusdam vocatur erronea consciencia ab alijs
is pusillanimitas ab alijs timor conscie qꝫ omnia
pro eodem recipiuntur vel sibi proxima sunt.
• **E**st tamen erronea conscia duplex. primo
eorum que nimis latam habent consciam dice
tes illud quod malum est esse bonum et bonum
viceuersa malum de quibus ysa. vi. ayt. **D**e qꝫ
dicitis malum bonum et bonum malum. ponen
tes tenebras lucem et lucem tenebras ponen
tes amarum dulce et dulce amarum. Tales
sunt similes illi qui transire volens lignu trans
uersaliter super ripam positum vt lacius it ap
pareat terillos oculis superponit sic qꝫ latitu
dinem fictam pede calcarie volens in aqua ca
dit. • **A**lia proinde conscia erronea est eoru
qui nimis arctam sibi formant consciam aut scri
pulos nimios sicut macha putantes se transgre
di preceptum de sanctificacoe sabbati committe
do bellum in necessitate in die sabbati et mor
tui sunt mille hoies a gentibus occisi. Mathi
ix. Tales sunt frequenter illi qui de nouo sunt
conuersti ad deum de peccatis similes illis qui
p pontem satis latum habent ire. **I**ugum enim

domini suaue est et onus eius leue mathi. xi. 30.
ps. Pax multa diligētibus le. t. do. at latū mā
datum tu nimis. quē tamen pōtem mādatōrū
dei magus aliquis strictum ad peruitatem fili
tudinis fili aut calami apparere facit qual
magus est dyabolus qui hoc moraliter quibusdam
solet facere presertim quando viam morū ppū
rius medium respiciunt scz stantibus eis ī tēp
pposito et puritate. q̄ nec pro toto mundo nec
p vita sua deum vellent offendere

Capitulum secundum q̄ periculosa sit scrupu
lose consciencie temptatio. et quomodo differt
ab alijs temptacōibz nouem modis

Porro hec passio seu temptatio scrū
puloſe timorate seu arte consciencie
que ab alijs dicitur pusillanimitas
differt in nouem ab alijs passioibz
et temptacionibus seu defectibus anime propē
que etiam plurimum est dura temptatio et ma
la plura quandoque ex ea proueniunt **P**ri
mo quia quedam sunt passiones forinſice vt
in membris exterioribus quedam vero intrin
ſice et in interioribus. et talis est pusillanimi
tas seu scrupuloſa consciencia. Unde deut. 10.
Foris vastabit eos gladius it̄ pauor. **S**ecū
da quedā sūt quas nō inuicet q̄s nisi ex pau

as causis hec vero causatur ex multis secundū
illud. Job xiiii. Timebas nocte et die et undiq̄
terrebant te formidines. Tercio quia quedā
sunt sine magno periculo. hec vero valde peri-
culosa est quia est via ad desperacōnem dicēte
b. Bern. Reprobis tribulacō patit pusillanī-
mitatem pusillanimitas perturbacōnem perē-
bacō desperacōnem desperacio vero interimit
Expertimur enim in talibus accidere errone-
is quod euenit ei qui p̄ modicū lutum cuius trā-
sire et exinde ī mai⁹ lutum incidit. sic qui vult
nimis vitare quod pusillanimitas reputat ma-
lū aliquādo cadit in maius indebitum et ita ei
artatur via paradisi q̄ per lutum vadit in infer-
num. Quarto quia quedā sunt interpolate
hec vero q̄si continua. Juxta illud deut̄ vice-
simoctauo Timebis nocte et die et non cre-
des vite tue mane dices quis michi det vespere
et vespere quis michi det mane p̄ cordis
tui formidinem. Quinto quia quedam sunt
facile sanabiles ab ista vero cum violencia ali-
quem sanari oportet p̄ q̄d ps̄ tanq̄ ī signū
specialissime gratitudinis ait Qui me psal-
uum me fecit a pusillanimitate spiritus et tem-
pestate. Sexto quia quedā vicia deprehen-
duntur manifeste esse vicia sed hec passio fre-

quēter vocatur v̄tus ab habente eā. eo q̄ scrip-
tura dicit. **B**eatus vir qui semper est pavidus
et non cogitat hoc q̄ alia scriptura dicit ecc̄i
vij. **N**oli esse pusillanimis in animo tuo q̄. v̄n-
de q̄nto false putatur v̄tiosior. tanto est pericu-
losior. **S**eptimo quia quedam passiones alijs
non obsunt. sed ista alios multos nimis pusil-
lanimes et timidos reddit quo cōtra sub typo
deu. ij. de bellare volentibz dicitur. **Q**uis est ho-
mo formidolosus et corde pavidus reuertatur i
domum suam ne pauere faciat corda fratrum
suoꝝ. **O**ctauo demones quosdam passiona-
tos plerūq; nō multum infestant. sed p̄ istam
magis infestant sicut mus et canis magis in-
festant bestiolas timidas vt lepores et ceruos
sic etiam timiditas summe dat audaciam hos-
ti insequenti. Unde seneca epistola lxxij. **Q**uē
admodum perniciosior est hostis fugientibus
sic omne fortuitum in cōmodum magis instat
timenti ex aduerso. **I**deo dicit apostolus e dūc̄
so ephi. vij. Confortamini in dño et in potēcia
v̄tutis eius et post vt possitis stare aduersus
insidias dyaboli innuens p̄ hoc q̄ cordis afec-
tacō multū v̄z cōtra demonū impugnacōne. **E**ā
dē causam beatus Aug⁹. in r̄gula sua de p̄latis
dicit. **I**n omnibz seipsum honozū operum pre-

beat exemplum corripiat inquietos consoletur
pusillanimes suscipiat infirmos paciens sit ad
omnes. Nono passiones quedam ad opeā
cōnem multum tuuāt vt spes et amor. h̄ timor
saltem inordinatus et magnus qui est apud
scrupulosos multum impedit opeācionem vt
probat sanctus doct. i. h. q. xliiij. Tū q̄a ra
cōnem perturbat ne possit cernere verū sicut
et ira cum quia pigritiā inducit tū etiā quia
casum corporis facit. et ab opere aliquo cepto
statim deficere sicut si quis incedat super tra
bem in alto positam p̄pter timorem de facili ca
dit. non autem caderet si incederet super eādē
trabem in ymo positam. p̄pter defectum timo
ris.

Capitulum tertium quomodo
scrupulosa consciencia bona confert plurima

Quoniam licet ex premissis appareat
q̄ ex scrupulosa consciencia plura
mala possint euenire. tamen q̄a tali
annexus est timor de peccādo et ne
offendatur deus. Idcirco etiā multa bona eā
habenti possunt euenire. nā valet ne quis reci
diuet in peccatis. valet ad refrenacōnem p̄p̄
corporis. ad detestacōnem mūdani honoris ad
congnicōnē sue fragilitatis et ad augmentū
gracie et v̄tutis. Primo inq̄ valet ne quis

te abluet in peccatis. Unde hugo de sancto vic
tore libro tercio de anima dicit. Si amor dei
te tenere non pot saltem terreat et teneat te ti
mor iudicii metus gehenne laquei mortis dolo
ris inferni ignis urens vermis rodens sulfure
ferens flamma tartari et omnia mala. **I**deo
ps dicit **S**eruite domino in timore et exultate
ei cum tremore. Unde Cassiodorus breuis et ple
na conuincio qua domino amabili de timore
seruitur. Nam sicut remissa securitas culpas
admittit. Ita timor desiderabilis delicta semp
excludit. **I**deo etiam **J**ob nono ait. Verebar
omnia opera mea scelus quia non parcis delin
quenti. et ecclesia orat non intres in iudi cium
f. tu. qa non iusti. in. con. re. et. ps. delicta qs
intelligit. et. Si iniquitates obseruaueris re.
Secundo valet timor consciencie ad refre
nacionem proprii corporis quam petebat da
uid. d. **C**onfige ti. t. car. m. a. iu. n. t. re. sup
quo glosa. Ita imple me timore et perfice
hunc timorem quem habeo vt sufficiat crucifi
gendis carnibus. i. vt velim et valeam patibulum
crucis tue ymitari carnes p tuo nomine mar
tirij clavis figendas tradendo. **C**onfige iqt
car meas. i. opprime carnalia desideria et carna
les concupiscencias. **I**deo autem ait carnes qa

inde sciebat preuariatōnem prouenire. Et
nota q̄ ayt confige q̄ d̄ non solum religa vt la
tronem vel furem. s̄ cōfige qui enim diligit tes
timonia configit carnes. ideo dicit timore tuo
quia timor legis hoc nō valet efficere. iam enī
a iudicijs tuis timui hec glo. Tercio valet
ad detestacōnē mundani honoris. **S**tricta e
nim cōsciā multis euenit ex amore ⁊ timore dī
quem offendere scienter eciam pro toto mūdo
nollent. **Quāobrem. Bern. in quod s̄ ayt**
**Qui cristus incipit dulcescere necesse est a
marescere mundum.** Et **gre. in moralibz s̄**
viri quia nichil huius mūdi appetunt multis
paul dubio tumultibz ī corde premuntur. Sic
eciam scriptura dicit **ecc̄. x.** Glorā diuitū ho
noratorum et pauperum timor dei est. **Quē**
to valet ad agnitiōnem pprie fragilitatis. **Ex**
perciū enim tales scrupuloh q̄ sibi p̄s non
possunt sufficere ad lumen veritatis clare itū
endum licet in alijs difficultatibz interdū sit
subtilissimi. **Novi** ego quendam magne s̄c
tatis et litterature virū optime memorie et
in scolasticis argumentis valde clarum qui ta
men tam ī horis dicēdis q̄ ī alijs scrupuloh
simus fuit a deo vt quādoq; anteq̄ salutacōez
angelicam semel finiret ⁊ eciam alijs ab homibz

se questatus illud quinquagesies te inciperet
semper timendo an verba integre aut distincte
dixisset licet satis voce alta oraret. **Hic** reue-
re ppe fragilitatis euidentis habuit experimētum
qui optime memorie existens atēq̄ tam breuē
orationem finiuiisset. **to**ciens ābigere cepit. **I**
deo. **b**. **lxviii**. **super cātica**. **f**. **nono** ait. **Nouēis**
te vt deum timeas noueris ipsum vt ipsū dili-
gas. in vno inciparis ad sapiēciam. **I**n alio a-
sumaris quia incium sapiencie timor domini
et plenitudo legis est caritas. **Et** quemadmo-
dum ad noticiam tui venit in te timor dei atq̄
ex dei noticia incidit amor. **Sic** econtrario de
ignorancia tui supbia. et de dei ignorancia ve-
nit despiracio. **Alludunt** prefate utilitati et
am dicta philosophica dicente. **Matrobio** in
de sompno Sapiens de celo descendit vt ait
quidem. **Gnothosolitos** id ē cito te ipsū. **Nā**
et delphici hec vox fuit oraculi asulenti quidā
ad beatitudinem quomodo perueniret. **Si** te
inquit agnoueris sed et in ipi⁹ fronte templi
hec scripta sententia est hominum autem vna
est cognicō sui si origis sue exordia p̄ma resper-
cit nec se extra q̄sēit. **Sic** ei aīa vtutes ipas
sclāa nobilitatis iduic q̄b⁹ p⁹ corp⁹ eiecta vñ
descēdeāt reuertatur. **Quāto** v; ad radicōnē

et consummationem gr̄e et v̄tutis. **N**ā psal
ayt. **I**ncium sapientie timor domini. **Q**uod
declarat cassianus de institutis patrum sic di
cens. **P**rincipium nostre salutis sapientie
secundum scripturas timor domini ē. de timo
re domini nascitur cōpunctio salutaris de com
punctione cordis procedit abrenūciatō i. nu
ditas et contemptus omnium facultatum. **D**e
nuditate humilitas procreatur. **D**e humili
tate mortificatio voluptatum generatur. **D**e
voluptatum mortificatōne extirpātur atq; mac
cescunt omnia vicia. **D**e vicōrum cōpulsiōe
v̄tutes fructificant atq; succrescunt. **D**e vir
tutum pullulatōne puritas cordis acquiritur p
cordis puritatem apostolice caritatis perfecti
o possidetur. **V**etus est sancti Anthonij sen
tencia. **S**icut autem dicti in psal. **I**ncium
sapientie timor domini est. quia timor conscie
quādo est moderatus consiliatus est vt dedu
cit sanctus tho i. ij. q. xliij. **E**x mente eadē
philosophi. quia vt idem tradit philosophus
in 3. ethicis. **C**onsiliamur de magnis in quib?
quasi nobis ipsis discredimus ea autē q̄ timo
rem incutiunt non sunt simpliciter magna. sed
habent quābā magnitudinem. tū ex eo quia ap
prehenduntur vt que difficulter ēpelli possunt

sum etiam quia apprehenduntur ut de prope
existencia. Unde homines in timoribus maxime
querunt consiliari. Verumptamen quando timor ut
quecumque passio est fortis et magna vult qui
de homo consiliari sed adeo perturbatur in su
is cogitationibus quod consilium aduenire non potest
Unde. Tul. de. tul. qstio. Timor est exarces
cogitata et mentem a suo loco remouet. Si autem
sit pius timor qui sollicitudinem consiliandi indu
cat nec multum rationem perturbat. tunc potest
etiam conferre ad facultatem bene consiliaudi
ratione sollicitudinis consequentis. Ideo prima
per. iij. iubet subditis. d. Cum omni modestia et
timore conscientiam bonam habentes

Capitulum iij. quod quique cause ponuntur scrupulose
conscience et due declarantur

Quis natura timoreate conscientie ac eius tam
bonis quam malis effectibus. videndum
est de eius causis que possunt esse
quinque videlicet complexio ab timo
rem ydonea. egritudo mania et melancolica et
gimimis corporalis negligencia. temptatio dya
bolica. et societatis timidorum assistencia. Quam
quam ut supra precedenti parte. h. ca. vij. patu
it sint alie cause posite quedam. Primo igitur
aliquando scrupulose conscientie causa est complexio

ab timore in ydonea experimur enim frequē
frigide cōplexionis homines - vtputa feminas
retulos et melancolicos plurimum esse timoā
tos sicut econtrario videmus iuuenes et sang
uineos ac viros esse magne spei Cuius ratio
nem reddit sanctus thomas vbi supra quia se
cundum damass; Timor naturaliter cor cō
stringit sicut et frigida constringunt et ogela
cō; faciūt ad quem motum contractionis yma
ginacio mouetur ad timoris dispositionem ita
vt concipiat quis aliquod esse futurum malū
et per consequens fugiendum. **E**contrario
autem spes mouet cor ad dilatacionem et q̄a
iuuens ppter caliditatem nature habent mul
tos spiritus ideo in eis cor ampliatur et āpli
tudine autē cordis est q̄ aliquis ad ardua ten
dat et ideo iuuenes sunt animosi et bone spei
Et quia in feminis presertim melancolicis et
similib; ab timorē sequitur cordis constrictio
consequenter tremere incipiunt et paciuntur
plus membra cordi colligata ita vt titubatio
fiat in voce ppter vocalem arteriam et tremor
in labijs et in alijs membris in cuius signum dī
citur mar. v. de sanata a fluxu sanguinis per
secretum tactum fimbrie cristi **M**ulier timēs
et tremens sciens quod factum esset in se vit

et p̄abit ab ihesum. Prefatorum etiam tabicē
tangit **Alber.** vt habes infra ca. viij. **Secūda**
causa est aliquando egritudo mania et melā
colica quia quemadmodū complexiois defect⁹
timorem augere potest scrupulose consciencie
sic pariformiter infirmitas aliqua capitis pre
sertim mania et melancholia per quas quādoq;
ledit ymaginacō qñz racō et qñz memoria vt tra
dūt. **Galli.** et **Auic.** Est enim vt inquit mania
a infectio anterioris celle capitis cū diminucō
ne ymaginacōis. sed melancholia est ifectio me
die celle cum diminucione racōis differunt
qz isti morbi solum impositōne. **Uterq;** enī fit
ex colera nigra. **Frenes** autem fit in rebus q̄
sunt in medio ventriculo cerebri et in cella ra
cōis. **Et** vt videatur quō tales infirmitates
aliquando ymaginacōnem turbant. aliquādo e
tiam memoriā et quādoq; racōis iudiciū
Idcirco distinguens **Gallien⁹** inter maniam et
melācoliam refert de quodam melācolico q̄ cū
deberet custodire vasa vitrea dñi sui vidit ami
cum trāseuntem et dixit ei. **vis** vasa vitrea. q̄
respōdit volo. piccit ille vitrea vasa ī terrā et
fracta sunt. In quo non fuit ymaginacio lesa
quia cognouit amīcū. racō vero fuit lesa q̄a ne
scuit vasa fragilia. **Refert** itez de alio māiaco

qui cum fugeretur patrem et pater eum secutus es-
set conuersus ad patrem percussit eum. Cui pa-
ter filii quare verberas patrem et ille plorans
cecidit ad pedes patris et veniam petit. In
isto fuit lesa ymaginatio quia non agnouit patrem
suum ratio vero non fuit lesa quia sciuit quia
non licuit verberare patrem. Et quia in ma-
niacis ut idem subdit et melancolicis fit immu-
tatio sensus ideo maniacorum quidam plangunt
alii saltant alii stultissima quasi verissima op-
antur. Unde timent se tangi ne rumpantur
credunt se non habere caput vanas in ventre
portare demones videre aut habere. Melan-
colicorum autem quidam pigritiam habentes et
inertiam amant solitudinem et obscuritatem et
ab omnibus remotiorem ymmo communia quedam
sunt omnibus melancolicis et vltima et semper
na sicut tristitia timor de re non timenda certifica-
tio terribilis rei et timorose et est sensus rei qui
non est. Item melancolica plorant tristantur ti-
ment angustiatur suspicōsi sunt multum dormi-
unt iacent in monumentis quidam multum com-
medunt et si semel retrahuntur omnibus diebus
desperant. Et quidem omnibus proprium est quod
sunt medicine desideratissimi. Fiunt autem
et causantur tam mania quam melancolia proprie ex

melancolicis cibis ex tristitia et timore at ex
retencione sanguinis fluere consueti. aut ex ni-
mia cerebri infrigidacione et desiccacione at
ex corrupto semine i viris aut mestruoso sag-
uine corrupto in feminis. Causantur preterea
ex inordinatis vigilijs ieiunio. studio. sollicitu-
dine seu solitudine ac cogitacione profuda. Qui-
dam etiam in prefatis infirmitatibus plus labo-
rant in defectu lune ppter quod etiam dicuntur
energumini vel lunatici. Hec ex medicorum
corporalium disciplina dixerim vt causas timo-
ris que in omni scrupulosa conscia locu ha-
bere possunt medicus anime videat et morbo a-
nime facilius succurrere valeat vult idem bñs
Gre. i pastorali ca. iij. d. Nonnulli leti vt trif-
tes non rebus supple illatis sunt. sed conspectio-
nibus. i. complexionibus existunt quibus pfectio
intimandum est qd quedam vicia quibusdam
conspectuibus inmixta sunt.

Capitulo quinto rehdue tres alie cause conscie
erronee declarantur

Orcio causatur aliquando scrupulosa
conscia ex temptacione dyabolica. Ex
enim cu diuina puidencia pmittit
vt tota cohors tradit theologoz in
potestate demonis mouet melancolicos humores

in homine per quos cetera ymaginatio vel ratio
o errare potest aut turbari ad timorem inordi-
natum ut antea dictum est. Refert idem. A-
uicli. 3. de melancolico morbo. 8. Quibusdam me-
dicorum visum est quod melancolia contingat a de-
mone quod si contingat a demonio sufficit nobis
dicere scilicet ut conuertat complexionem ab
colera nigra. et sic causa eius propinqua est co-
lera nigra. Deinde fit causa illius colere ni-
gre demonium aut non demonium. confirmat
idem autoritas euangelica que tradit ihesum lu-
naticos curasse. Matthi. iiii. 2. ibidem xvii. ac
luce nono. Curauit unicum patris filium quem
secundum glo tempore lune noue affligebat de-
mon. ut lunam odibilem hominibus faceret cuius
lumine homines affligens et ad insaniam produ-
cere videretur. Super quo dominus. Albertus
inquit dici potest et melius. quod licet spiritus in-
mundus huius afflictionis fuerit principium
tamen in affligendo humidum habuit corporis
et maxime capitis humidum pro vexationis
instrumento. Et quia in nouilunio corrup-
tum in capite augmentabatur humidum. ideo in no-
uilunio plus torquebatur demoniacus luna et
ideo lunaticus dicebatur. Luna enim hanc
virtutem habet in suo lumine quod mouet humidum

et corrumpit humidum quod putrefactioni est pa-
ratum et ideo periculosa sunt apostemata animalium
que de nocte lumine luce exponuntur. hec ille. Con-
stat igitur quod demon sepe timorem inordinatum
causat. ut hominem tediosum et perplexum fa-
ciat. ut tactum fuit. supra. p. ij. ca. sexto. **Q**u-
ta causa est regiminis corporalis negligencia quod
uis enim longe maior sit habenda cura anime
quam corporis. tamen non est negligenda cura cor-
poris. **Dicit enim ap. i. Ro. xij.** **O**bscuro vos
fratres per misericordiam dei. ut exhibeatis cor-
pora vestra hostiam viventem sanctam deo place-
ntem rationabile obsequium vestrum et prima. thi.
vi. **R**elatis quia corpora vestra membra sunt
christi etc. Cum autem ostet ex prima causa timore
conscience aliquam intrare melancoliam et errorem
in ymaginacione et ratione quam in cibus et aliis
ut in aere se non regit debite. **I**dem quod sibi in-
talibus non rationabiliter prevalet videntur
membra sua accommodare iniusticia quo contra
Ap. i. ad. Ro. vi. ait. non regnet peccatum in ves-
tro mortali corpore ut obediatis concupiscentiis ei-
us sed neque exhibeatis membra vestra arma in-
iquitatis peccati sed exhibete vos deo tanquam ex mor-
tuis. viventes et membra vestra arma iusticie. **S**unt
igitur plura quam stultitatem et amenciam ac errorem

inducunt sensibus videlicet crapula et ebrietas
• De quibus lu. xxi Attendite autem vobis
ne forte corda vestra grauentur crapula. i. cru
da epula et ebrietate. Et Aue dicit. li. 3. de
stoliditate et amentia nichil est magis inimicum
sensui quam repletio ex cibo et humiditatibus et ecc
xxxvij dicit icreata sapiencia. Noli auidus esse
in omni epulacione et non te effundas super om
nem escam. In multis enim escis infirmitas
et auiditas appropinquabit usque ad coleram propter
crapulam multi perierunt qui autem abstinens
est adiciet sibi vitam. Tradunt insuper philosophi
quod cum melancolie passio habeat accidentia ter
moxosa et periculosa. Idcirco in eis auferendis
est studendum ut contra suspicionem introducatur
socialitas contra corruptam ymaginacionem
fida rationalitas et memoria suspecta sollerti
ingemio auferatur. Accidentia similiter cor
poris puta vigilie studium ieiunium sollicitudo
cogitacio profunda non minus sunt auferenda ab
eis quam talia irracionaliter exercent. Volunt hec
verba discretissimi et abstinentissimi. Jero. q
bo sic dicit non mediocriter errat qui magno
bono preferat mediocre bonum. Nonne ratio
nalis homo perdit dignitatem suam quam vel ieiu
nium caritati aut vigilias preferat sensus integri

ta. ut inmoderatam abstinentiam atq; indis-
cretam psalmozū vel officiorū decantacionem
aut amentie aut tristitie id est melācolie. que
tristitiam inducit inaurat notā. **A**udiāt itaq;
qui necessaria quoq; corpori subtrahūt illud
quod p prophetam dominus loquitur. **E**go do-
minus odiens rapinam in holocaustū. **D**e ra-
pina holocaustū offerūt. qui vel temporalium
bonozū siue ciboꝝ nimia egestate vel sompni pe-
nuria. corpus suum affligunt. videant itaque
quid apostol⁹ dicat. **C**arnis curā ne feceritis
in desiderijs. **Q**uinta causa timorate ac scru-
puloſe consciēcie est aliquādo societatis timido-
rū coassistencia. nam vnus timidus et scrupu-
losus aliū facit scrupulosū. **I**n cuius figura
vt supra tactum est. bellaturis israheliticis sic
deus exercitui preclamare iussit **Q**uis ē homo
formidolosus et corde pauidus. vadat ⁊ reuer-
tatur in domum suam. ne faciat pauere cor fra-
trum suorum siuid ille preteritis est timore
Sic etiam gedeoni preliaturo domin⁹ ait. loq̄-
re ad populum et cūctis audiētib⁹ predica. q̄
formidolosus est et timidus. reuertatur. **V**
bi glosa formidolosus est qui adolescentis
vicio ateq; videat mala sola cogitacōe terret
gelidam per membra formidinē volūēs vt nō

tam conspectu malorum quod aditu et expectatione solvatur. Ideo iuxta lyp. Formidolosus corde dicitur. In corde enim et in interioribus animi defixum manet hoc viciū. Timidus autem qui primo aspectu ad ingressum trepidat non tamen toto corde terretur sed reparari et animari denuo potest.

¶ Capitulum sextū
docet medicari morbum scrupulose conscientie et causas morbi assignat aliquas et de hoc ponit
regula prima

Assignatis causis formidolose conscientie restat videre de conditionibus quas habere debet medicus anime pura prudens confessor atque consiliarius ut curet erroneum in scrupulis. habeat igitur quibus videlicet naturam morbi et causas confideret infirmum tale non facilliter dure corripiat spem de curando morbo egroti tribuat pericula nisi se quod medicum inueniet et regulas scrupulorum deponendi indicet primo inquam naturam morbi et causas confideret tactas scilicet ut in precedenti capitulo. Aut enim scrupulus verisimiliter a causa ultima atque a tribus atque ab aliis tribus originatus est. Si ab ultima scrupulus causatus est videlicet a societate scrupulosorum seu ab eorum doctrina incerta cauendum est pro tanto ab eis

velut ab errantibus in hoc. Dicit enim crisostomus super
psalmum. fieri natura sic est ut quociens bonus malus
coniungitur non ex bono malus melioratur. sed
ex malo bonus contaminatur. Diuersitas enim
rerum nunquam potest habere concordiam et mul-
tos sollicitat societas nephanda. Ad idem est
beatus bernhardus de viciis conscientiam vicio-
sorum non refugit. et ubi omnes sordent. vni-
us minime fetor sentitur. Quo contra seneca in
epistola quadam nulla inquit res magis animi
induit honestatem et in prauum inclinabilem re-
uertat ad rectum quam bonorum virorum conuersatio. pau-
latim enim descendit in pectora et vni preceptorum op-
tinet frequenter aspici frequenter audiri et ite-
rum conuictus delicatus paulatim eneruat et e-
mollit necesse est autem imiteris aut oderis
vtrumque autem euitandum est. Ne aut simili-
lis malis fias quia multi sunt ne vel inimicus
multas. quia dissimiles sunt cum hijs conuersa-
re qui te meliorem facturi sunt illos admittere. quos
tu poteris facere meliores. Si autem scrupulositas videatur surgere ex tercia causa. vide-
licet ex dyabolica temptatione succurrendum est
per deuotam orationem et persollicitam cautelam
ne complexio aut naturalis corporis morbus de-
moni cedat in instrumentum temptandi. Dicit

etiam ysy. libro tercio de summo bono. **D**ya
bolus quando quempiam decipere querit. prius na
turam unius cuiusque attendit et inde applicat
unde aptum hominem ad peccandum inspere
rit. Idem. b. grego. libro xxxix. morali. sic pa
dit. Prius complexionem unius cuiusque a
triquis hostis prospiciat et tunc temptacionis la
queos apponit. Alius namque letis alius tris
tib; alius timidis alius elatis moribus existit
quo igitur aduersari; occulta facile capiat vi
anas complexionibus deceptiones parat quia
enim leticie voluptas inhita est letis moribus
luxuriam apponit. Et quia tristitia in iram faci
le labitur tristibus paulum discordie porrigit
quia timidi supplicia formidant pauentibus ter
rores intentat. et quia elatos extolli laudibus
conspicit eos ad quecumque voluerit blandis fa
uoribus trahit. Singulis igitur hominibus vi
cijs conuenientibus insidiatur. neque enim faci
le captuaret si aut luxuriosis premia aut aua
ris scorta preponeret si aut voraces de abstinē
cie gloria. aut abstinentes de gule lubricitate
pulsaret si mites per studium certaminis aut
itaundos capere per pauorem formidinis que
reret. Ob hoc etiam philosophus in ethi. inter
regulas quas pro virtutum inficione dedit cona

si lubet ut quisque contra illud vicium vigorosi-
us pugnet ad quod se plus aut complexione aut
consuetudine titillari experitur. quod autem demo-
nem debilitet oratio docet beatus Augustinus. Ora-
tio inquit est anime sancte presidium angelo bo-
no solacium dyabolo supplicium deo gratum ob-
sequium et penitentie religionis laus spes eterna
et sanitas incorrupta. hec virtus orationis est que
facta pro cananee filia demonium expellere po-
tuit **Mathi. xv.** Si vero scrupulositas fomen-
tum capiat a prima secunda et. iij. causis dicunt
expertissimi in tali negotio theologi consilium
habendum esse corporalis medici. **ideo ecci. xvij**
Dicit eterna sapientia honorem medicam propter
necessitatem. etenim creavit illum altissimus. a
deo enim est omnis medicina. Et iterum altis-
simus de terra creavit medicinam et vir prudens
non abhorrebit eam ubi gloria. **D**iscretos vult nos
esse in omnibus quia opera dei sunt bene valde vni non debemus
ea spernere que constat creatorem ad utilitatem nos-
tram fecisse. sic fecit ezechias perfectissimus et
illud sibi fieri permisit in sua egritudine. **ysaie**
xxxviii. ubi dicit **I**ussit ysaie ut tolleretur massa
de fias et kathaplasmarum super vulnere. **s.** ezechie
ut sanaretur nam gloria dicit **Aquila** et **Symachus** vlcere
morbum regis interpretati sunt alij non ysaie

sed apostema suspicata sunt cui iuxta artem me-
dicorum ficis ficis et contusis subuenitur. quibus
sanies insuperficie cutis pronocatur quomodo
igitur timorosi et erronei a scrupulis medica-
naliter submoueri valeant videantur ea que dicta
sunt in secunda causa precedentis capituli et
de cibo eorum potu passionibus anime sompno
vigilia studio et similibus. sequatur quis medi-
cum corporalem bonum et deum timentem. **N**o
tamen putet quis in omnibus sequendum esse
quemlibet medicum per quem nobis vita in-
dum prolongari possit. **D**icit enim b. **A**m-
brosius super psal. 139. **C**ontraria diuine
dicomni sunt precepta medicine. a ieiunio reuo-
cant lugubrate non finunt. a bona intencione me-
ditacionis abducunt nec semper terreatur quis
verbo. **J**erommi dicentis non differt utrum
magno vel puo tempore te iterimas. quod mo-
derate exponendum est ut sequenti capitulo
declarabitur. **C**apitulum septimū
quod in exercitijs corporalibus ut ieiunio abstinen-
tia non semper oportet mortem timere. sed cor-
pus debet castigari acriter

Iterea ne quis corpori contra spiri-
tum plus quam decet improuide indulge-
at. **I**dem pro intellectu prefate

Jeromimi auctoritatis animaduertenda est cō-
clusio cancellarij piseni magistri **Jo. de Gerso-**
na cum suis declaracionibus licet inquit agere
multa siue temporalia siue spiritualia per que
abbreviatur vita corporalis aut incurritur in-
firmitas dum tamen intencio hominis non di-
recte et immediate feratur super eo quod ē ab-
breuiare vitam vel infirmitatem incurere tāq̃
super finem vltimū qđq; non fiat p̃ fine phi-
bito quemadmodum desperantes vt stoici con-
sulebant. De hīs enim intelligitur auctoritas
Jeromimi d. Nō differt. Utrū magno vel pet-
uo tempore te interimas q̃ autē in mltis lice-
at abbreviare vitam et incurere infirmitatem
mōd̃ tactis patet. **P**rimo quia si non innum̃
sequerentur absurditates scilicet q̃ studendū
esset cuiuslibet medicinam. **I**tem cessare debēt
laboratores cursores milites precipue ⁊ alij hu-
iusmodi ab exercitijs licitis. **I**tem diuites de-
berent p̃uidere pauperibus ī cibis. **E**t si p̃ istis
corporalibus licēter mori se q̃s exponat ergo
a fornicationibus p̃ spiritualibus acquirēdis seruā-
dis et recuperandis ergo conclusio vera. **E**x q̃
p̃ statutū karthusienū de carnibus simpliciter nūq̃
comedendis esse licitum. **S**eruetur tamen
illud. **Prach.** ⁊ **E**st modus in rebus sunt

certi demq; fines. **U**ltra quos citraq; neq̄t
consistere rectum. **V**irtus enim non in medio
indivisibili sed in tanta latitudine consistit ut
signum ad sagittam et illud medium sapiens
assignabit secundum philosophū. **I**deo ut
quā experientia gignit certius q̄ ars opeat̄
et illud medium invenit q̄ q̄ ars et doctrina
multum auferant commoditatem studentibus in
exercitō virtutum. **S**ed veniamus ad bona spi
ritualia virtutum et enumeremus experibiles ra
tiones appropinquas. **p**pter quas licitum est vite
huius moriendo detrimentum pati. primo ad o
bediendum deo. secundo ad satisfaciendum pro
peccato. **T**ercio pro iuvamine proximi carita
tuo. **Q**uarto pro evitando gravi scādalo. **Q**u
into ad acquirendum virtutes in se. vel in alio ad
exercitium pro extirpatione viciōrū ut carnis
habeat̄ ad spiritum subiectio. **D**e primo no
tum ē q̄ deus pōt hec precipere vel ad hec spe
cialiter instigare ut in martiribus et in sampso
ne. **y**mmo ubi quis quereatur a d̄ mortem. quā
a cristianus est et non obligaretur se pro d̄e
potest tamen in casu publice se morti offerre
sicut plures ultro se obtulerunt velud legio x
milium martirum et beati mauricij societas ac
alii tamen hic necessaria ē discretio ut quando

et ubi quia cristus iussit persecucionem fugere
de vna ciuitate in aliam. vnctio docet ista Se
cunda raco q̄a satisfactio et iusticia sepe iubet
multa fieri per que abbreviatur vita. vt; de pe
nitencijs publicis et occultis et iustissimū est
ista deuote suscipere. **D**e cōdempnato quidem
ab morte publice et iuste dicunt quidā q̄ po
test fugere Alij non et probabiliter tradūt op
positum q̄ remanere tenetur ne violet iusticiā
et sentenciā tū quicquid sit. non dubium ē quā
talis meritorie possit remanē et expectare mor
tem merita ymmo vt videtur non impossibile
est hominem adiudicari posse vt se pimat per
se quod alteri facere licet. **C**ur igitur nō pote
rit quis pro peccatis enormib; quibus meruit
mortem eternam temporalem sustinē penam
igitur satisfaciūt hñ pro peccatis preteritis et
presentib; suis et aliorū pro tēpore misericor
die vt euitetur infernus. **T**erciam racōez affig
namus caritatem erga proximum ymitatiōe
cristi q̄ languores nostros portauit. **S**ic sanc
t⁹ pauli⁹ **R**olan⁹ epūs p vidue filio se paga
no in seruū dedit et sanctulus p dyacano mor
ti se exposuit hac de causa sunt religiones istē
tute p satisfaciendo pro se et pro alijs et t̄es
i corpore mistico ecclē tenēt locū plangēcium

igitur si merces magna est pro alijs penā sus-
tinere licet consequenter vitam abbreviare. **A-**
minniadueritate igitur de pluribus et presertim de
virgine. **Anthiocena** ac milite de quibus loq̄-
tur. **Ambro. libro de virgi.** Cur igitur care-
bunt precio dicti religiosi q̄ sepe purgati p̄ a-
lijs dura corporis sustinent exercicia et quodā
modo animam suā ponunt. **Istud est officium**
ecclesiasticorum. **Unde arma clericorum sūt**
ieiunia et lacrime. **In quarta** racōne ponit̄
tur euitacō scandali pro quo etiā mors subeun-
da est. **Si esca inquit. Apost.** scandalizat
fratrem meum non manducabo carnes ineter-
num. **Unde ponatur** quis corā ydolo offeren-
tibus ydolatica edenda habere et non alia. queri-
tur nunq̄ prius eligi mortem q̄ in scandalum
fidei talia comedere et puillos scandalizare
vt **Eleazarus** scriba constātissim⁹ fecisse legi-
tur et **mathi. vi.** Qui carnes porcinas nec
vere nec apparēter gustare voluit. **Ad hoc p̄-**
ripue resperit. ap⁹ cum ayt castigo corp⁹ me-
um et in seruitutem redigo q̄ntum ad refrena-
cōnem ne forte cum alijs predicauero. ego ip̄e
reprobus efficiar. **Iste heu** modus in per pau-
cis inuenitur sed pleno ventre et bursa referta
pprius predicatur. **Ibarco** non in merita

eis dicitur medice cura teipsum. Ex quibus etiam
sequitur quod in predicatoribus et curatis maior est
queritur vite austeritas et exemplum. Inferitur
preterea quod **C**arthusienensis in extrema necessi-
tate potest abstinere a carnibus sine peccato tum
quia fratres presentes vel absentes scandalizant
tamen quia institutum est vel quia non sufficienter
informati temptabuntur etiam extra necessita-
tem ita facere plures auit quod non solum possunt
sine peccato. immo tenentur abstinere propter
scandalum. plus enim est anima proximi quam
corpus et esca quanto magis plures anime immo
tota religio ut quid pro membro peunte to-
tum corpus misticum deumentum paciatur quo-
modo daret totum vite florem pro fratribus quod tanta cupidita-
te parte marcidam cum aliorum deumeto detinere coartur
Non est miles strenuus quod statim pro plagas a plio
cedit. **S**ans marium nunquam fecit magnam scrupu-
lum moitur in anem et in alio rambens pro loco cum pe-
teret ab eo ut sibi fineret vilia stramenta supposita
respondit non decet inquit filij christianum non in cinere et
alio mori. **E**go si vobis alius exemplum reliquum ipse
peccavi vbi autem nullum est statutum etiam perpetuo
astrictum voto quod a carnibus abstineat in tali necessi-
tate solue tenet. **Q**uia nulla lex a constitucio pu-
re humana potest absolue vel excipere vel institue

q̄ non obseruetur lex diuina que dicit. **Nō**
occides ⁊ pasce fame morientes si nō pauisti oc
cidisti nec ad se minus q̄ ad alios preceptum
illud extenditur tamen quia raro vel quasi nū
q̄ iste necessitates debite conuertunt. **Ideo**
racōnabile est statutū **Cartusienū**. **Constitutō**
eciā geneālis ecclesie est de non esu carnum ī
die veneris sine exceptōne regulariter non ob
ligat. tamen in extrema necessitate ymmo nec
excusaretur ab homicidio si se vel alium mori
permitteret vbi viuere poss; nisi p̄pter graue
scandalum vt dictum est. et de votis simile est
argumentum. **Quinto** p̄pter acquiōnem
v̄tutū et exterminium vicōrum debilitatē possu
mus corpus ymmo vitam abbreviare fas est.
Salomon enim proposuit a vīno abstrahere
suā carnem vt trāfferet animā ad sapiēci
ā. **Daniel** et ceteri idem fecere p̄phetarum
vt abiles essent diuinis reuelacōib; proinde
tradunt illud in contemplacōne ex̄pti non pos
se animam ex egipto tenebrarum ad lumē t̄
re promissionis peruenire nisi per desertū for
tis cōtriciōnis corporalis. que eciā a licitis ab
stineat. et secundum beatū gre. nemo nouit ap
prehendere quod vltra ipsum est nisi se eleue
ra carnalib; et corporalib; p̄pter idem ipse in

maxima egritudine extat. Inde est tanta caritas contemplatiuorum quia omnes contriciones corporis refugium. Erigitur quippe talis sobrietas non solum quod peccatum exterminet et seruet mandatum. Sed multa asperior quia per talia dilatatur cor ad superiora contemplanda. **C**apitulo octauo declaratur hic et in doctrina medico morali necessaria et multipliciter ostenditur quot in deum siue in obimato timore sperare debemus.

Seunda doctrina morali medico necessaria est ut timidum et scrupulosum non facilius dure corripiat. Nam ut dicit Jo. de Camba libro suo de consolatione theologie. In multorum talium timoratis animis nichil quod si in culpa esse videtur sed solum error in intellectu seu apprehensio virtute et multum de perfectione scilicet de timore et amore dei. Unde non sunt deridendi talem infirmitatem habentes sed magis laudandi utpote quos adeo urget caritas et filialis timor dei quod pro toto mundo nollent deum scienter offendere peccato mortali licet timor vehemens deum offendendi et dubitatio de agendis nonnullos huiusmodi tantum perturbet quod lepra vel morbum gravissimum alium eligent ut a tali essent infirmitati supportati quibus ob hoc multum copaci-

endum est per durā enī iuātionē terrentur am-
plius et morbo aut non medetur at̄ inualescit
āplius Vnde beatus pe. prima pe. 3. Tales
benignissime consolās ayt **F**ilie bene faciētes
et non timentes vllam perturbacōnem veri si-
militer cohabitantes secundum scienciā quasi
infirmiori vasculo muliebri impaentes hōres
tamq̄ coheredib; gracie vite. **T**aliū piissi-
mus fuit medicus dei filius de quo Matthi. xij
allegatur vaticinium ysa. xliij. **E**cce puer me-
us quem elegi dilectus meus in quo bene con-
placuit anime mee et sequitur non stendet ne-
q; clamabit neq; audiet aliquādo alijs in pla-
teis vocem eius arundinem quassatam non o-
teret et lignum fumigans non extinguet donec
eiciat ad victoriā iudicium super quo **Jero**
ayt. **Q**ui peccatori non porrigit manū nec
portat onus fratris sui. iste quassatū calamū
confringit et qui modicam sintillā contemnit
fidei in puulis h̄ linū fumigās extinguit dat si-
mitem doctrinā. b. gre. li. ij. pasto. ca. iij. dices
Aliter amonendi sunt leti atq; aliter trif-
tes. videlicet letis inferēda sunt tristitia que se-
quuntur ex supplicō tristib; vero inferēda sūt
leta que promittūtur ex regno. **D**istāt leti
ex minarum asperitate q̄ timeāt audiāt trif-

tes premioꝝ gaudio de quibus presumant. Illis
quippe dicitur ve vobis qui ridetis nunc. quia
flebitis. Isti vero eodem magistro dicente. au
diant iterum videbo vos et gaudebit cor vestꝝ
et gaudiū vestꝝ nō tollet a vobis. Tercō mo
ralis medicus scrupuloso egroto de cura spem
tribuat. Consolari debet enim vt dicit vbi su
pra. Jo. de tabaco qꝫ maximi viri hac infirmi
tate scrupulose consciencie laborasse visi sūt qꝫ
tandem curati fuerunt in toto vel in parte quo
rum qꝫ plures magni doctores in sacra pagina
effecti in suis didicerunt vulneribus quomodo
alienis mederi possent laborent vt bonā spem
habeant et audaciam laudabilem considerādo
id qꝫ docet sanctus tho. i. ii. q. iiii. v. p. ph. m. ii.
ethoꝝice qui dicit qꝫ causa audacie est cū i fan
tasia fuerit spes salutarium vt ppe existenciū
timendorum autem vt non existenciam aut lō
ge existenciū. Unde quęcumque sunt nata
causare spem vel excludere timorem sunt causa
audacie. eo qꝫ audacia timori opponitur. Est
e conuerso spes appetitus excellentis boni cum
fiducia optinendi et hec naturalis animositas
constācia seu audacia non equaliter omnibus i
est hominibus sicut nec timiditas. Unde dicit
Alex. sup iij. d. 30. qꝫ huiusmodi animositas nō

sequitur spem sed potius complexionem sicut
timor melancoliā et huiusmodi. Est enim me
lancolia sicca terrea et frigida habens eu apoza
cones migras ad cerebrum lucidum quibus ipri
muntur terribilia fantasmata et est in eis calor
non sufficiens ad calefactionem cordis et sang
uinis et cordis motū s; dyastolen et exufflacōez
sanguinis et spirituum in membra exteriora et
corpus et ideo manent destituta frigida et ti
mida refugiente sanguine ad cor et stante ibi

Et cum hec complexio non sit in omnibus
nō oportet q; omnes equaliter sint constātes
vel timidi. In mulieribus autem est multum
timida complexio ppter debile calidum et vin
dens humidum in quo cito profundatur terribi
lia et calidum debile non sufficit calefacere cor
et sanguinem vt prius dictum est. Unde om
nis mulier naturaliter est timida nisi sit pec
cedens vt virgines que non timent hec. Al
ber Siquidem nimia tristitia deiciat a bonis
aim teste psalomon pū. xv. dicēte. In timo
re aī deiciat spūs et edūso ecē pū. iij. Felix qui nō
habuit animi tristitiā et non excidit a spe sua
ideo etiam non est continue habenda memoria
peccatorum. nec continue cogitanda dei iusticia
a ymmo sepe presertim timidis assumenda est

spes in deum et fiducia ut spes que potior est
vultus q̄ timore in misericordia dei respiret. Sūt
ātem quinque per que spes adiuuatur plurimū
videlicet diuine pietatis confidētio. Mediato
ris cristi incarnatō mediatrix nostre invocō
scripture sacre attestatō. et sanctorū piōrū ad
uocatō. Primo valet diuine pietatis confidētio
est enim creator noster et opifex. Artifex
autem naturaliter a deo suum opus diligit ut
illud vituperari vix audi valeat. De dō enim
sap. ij. dicitur. Diligis omnia que sūt et nich
il odisti eorū que fecisti q̄tomagis ergo diligit
eū quem ad similitudinem et ymaginem suam
creauit et qui esse gratis contulit. cur bene eē
per oratōnem quis ab eo non sperāret. Est de
us etiam noster verissimus et naturalis domi
nus. Diligunt autem naturaliter homines
ea que sua sunt et conseruant ea et si perdidē
runt gaudent cum recuperant lōge amplius si
milia deus facere credendus est de homine ut
docet in parabola ouis perditę et dragme luc
ry. vbi dicitur. Ita dico vobis gaudium erit
in celo super vno peccatore penitēciam agente
q̄ sup. 99. iustis. Eādem preterea fidem seruac
tenetur dñs suo q̄ viceūsa seruus domino hęc
igitur infidelis esset seruus q̄ dño suo in neces

firmitate non subueniret cum posset. ita et deus quod
a diuina absit fidelitate. **Certissime** igitur
credat se isti. i. cor. x. **Fidelis** deus qui non pa-
cietur vos temptari supra id quod potestis sed
facet cum temptatione prout ut possitis
sustinere. **Merito** proinde beatus martinus
percutiendus a latrone et quehntus si timuisset
Respondit se nunquam magis fuisse securum quam
a sciebat misericordiam dei maxime in necessita-
te affuturum. **Est** insuper deus in tantum bo-
nus essentialiter et misericordissimus a deo
ut petentes non minus velit a miseria liberae
quam ipsi liberari velint. **Asscit** hec beatus Au-
gustinus loquens de isto christi verbo petite et ac-
cipietis. **Non** tantum hortaretur ut petere
mus nisi dare vellet. **Erubescat** humana pigri-
a plus vult illa dare quam nos accipere. **plurimum** vult
ille misereri quam nos a miseria liberari. **Ad** hoc
ptinens est parabola euangelica de filio prodigo
lu. xv. et illud luc. v. **Si** vos cum sitis mali-
nostis bona data filiis vestris dare. quanto ma-
gis pater vester de celo dabit spiritum bonum
petentibus se. **Secundo** valet ad augmentum
spei mediatoris christi. incarnatione prebet enim
ayt. b. grego. **Apud** deum homini magnam fi-
duciam deus homo est. nobis spes magna peni-

centibus quia aduocatus noster factus est iube
noster. **I. Johannis. ij.** Si quis peccauit aduo
tum habem? apud patrem ihesum cristum ius
tum et ipse est propitiatio pro peccatis nostris
Et Romanos octauo. Cristus ihesus est ad dex
tram dei qui etiam interpellat pro nobis. **Dicit**
q; glo super illud ps. **Saluum fac populum tu**
um domine etc. **Ecce quanta spes credencium.** cum
pro eis orat passus pro eis et iudex eorum factus est
aduocatus. **Clemenciam hanc summam christus**
noster aduocatus misericordissimus graciose
ostendit cum sancto. **Carpo** orante ut duo infi
deles de hac vita tollerentur. sic christus de celo ui
uens dixit pater contra me de cetero paratus
enim sum rursus pro hominibus saluandis pati et
hoc amicum michi. non quod alij peccant homines
sed vide si bene habent mansionem in hyatu et cum
serpentibus commutare pro mansionem cum deo et bo
nis amatoribus hominum angelis. ut in exem
plo refert. **b. dyoni.** in epistola ad demophilum
monachum. **Tercio** valet ad spei augmentum me
diatricis nostre invocatio. quia ipsa est ut etiam ca
mit vita dulcedo. spes. et aduocata. nostra mat
ris gratie et matris misericordie. **Et iterum tu pietatis**
viscera nulli claudis homini. **Credo. b. bern. di**
cetti. **Securum** habes accessum o homo ad deum ubi ha

tes filium ante patrem ⁊ ante filium matrem
filius ostendit patri cicatrices et vulnera mē
ostendit filio pect⁹ et vbera nec ibi vlla potest
esse repulsa vbi tot caritatis occurrunt infig
nia et iterum. **C**um tu dignus non eras cui
filius dei daretur datus est marie vt per eam
acaperes quid haberes. **S**ileat inquit
idem bern. misericordiam tuam o virgo beata
si quis qui invocata eam in necessitatibus me
minerit sibi defuisse. reuolue totam seriem euā
gelij ⁊ si quid aspm si quid duz inuenias i ma
ria. deinceps eā suspectam habcas et ab eā ac
cedere veraris. **P**rudentissimus enim arte
fex deus humanū genus quassatū non confre
git s̄ vtilius omnino refecit vt nobis videlicet
nouum adā ex veteri formaret et euā in mari
am transfunderet et quidem vt omnis suffi
ciencia nostra ex deo sit poterat cristus suffi
cere sed nobis non erat bonum hominē solum
esse. **C**ongruum magis fuit vt vterq; sexus
adesset quorum corrupcōni neuter defuisset
plane et prepotens ⁊ fidelis est mediator dei ⁊
hominum. homo cristus ihesus. **S**ed diuī
nam verentur in eo homines maiestatem. **E**
tenim deus noster ignis consumens est quem
veretur peccator accedere ne sicut cera fluit ⁊

facie ignis sic ipse pereat a facie dei. Opus igitur erat mediatrice ad mediatorem illū habere nec vobis alter vtilior q̄ maria. quid humana fragilitas ad mariā trepidet. nichil austerum ī ea nichil terribile tota suavis est. lac et lanam omnib; offert ⁊ omnib; omnia facta ē hec. b. bern. Quarto valet scripture sacre attestacō q̄ totiens mouet ad spem et sperantes beatos afferit et nullibi vel raro ad scrupulū ymmo numquam ad erroneā consciā. Rā ysa. xx. Quis ambulabit in tenebris sc; ignorancie et non est lumen ei. speret in nomine domini et imitatur super deum suum ps Spera in domino et fac bonitatem et pascere in diuicis eius spera in eo et ipse faciet sperate ī eo omnis congregacio populi. q̄a deus adiutor nē in eternum. Sperantē in domino misericordia circumbabit. In deo speraui non timebo quid faciet michi homo. Ex quo pat; multiplex hominum sperantium in deo vtilitas videlic; diuiciarū diuinarū dacio orōnū exaudicō dei auxiliacō mie circūdacō ⁊ demōis p̄ inimici detestacio sic Jc xvij. Beat⁹ vir q̄ cōfidit ī dño ēit q̄i lignū qd̄ plātat sup aq̄s nec miz q̄a arbor spei ī optio loco s. ī sūmo bono poit̄ hec spes ē baui⁹ nō arundie⁹ egipti s; sethī⁹ q̄ dō imitatur et

Hoc de qua sap. ij. dicitur. **Q**ui confidunt in illo scilicet deo intelligunt veritatem. **Q**uinto ad eam valet sanctorum pia invocatio iuxta illud. **J**ob. iij. **A**d aliquem sanctorum conuere et illud psal. **E**uauit oculos meos in montes unde veniat. **M**ontes sunt viri spirituales ideo de eis. **b. bern** dicit. **T**ria sunt qui in festiuitatibus sanctorum vigilanter considerare debemus auxiliū sancti. exemplum sancti et confessionem nostram. **A**uxiliū quia potens in terra potencior est in celis ante faciem domini dei sui. si hic dum adhuc viueret misertus est peccatoribus et orauit pro eis. nunc tanto amplius quanto veri⁹ agnoscat miserias nrās oāt p nobis patrem quia beata illa patria caritatem eius non inmutauit sed augmentauit. et nūc sibi potius induit viscera misericordie cum ante fontem misericordie assistat verisimile igitur est et credibile valde qd hī de quorum pietate in via multum legimus in patria iuxta necessitates diuersas intercessores piissimos habemus. tales presertim fuerunt. **b. Nicola.** sup afflictos pia gestās viscera. **M**artin⁹ qd claudem diuisit paupi katherina et honofrius ac alij qui petuerunt clemenciam et gratiam supra eorum memoriā agentibus vt de eis pub

lice tamen ecclesia

Capitulum
nonum declarat quartam doctrinam et quantum
obstinet singularitas in obediencia et imperius
sibilitas

Quarta doctrina morali medico neces
saria est ut pericula nisi medicum ta
lem sequatur insinuat que pericula qua
lia sint et qui sunt fructus bone et que
ete consciencie dictum est supra parte infra ca
i et ii. Sicut enim qui corporis medicum non se
quitur se mortis periculo committit sic qui scrupu
losus est si discretos et sapientes vel platos
non sequitur se discrimini multorum peccatorum
tradere non ambigitur. Ibi si quis singularita
tis vicium ymmo superbie et sepe inobediencie in
curritur quod singularitatem vituperabilem tria
ostendunt scilicet scriptura sacra sanctorum dicta
et naturalis industria. Scriptura quidam sacra
Nam puerus dicitur habere fiduciam in domino
ex toto corde tuo et ne ymitaris prudentie tue
in omnibus viis tuis cogita illum et ipse diriget
gressus tuos ne sis sapiens apud te ipsum
sed interroga patrem tuum et annuntiabit tibi
maiores tuos et dicet tibi. Deuter. xi. sic ecce. vi. d.
In multitudine presbiterorum prudentiam stat et sapienciam
e illorum ex corde coniungere ut omnes narraciones dei possent

audire et prouerbia laudis non effugiant a te
et si videris sensatum euigila ad illum et gra
dus ostiorum illius exerat pes tuus et iterum
ibidem viij. **R**e despicias narracō; presbite
eorum sapiencium et in prouerbijs eoz conū
sate ab iphs enim disces sapienciā et doctrinā
intellectus et seruire magnatis sine querela nō
te pretereat narracō seniorum iphi enim didi
cerunt a patrib; suis qm̄ ab iphs disces itel
lectum et in tempore necessitatis dabis respō
sum **R**atio autē quare oportet inferiores et
simplices sequi sapienciores assignat sa. 9. q̄a
cogitacōnes mortalium timide et incerte pru
dencie nostre corpus enim quod corumpitur
aggrauat animā et terrena inhabitacō depri
mit sensum multa cogitantem et difficile esti
mamus que in terra sunt et que in prospectu
sunt inuenimus cum labore que in celis autem
sunt quis inuestigabit. q. d. paucorum. hoc est
qui scilicet sciunt scripturas ponderare non e
orum qui timore amore vel odio turbati verū
a falso nesciūt discernere. vult hoc dictum sal
prouerbiorum 3. d. **Q**uod fortiter premit v
bera ad eliciendum lac exprimit butirū. et qui
vehementer emūgit eliat sanguinem vbi glo
sa vbera fortiter premit dum sacri eloquij vet

ba subtili penſas intellectū. q̄ pteſſione dū lac
queritur butirum inuenitur. quia dum tenui in
tellectu querimus liberalitate eterne pinguedi
nis inungimur. q̄ nec ſemper nec v̄mq̄ faciē
dum eſt ne dum lac queritur ſanguis ſequatur.
quia dum verba diuina vltra modum diſcutū
tur in carnalem intellectum cadūt. **S**anguinē
enim eliat qui vehemēter emūgit quia carna
le effia hoc q̄ nimia diſcultione ſentitur. **I**de
co etiā p̄biorū x̄ij. dicitur qui confidit in cogi
tombis ſuis impie agit. **O**ſtendunt idem ſeun
dū ſanctorū dicta ſingularitates ſcilicet viciū de
teſtancia quo quis proximorū etiā ſapientorū
dictis non acquieſcit. **D**icit enim bea. bern. li.
de x̄ij. gradibus ſupbie. **C**ū ſingularis ex h̄is
q̄ ſingulariter et inaniter agit apud ſimplicio
res eius opinio excreuerit dum miſerum beati
ficant ipſum in errorem inducunt credit nāq;
quod audit et quod intendit non attendit ob
liuiſcitur intencō; dum amplectitur opinionē
cūq; de omni alia re pl̄ credit ſibi q̄ alijs de
ſe ſolo pl̄ alijs q̄ ſibi et q̄tq̄ de ſe laudatū no
uerit nō ignorācie à benignolēcie laudatorū ſ ſū
is meritis arrogāt aſcribit. **V**ñ p̄ ſingulari
tate vi. ſibi q̄d ſupbie arrogācia v̄dicauit p̄
hāc p̄ſupcō inuenit i q̄ vij. q̄d? aſtigit. **A**d idē

est ca. ex verbis Alberti Moyh humilitatis
non fite inquit prima probacio hec erit **S**i
vniuersa non solum que agenda sunt zc vt po
situm est supra parte ii. ca. vii. **P**redictoru
raco tercia redditur ex primo li. ca. summe i
tra gentiles sancti doct. per grad⁹ intellectu
um videmus inquit q^d duorum hominum quo
rum vnus alio rem aliquam intellectu subtili⁹
intuetur ille cuius intellectus est eleuatiore m^o
ta intelligit que alius onimo capere noⁿ potest
sicut patet in rustico qui nullo modo phice sub
tiles racoⁿes capere potest **S**ic pifozmiter
cum iuuenes sciencia et morib⁹ i experti i max
ima distacia sint ab expertis capere nequeunt
eis in omnib⁹ necessaria cōsilia nisi ab expertis
manu ducantur **M**iratur ppter ea. b. **F**ero i
prologo biblie **C**ur impiti et noui i sacris
scripturis legem putent in eis omnib⁹ q^o dix
erint cum tamen in nulla alia arte aut sciencia
quis docere audeat quod diu prius non dedice
rit tempore et experientia diutinis

Capitulum decimū ultima doctrinā expoit
et annumerat septem regulas quas obseruaē
debent illi qui volunt scrupulosas cōsciencias
deponere racionabiliter quarum hic tres de
clarantur

Demū v. doctrīna morali medico ne
cessaria est vt scilicet regulas scrupu
los deponendi iudic; infirmo. In
hīs enim eiusdē scrupulose scīe me
dicina curatiua latet. sunt enī septē genera
les rēgule q̄z āminiclor erronea scīa depoi pō
test et debet videlicet debita ad graciā dei pre
paracō sollicita sacre scripture indagacō oraci
onis deuote continuacō opiniois alicuius tu
ta electio obediencie humilis ymitacio scrupu
lorum animosa abiectio et preceptorum discre
ta epykeylacō q̄ septem iubet habere eterna sa
piencia puerbiozū. ij. d. Si susceperis sermo
nes meos. et mandata mea custodieris penes
te si sapienciam inuocaueris et inclinaueris
cor tuum prudencie si queheris eā quasi pecu
niam et sicut thesaurum effoderis illam. tunc
intelliges timorem domini et scienciam dei iue
nies. Prima regula innuitur ibi. Si māda
ta mea. Secunda ibi. si queheris eam qua
si pecuniam. Tercia ibi. Si sapienciam inu
taueris. Quarta ibi. Si prudencie. Qui
ta ibi. Inclinaueris cor tuum. Sexta ibi sicut
thesaurū effoderis illam. Septia ibi. Si sus
cepis sermōnes meos sub audi mō debito. Pri
ma igitur regula est vt q̄s se ad graciā q̄tā

potest prepararet dei mandata seruando de peccatis omnibus et singulis corde dolendo et eadem pure confitendo. **N**am quicumque facit quod in se est deus infallibiliter ei gratiam infundit et lumen domini sapientie scientie intellectus et consilij ei tribuit quibus iuuari potest ad deponitionem erronee conscientie pro ut s̄ late patuit per te. ij. ca. 9. et p. volunt hec verba prophetarum

¶ Nam ezech. xviii dicitur. **C**onuertimini et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris et non erit vobis in ruinam iniquitas

¶ Et iterum de grauissimis peccatoribus israeliticis in sion et iherusalem habitantibus dominus ysa. iiii. 9. dicit dixit sion dereliquit me dominus et dominus oblitus est mei nūquid obliuiscit potest mulier infantem suum et non misereatur filio uteri sui et si illa oblita fuerit ego tamen nūquid obliuiscor tui ecce in manibus meis descripsi te. **S**ecunda regula est sollicita sacre scripture indagatio. **S**i inquit queheris eam tamquam pecuniam et sicut thesaurum efforare. **S**cimus autem quod mercatores filij huius seculi qui prudentiores sunt filiis lucas sed in generatione sua summum studium habent acquiritur pecunias nam preceptorem primo tritum in arte sua docentem audiunt. **¶ Secundo in libris debitorum et re**

ceptorum student sollicite. Tercio dubita sua
et auxilia aliorum postulant assidue ab quorum
certe similitudinem eadem facere tenemur. p̄
mo enim preceptorem seu magistrum discretū
oportet ut quis habeat. Docet enim hec
psalamō p̄. i. ut dē inquit puul astucia ad
lesētul sciencia et intellectus. Idcirco audiēs
sapiens sapiencie erit et intelligens guberna
cula possidebit. Annimaduertat pabolam et in
terpretacōz verba sapientū et enigmata eorum
Idē afficit b. h. in Eplā ad paulinum d. Intel
lige te ī sacris scripturis sine p̄uis et mōstrā
te semitam non posse ingredi. taceo de grama
tias ethoicis philosophicis geometricis dya
leticis musicis astrono. medi. quorum scia mōli
bo satis vtilissima est et ī tres ptes sc̄dit. In
doctrina; exploracōez et vsū. Ad minoēs artes ve
niam et q̄ nō tā ligua q̄ maū amimistrāē agrī
sole cemētarij fabri metalloz lignoēūq; celoēs
anarij q; et full ones et ceteri q̄ variā suppel
lectilem et vilia opuscula fabricāt absq; docto
re esse nō possūt qd̄ cupiūt. sic etiā vas electi
oīs p̄ damasū arabiāq; lustratā ascēdit ihe
rosolimā ut vider; pe. et apud eū xv. dieb; fir
it. Rursus q; p̄ ānos xiiij. assumpto barnaba
et tyto exposuit cum apostolis euangelium ne

forte in vacuū cucurteret aut currisset. **I**n-
super ad pedes gamalielis legē moysi et prophetas
didicisse se gloriatur ut armatus spiritualibus
telis postea doceret confidenter. **D**uodecim
etiam annos saluator impleuerat et in templo
sedens de questionibus legis interrogans magis
docet dum prudenter interrogat. **S**ecundo
exigit ut in lege dei assidue pro posse studeat
quod contra assiduitate fieri debeat ostendit be-
atus. **I**heronimus tam viris quam seruis femineo
tam religiosis quam secularibus ymmo adultis et
iuuuenibus ita dicit in epistula ad paulinū cuius in-
itium est bonus homo seuper ayt in manu tua
fit sacra lectio et ad rusticū nūquam de manu tua
et oculis tuis recedat liber. ama scienciā scrip-
turarum et carnis vicia non amabis. **S**imi-
liter ad nepotianū dicit diuinas scripturas se-
pius lege ymmo nūquam de manu tua sacra lectio
deponatur disce quod doceas optine eū quod secū-
dū doctrinam apostoli est fidelem sermonē ut
posset exhortari in doctrina sana et contradicē-
tes reuincere. **E**t ad firiam de viduitate sec-
uāda. **C**um inquit cōedis cogita statim tibi
orandum illico et legendum sic de scripturis
sacris habeto fixum versuum numerum. **S**i
tuo pensum domino tuo redde nec ante quietim

in membra concedas q̄ calathū pectoris tui hoc
sub tegmine opleueris post scripturas sacras
doctorum hominum tractatus lege eorū dum
tatat quorum fides nota est non necesse habes
aurum ī luto querere. multis de margaritis v̄
nam redime margaritā. et iterum. **D** si vidēs
fororem tuam illud sacri oris eloquium coram
audire contingeret cernerēs in puulo corpuscu
lo ingentes animos audires totam veteris et
noui testamēti suppellectilē ex illi⁹ corde feruē
Pretēa ad demetradē v̄gīez ayt. **I**llud ē nata
deo ideoq; p̄ omnib; predico et repetēs itēz
atq; iterū monebo. vt animū tuū sacre lectio
nis amore occupes. nec in bona terra pectoris
tui sementem. solū auenarum q; suscipias ne
dormiēte p̄familiā q̄ est **Roy. i. ani⁹** dō sp̄
adherens inimicus homo z uania supsemin; et
in fine eiusdē epistole. **Finē** iquid iūgo p̄cipi
o nec semel meminisse cōtētus sū. **A**ma scrip
turas sanctas et amabit te sapiēcia. **D**ilige
eam et seruabit te honora illam ⁊ amplexabi
tur te. **H**ec monilia in pectore ⁊ ī aurib; tuis
hereant nichil aliud nouerit lingua nisi xp̄m
nichil possit seruare nisi qd̄ sanctū est. cui con
cordat illud puerbiorū. iiii. **P**osside sapiēciā
posside prudēciā ne obliuiscaris neq; declies ⁊

verbis oris mei ne dimittas eam et custodiet
te dilige eam et seruet te. Tercio erigitur
vt auxilia ab alienis postulet per orationē scz
seu deprecationē; non enim lectionis sacre studiū
sufficit sed erigitur vna cum deuota oracōe stu
diū pro intellectu agendorum et credendorum
vt ostendit beatus Jerō i epistola ad paulinū
dicens. Quisquid alijs scz ab apostolis et
primitiue ecclesie doctoribus exercitacō et quoti
diana in lege meditacō tribuere solz. hoc illis
videlicet apostolis et similibus spiritus sanctus
suggererat et erāt iuxta quod scriptum est o
nes docibiles deo. Non enim semper sufficit
studiū ayebam. sed oracō coerigitur pro deuo
ta pro intellectu sacre pagine. Cuius racōne
assignat. beatus Aug⁹. ad volusianū de incarnacō
ne verbi. tanta est inquit cristianorum profun
ditas leārum vt in eis quotidie proficerem si
eas solas ab ieuente puericia vsq; ad decrepitā
etatem maximo ocio sūmo studio meliori inge
nio conarer addiscere quid igitur in hac attin
get sapientia qui fere totam vigorem etatis su
e alijs impendit sciencijs solas qz feces senec
tutis huic profunde ministrat sapientie. Ad
hanc tamen sapientiam a multis orando ciu
q; studendo puenitur. Optauit inquit sapiēs

et datus est michi sensus ⁊ inuocauit et venit in
me spiritus sapientie. **E**undem aperit sensum
Aug⁹ li. de vidēdo deum ca. i. d. Qui didicerūt
a domino ihesu mites esse ⁊ humiles corde pl⁹
cogitādo et orādo p̄fecerūt q̄ legēdo et ādicēdo.
Patet hoc in babaro isto cristiāno de quo re
citāt libro viij. de doctriā cristiana qui litteās
ipsas nullo docente homine in plenā noticiā o
rando vt sibi reuelaretur accepit p̄uīs tridu
anis precib⁹. **I**mpetrauit idē vt codicem ob
latum stupentib⁹ q̄ aderant legendo p̄curreret
tradūt et patrū hystorie de sancto **A**nthonio
simile q̄ sine vlla scā litterarū diuinas scrip
turas memoriā tenuit fult⁹ orōnū suarū p̄fidio
vt ibidem dicit. b. Aug⁹. Ad idē hugo li. suo
de anima dicit. Ad scripture sacre cognicionem
plus opus est interna conpūctiōe q̄ p̄funda
inuestigacione suspiciōis q̄ argumentis crebris
gemitibus quam copiosis argumentacionibus
lacrimis quam sentencijs oratione quam lecti
one et gracia lacrimarum quam sciencia philo
sophorum. ⁊ **T**ercia igitur regula pro e
uasiōe erronee consciencie que est orationis
deuote cōtinuacō patet ex p̄missis et ex pte
ij. ca. octauo p̄pter quod sapiēs ait ⁊ Inuocauit
et venit in me spiritus sapientie sapie septimo

¶ Capitulum xi de ductu in regula et probat
autoritatis antiquorum quod doctoribus contrari
a sensibus licet bona conscientia unam partem
tenere

Quarta proinde regula principalis est
Opinionis aliam tuta elco. Sunt
enim aliquando de aliquibus materiis mo-
ralibus doctores opinionum contrariae
et tunc scrupulosi dubitant quod partem possunt
cum bona conscientia eligere pro evocacione huius dif-
ficultatis. Notandum in primis quod cum bona
conscientia potest quis tenere unam partem aliam
opinionis et secundum eam operari saltem excluso scandalo
que pars habet pro se notabiles seu notabilio-
res doctores dummodo talis opinio non sit con-
tra expressam auctoritatem sacre scripture nec
contra determinacionem sacre ecclesie catholi-
ce dummodo quod ex contrarietate talium opinio-
num non inducatur quis ad dubitandum sed bonorum
conscientiam seu fide sibi formet de probabiliore
parte precipue in tali casu quando quis adhibet
diligentiam inquirendo an liceat nec inuenit
aliquid quod eum sufficienter moueat ad hoc
quod sit illicitum patet illud primo per doct. sanc-
tum in questionibus de quodlibet quodlibet. 3. q. 1. ubi
dicit quod quando diuersae opiniones doctorum sa-

de scriptura non pertinent expresse ab fidem
et bonos mores. tunc absq; piculo auditores v
nam sequi possunt. **I**bi enim loquimur habet illud
apli. ad. Ro. iiii. vnusquisq; in suo sensu habu
dat. et iterum ibidem de illo qui assentit opini
oni magistrali que non est contra manifestum
scripturae testimonium nec contra illud quod
publice tenetur in ecclesia. hunc nequaquam
condempnat. **U**nde idem doctor i pluribus locis
etiam in materia morali ad salutem necessari
a tenet opinionem vnam vbi alij doctores nota
biles tenent contrariam vt q; post lapsum in
peccatum mortale non oportet aliquem statim
confiteri sub precepto habita copia confessoru
Hec determinat in quarta d. xvij. et tamen co
trarie opiniois est hugo de sancto. vic. et bona
uetura. **S**imiliter dicit sanct. doct. ibidem q; si
prochianus confiteretur fratri habenti auctori
tatem episcopi monenti prochianu vt plebano
suo confiteatur tunc etiam si talis confessus nolit fra
tri acquiescere adhuc debet eu absolue et tamen
contrariu eius tenet plures doctores. nec obstant
ea q; dicit qdli. xii. q. xii. vbi dicit sic qn due
sunt opiniones contrarie de eodem oportet altera ee
vera et altera falsam. Aut ergo ille q; facit con
tra opinionem magistrorum. vtpote habendo

plures prebendas facit contra verā opinionem
et sic cum faciat contra legem dei non excusat
a peccato quāvis non faciat contra conscientiam
sic enim contra legem dei faceret. **Hec** ver-
ba sancti thome non possunt intelligi nisi de
istis ubi manifeste patet ex scriptura vel eccē
determinacōne q̄ sit contra legem dei et non
de istis intelligit ubi illud non apparet. sicut
seipsū declarare videtur supra tacto allegato q̄
quodlibet q. p. **Alias** enim sibi cōtradiceret
in eodem libro quod non est credendum. **Ex**
quibus sequi videtur expresse q̄ non oportet se
per tuciozem opinionem eligere de necessitate
salutis sed sufficit tutam eligere. nam tucioz ē
gradus comparatiu⁹ presupponens posituū
scz aliam tutam esse opinionem patet illud q̄a
tuciozes videntur esse opiniones prefate alioz
q̄ quas sanct thō. ibi tenet. **Itē** patet ex ar-
gumento suo ubi supra quodlibet q. xiij ut tac-
tum est quādo aliquis pp̄t vi; contrarietate doc-
torum adhibet diligentiā inquirendo de verita-
te nec reperit q̄ sufficienter eū moueāt argumē-
ta contraria. licet talem moueāt quedā leuia
que in iij. d. xvij in questione literali dicit
abicienda esse et conscientias in contrariū informā-
bas. nec mirz quia per talem diligentiā videt

inducit saltem mentem credere quod est mōta
le illicitum sicut q̄ est licitum. secus enim est v
bi mens plus inclinatur et iudicat quod est li
citur q̄ illicitum quāuis nō habet vsq; quaq;
certitudinem evidentem aut fixam q̄a nec hoc
ipsum requiritur. **V**idebitur de hoc infra la
cius. ca. xxiij. xxiiij. et xij Tercio patz illud
per plures antiquos theologos et cananistas
deuocōne et litteratura multū famosos **D**icit
enim vleri. super. ij. sententiarū d. xxij. et cōcor
dat in sūma quē vleri. Joh in sūma valde amē
dat. **D**icit inq̄ vt supra dictum est q̄ si q̄s
de aliquo agendo dubio magis peritos consule
rit de quo nullam habet auctoritatem expressā
vtrum ita sit vel non dummodo foemet sibi bōz
consāz postq̄ magis peritos consuluerit. et
eciā si res aliter se habet q̄ ipse sentit excusat
fecit enim quod potuit **D**eus autem nichil
impossibile requirit ab homine hec ille **N**ā
ibidem equipatur istum casum ignorācie inui
ribili et omnino in voluntarie quia scire nō po
test. **A**d idem ē monald⁹ i prologo sūme sue
b. **N**on generatur aliquod preiudicium et
ga veritatis sentēciam cum inter diuersas opi
miones a magistris et approbatis doctoribus
scriptis auctenticis ānotatas illā opinionem

quis amplectitur que sibi videtur magis con-
sona rationi. Unde etiam humbertus in expositio-
ne constitutionum ordinis predicatorum dicit quia fruc-
tus animarum impediri solet per nimiam auste-
ritatem in consiliis et opinionibus terrentur enim
ex hoc homines in tantum salutem negligunt
idcirco relaxanda est quantum fieri potest austeri-
tas et agendum est benigne cum hominibus qui
a sic melius trahuntur ad salutem cum sententia
e imitiores tenentur hec. Humbertus concordat
hostiensem qui dicit extra de signa spirituali in glo-
super. ca. Sed vir qui ubi sunt diverse opinio-
nes et diversa iura semper humaniores preferre
dati rationabilior immo et equior extra de trans-
ac. finali. Ubi vero utraque humana est pro ma-
iorem status est et saniori. Ad idem est wilhelmus glo. Ray. de
sententia precepta diffinitionis et expositionis ca. xxiii
d. In apicibus iuris ubi dubitant etiam sapientes
excusabilis est ignorantia. Unde si aliquis bono fi-
de partem illam vel illam elegerit non debet super
hoc conscientiam habere nimis scrupulosam. Item
idem wilhelmus ubi supra in materia de decimis re-
citans duas opiniones dicit quod illa prima opinio
scilicet quod antiquas decimas sine peccato iustos tunc
possunt layci et quod adherentes transferant benignior
est et ideo magis amplectenda. Item reperitur in li-

bris veteribus ordinis predicatoem hostes et
pōsa plura que data esse videtur a domino Al
ber. eo adhuc viuente que sic sonant Item
dicit idem q̄ frater simplex vel quilibet homo
cum salute potest sequi i consilijs quamcumq;
opione voluerit dūmodo alic⁹ magni doctoris
opinionem sequatur. Idē in sententia alibi
repi ab eo dictum fore in scriptura filere Pa
tet igitur ppositum ex antiquis satis tam the
ologis q̄ iure peritis

Capitulum duodecimū probat idē auctoritati
b⁹ magis modernorū doctorum

Probatur idem similiter auctoritate
b⁹ modernorū theologorū famo
sorum Nam ad idem est. Gotfri
de fon. quod li. ix. q. xvi. Ubi q̄rit
an confessor teneatur facere conscienciā de pec
cato de q̄ confitens non videtur habere consuen
ciam d. q̄ si quis confitens non habet conscien
ciam de aliquo actu quē confessor opinatur es
se peccatum puta de vitalicijs de multitudine
beneficōrum et similib⁹ quādo confitens talis
opinio non procedit ex proteruita. sed ex pro
babili racōne debet eū confessor generaliter i
forma ecclesie absolueret maxime confessor or
dinarius nisi esset peccatum tale q̄ certum e

manifestū esset cōmuniter illud peccatum esse
nec de hoc sunt opimiones cōtrarie que ab ec-
clesia tollerātur. **S**ed si non sit manifestum
et quando circa hoc sint sapientum opimiones
contrarie tunc pponere debet confitēti q̄ bene-
studeat de hoc se ipsum p̄ prudentes informare
quia talia contra hoc dicuntur. **M**axime tamē
hoc debet facere si ipse confessor sit illius opim-
onis q̄ hoc sit peccatū. **C**oncordat etiam ī p̄-
cipali bernh. **C**laromontēsis in replica contra
Gotfrī. eadē. q. d. **S**i sunt opimiones int̄ mag-
nos dicentes q̄ peccatum est. **A**lij vero dicūt
q̄ non tunc debet in tali casu consulere aliquos
de quorū iudicio cōfidit et secūdū consiliū cōse-
torum facere et peccatum reputare vel nō repu-
tare. **E**x quo enim opimiones sūt inter magnos
et ecclia nō determinavit alterā p̄tē teneat q̄
voluerit dummodo iudiciū in hoc residiat p̄p̄-
dā eorū saltē q̄s reputat p̄itos. **I**bidē tñ addit a-
tra **Got.** q̄ nō refert an cōfessor sit ordinaris
vel nō dūmō habeat autoritatē audiēdi talē. p̄
imō r̄ndet. pe. de. pa. sup. iij. d. xvij. ad simile
q̄stionē. d. **S**i cōfessor dubitaret vtrum illud
de quo alius non peniteret esset mortale et iste
sibi dicēt q̄ de cōsilio p̄itorū illud facerz de cōb-
ex vita et sc̄ia p̄babile est; q̄ nō cōsulerēt n̄ bñ

pōt se illo iudicio conformare secus autē est; si est; Et
tus de opposito cum premissis et omnibus satis con-
cordare videtur haberi de gan. q. d. l. i. q. p. r. i. i. i.
d. quedā sunt peccata mortalia non diuina le-
ge expressa sed iuxta ea que expressa sunt ex
industria rationis inuestigari possunt et talia te-
netur magis distincte vnus scire q̄ ali⁹ secūdu
personarum conditionem et gradum et aliqua
magis q̄ alia secundum q̄ ad expressa magis
appropinquāt hanc est in articuloꝝ noticia q̄uis
non sit omniū scire que horum sunt mortalia et
que non quia delicta quis intelligit tamen ab
hoc tenetur quilibet q̄ cum i dubiū venerit an
aliquid quod faciendum est mortale sit requi-
rat periculosiores aut de ipso vt de mortali peni-
teat vt de ipso locum habeat illud gra. **P**ia-
rum mencium est ibi culpam cognoscere vbi
culpa nō ē hec Henri. nec contradicit sibi ibi be-
Claro. qui contra eiusdem magistri henri
q̄ta replicauit igitur consentire videtur. Con-
cordat Johannes de Cambaco tam in de conso-
lacione theologie li. xiiij. ca. octa. q̄ in questio-
nibus de culpa et gra. d. In de consolacione in
dubijs bonorum virorum vita alij viuendi de-
bet esse regula. est igitur respiciendum ad facta
bonorum virorum et discretorum et si plures ta

tes vel i pluribus casu tali eis occurrente sic vel
sic se habere inuenires. aut estimacione tua iudi-
cates tunc et tu similiter agere non formides.
Dicas forte in contrariu. tales viri et si bonam
habent conscienciam. no tamen scienciam habent
circa illam materiam vel econuerso habent scienciam
non tamen conscienciam. vel si scirem qd utruq;
haberent forte sic non facerent. **S**ed respondeo
quando non est omnino certum pabile tamen
est et modicum dubium quin simul scienciam ha-
bent et bonam conscienciam et quin ita se haberent
si casus tales eis occurrerent tamen p excusa-
tione tua noueris satis esse si similiter feceris.
Nempe in moralibus et circa humanos actus no
est demonstracio requirenda. **S**i quis enim
certam noticiam in huiusmodi requireret non
minus erraret qd si i demonstratiuis scienciis
de apologis aut argumentis topicis siue psua-
sionibus rethoricis contentus esset et hec ibi. **A**d
idem est Adam super. iij. d. ix. **P**ro enoda-
tione etiam scrupulosarum conscienciaru cla-
rius adhuc cum predictis concordando dicit. **J**e-
h. de. **E**rdemberch nostri ordinis doctor satis an-
tiquus exemplificando in materia communica-
bi super. iij. d. ix. tam in prima lectura quam
i secunda sup sentencias. **Q**ui inqt no haberet

peccatum mortale et tamen crederet se habere
aut credit hoc firmiter ita qd est quiescens in il
la opinione. accedendo ad eucharistiam peccat
mortaliter. **S**i autem probabiliter credit se
esse in peccato mortali. sed non firmiter nec ac
quiescit ut si alicui dure locutus est et cogitat tu
peccasti mortaliter sed tunc statim retrahit se
et dicit intra se non est peccatum mortale non
est verum et tamen non sufficienter potest se re
trahere quin sibi occurrat. **D**ico qd in tali ca
su bene potest accedere tamen semper retrahē
do opinionē suā quia enim deus non erigit ab ho
mine impossibile et non potest se retrahere et ergo
potest bene accedere semper tamē retrahēdo opi
nionem suam. **S**imiliter id dicitur in lectura sua
prima in exemplificādo de fractione silencij in
religioso. **I**ste inquit qui non acquiescit in
credulitate sua sed quasi in quadā timiditate
timet se habere aliquod peccatum quo efficiat
indignus ad recepconem eucharistie. **S**icut
si non credat simpliciter esse mortale loqui in
claustris sed timet qd frequētia aliquo modo po
test esse mortalis et ipse frequēter in claustris
locutus est et tamen non simpliciter credit hoc
esse mortale. sed timet talis non peccat ymmo
etiam quilibet cum quodam timore deus accedere

ad hoc sacramentum reputas semper se esse i
dignū. facta tamē diligenti discauone in cōsci
entia sua hec ibi.

Capitulū rii. ostēdit idē racionibus.

Quod modo pbatū est autoritatibus
doctoꝝ q̄ non q̄libet dubiū factū
sufficit ad causandū peccatū mōle
q̄n q̄d agit illo dubio stāte nec q̄
libet dubiū iuris nunc q̄dē pbatuz racionibus
ptim Cancellarij tractatu de contractibus. nā i
casu decretalis extra de sen. ex. inq̄sitione. Si
mulier vxor incipiat per nouā informationem
dubitare an attineat viro suo in gradu p̄hibi
to q̄ dubio stāte petat vir debitū q̄d tūc ager
vxor si enim negat. est in piculo trāsgressio is
iuste spoliando virū corpe in q̄d ius habet. si
vero attineat viro suo et concedat est in peri
culo mortalis luxurie. Respondet enim vbi
supra papa **Innocentius. iiij. q̄** si scit impedi
mentum nec reddere debet. nec exigere. etiam
si excommunicaretur si autem non scit pro cet
to sed credit esse impedimentum tunc aut con
scienciā habet ex credulitate p̄babili et discre
ta q̄uis nō euidenti et maifesta tūc debitū potest
reddē s̄ nō d̄z exigē ne in adulterio vel otra le
gē diuini vel otra iudiciū sc̄ie amittat offēsa

aut. conscienciã habet ex credulitate leui vel te-
meraria tunc ad sui pastoris consilium consci-
encia tali expulsa licite potest erigere et redde-
re. **Et glo. super verbo probabili querit. Sed**
quid dices probabile. Respondit puta quia
vidit virum super consanguineã suam in locis
suspectis in hora suspecta solum cum sola ante
matrimoniu huiusmodi presumpcioes proba-
bilem inducunt credulitatẽ vel quia publice di-
citur ab oibz. Ad hoc facit de presumpcioibz.
trito et ca. lrã. Similem etiã casum tãgit
magister in iij. d. xvij. et sanct. Tho. in qsti-
onibz ibidem lrãlibz ubi sic d. qd mulier fac-
et que virum in aliena terra defunctum putet
et alium duxit quid inq. faciet de reddendo de-
bitum secundo viro. Respondit magister in
textu q. exulsatur si careat obprobrio m. e. vo-
luntatis tho. ibi et. pe. de. ca. et. pe. de. pa. et al-
bertus distinguunt preale sicut in precedenti
casu innocenti. Ex quo oportet q. non om-
ne dubium vel scrupul. quisq. liget q. nõ põt.
quis facere contrariũ. Secundo probatur p.
positum principale ponatur enim casus qui ẽ
creberrim. quod dubium sit apud doctores a-
liquos ex vna pte q. aliquid debeat agi dicen-
tibz alijs i. numero parz contrarium quod op.

positum fieri debeat nam hoc in facto scismatis
contendit de papatu sepe fuit nunquid tunc scrupulus
quilibet a dubium habentem ligat ad cau-
sandum mortale peccatum nemo hoc asserit
sed obediendum est in dubio superiori ut probatur
ca. xvij. et probatum est supra ca. ix. Tercio
ad idem non plus nocet homini errare in articulo
fidei qui non est declaratus adhuc ab ecclesia
quod sit articulus de necessitate credendus
quod nocere possit actus moralis contra aliquod
agibile perpetratus qui actus non dicitur esse
certus ex scriptura aut determinatione ecclesie
quod sit illicitus. Patet hoc quia fides est tam
necessaria sicut morales virtutes si non amplius
constat contra apud theologos quod in materia fidei
in die doctores sentiunt contraria licet ante
determinationem ecclesie sepe tenere unam partem
vel alteram sine periculo peccati vel fidei ut
patet in abbate Joachim qui tenebat contrarium
magistro sententiarum. pro quo ecclesia pro modo
determinavit extra de sancta trinitate ca. dampna.
Nec tamen dictus Joachim heresim inabit articulum
perfidiam propter hoc ut ibidem tangitur quia deus
sua omnia subiecit correctioni ecclesie cui obedire
paratus erat si aliter determinaret licet
et determinavit igitur a simili licet unam opinionem

nem etiam in alijs moralibus tenere iuxta limita-
ta superius et limitanda inferius ubi saltem
magis sapientes sentiunt contraria et ubi quis
paratus est obedire ecclesie et scripture si ei er-
rorem explanauerit. Quarto patet idem in
materia insolubiliu ut si cicius iuret se acceptu-
rum britam in uxorem si primu verbu quod dix-
erit fuerit verum et nullomodo accipiat si di-
cat falsum. Tunc dicat brita hanc sola pro-
positionem tu non accipies me in uxorem. Que-
ritur quid agit cicius. Si enim accipiet pro-
curus est quia brita dixit verum hec tamen sunt
relinquenda logicorum exercitijs. Et conclu-
dendum est ex predictis omnibus quod probabilis
certitudo sufficit in moralibus ut non exponat
se quod periculo ut sicut dicunt doctores de celebrante
missam et similibus ubi requiritur statim gratie quod
sufficit probabilis coniectura quia certitudo alia
sine reuelatione non habetur pro ut in mora-
libus dicitur aristoteles. Sumendum esse certitudinem
figuraciter et grosse que certitudo non remouet
omnem improbabilitatem vel opinionem alterius
partis licet magis declinet ad istam quam ad aliam quod
sufficit verba sunt pene per totum cancellarium in
tractatu de contractibus. Quinto nam secundum
philosophum falsum sepe est apparet probabilius

quam verum quid est ergo q̄ aliqui ita statim
auditis argumentis credere volunt quod audi
unt aut dubitare vbi prius non dubitabāt nō
itaq; oportet semper terreti quando aliquis
sentit vel aliqui tenent contrarium vnius opi
nionis que a sapientib; tuta iudicatur. etiam
si non tunc apparet. **E**x premissis pretere
a duobus capitulis sequitur q̄ inter contrari
etatem opinionem eligens vnam partem tūc
securus esse videtur in consciencia primo si o
pinio quā sequitur non est euidenter contra sa
cram scripturam vel determinacōnem ecclesie
Secūdo si sciat per se vel p̄ alium cui credit p̄
babiliter rationes contrarias solūe quas videt
āt si sciat eas alios prudentes contempnē at
abicere vt lacius docebitur infra ca. xviii. **T**er
cio si contentatur in certitudine ciuili vel mora
li vt infra tangetur. **Q**uarto si mentem ha
bet q̄ determinacōni ecclesie in casu q̄ decla
tur per eam velit acquiescere et i materia que
est preiudicialis tunc restituere vel satisfacere
Quinto si sibi pro tali opinione format posse
bonam conscienciam.

Capitulū. xiiii. p̄ quinque rationes conclusioēs
et p̄ alia manifestat que certitudo sufficit i mo
rali materia non se committendo periculo.

Restat pro declaracōne huius mate-
rie que certitudinem moralem tan-
gere dinoscitur quāsdā conclusiōes
ponere cancell. quarum. **P**rima
fit ista dubitans de aliquo an sit peccatū mor-
le et stāte illo dubio agens tunc peccat morta-
liter et discrimini se cōmittit. quādo dubium
illud est vehemens aut magis aut eque saltem
īducit mentē credere q̄ est mortale illicitū sicut
q̄ est licitum. **D**e illo enim potest intelligi
illud eccl. 3. **M**or durū male habebit ī nouissi-
mo et qui amat periculū in illo peribit. **S**e-
cus autem est vbi plus inclināf quis ⁊ iudicat
q̄ est licitum q̄ illicitum. q̄uis non habet vsq;
quaq; certitudinem euidentē aut fixam q̄a nec
hoc requiritur vt patebit. **S**anda conclusi-
o. **N**on omnis deliberās agit ex deliberacō-
ne sicut non omnis ignorās aut contempnens
agit ex ignorācia vel contēptu. **P**otest enī
aliquis progredi in actum primorū motuū dū
actu deliberat quid agendum non tamen ex de-
deliberacōne aget. sed effremi appetitu et motu
passionis. **D**icitur autem aliquis agere ex
aliqua causa. quādo si non esset illa causa ipse
ab agendo cessaret accipiendo agere large pro
vt ad ommittere extenditur. **H**anc conclusio

nem posui ppter quosdam timore conscienci-
e qui quādo agunt ad extra vel loquuntur ali-
quid contra quod murmurat interior ymagi-
natio vel cogitatio putant quot tunc semper
exterior actus pcedat ex deliberacōe quod nō
est verum. **Tercō** conclusio q̄ inter diuersoz
opimiones doctorum fluctuat si vult aliquid
in eadem materia secute agere debet certus eē
illud esse bonum nec v̄tuti cōtrariū sed m̄ tum
refert qua certitudine sufficiat nempe certitudo
moralis qualem notauī et sequenti ca. pl⁹ de-
clarabitur vt scz vel nō sit quis in peccato dū
facit quod in eo est. aut saltem peccatum nō in-
currat nouū p temeritatē. exemplum imedi-
ate patebit de celebrando. cuius racō est. quia
orta est ex diligencia preparacionis excusacio.
Quarta igit^r conclusio potē p exēplo i materia cō-
municādi vel celebrādi eukaristiā vbi t̄quit sta-
t⁹ gr̄e et carēcia peccī mōrlis. cōclusio igit^r ē ista
Nō oīs scrupul⁹ a dubitacō. de peccō mōrlis ne-
q; oīs ideuocō a deordiacō a nō attēcō impediūt
de necitate celebntis dignitatē p; q̄a certitu-
do moāl de q̄ dicit^r s. q̄ sufficit opatē secū va-
cillacōez q̄ndā ai a hesitacōez a suspicōez. seu
scrupulos q; hō nō sit sufficiēt dispositus aut
q; impedimēto ligatus sit. **Quinto** conclusio ab

digne celebrandum et absq; temeraria presump-
tione et imputabilitate ad nouum peccatum non
requiritur certitudo euidencie super celebratis
dignitate sed sufficiat certitudo moralis patet
quia tunc nullus quatumcumq; purus et iustus
deberet celebrare nec hoc posset absq; discrimi-
nate si ei non fieret reuelatio specialis. **Ubi dicitur**
q; certitudo triplex est in genere. **Una** supra-
naturalis. **Altera** naturalis. **Tercia** moralis seu
civilis. Certitudo supernaturalis ita se habet q; non
stat aliquem sic assentire et falli. et hec certitudo
diuiditur quia quedam est euidencie clare et ita
itaque in propria beatorum. **Alia** euidencie reuelate in
prophetarum illustratione et alia que solius adhe-
rence in speculo et in enigmate que non euidencie
reus imitatur sed auctoritati diuine quale certitudinem
fides habet et prestat in cordibus fidelium.
Hec certitudo omnibus fidelibus dum in via
peregrinatur conuenit quos tanta certitudine
necum duodecim articulis fidei sed tota sacre
scripture necesse est credere actu vel habitu ex-
plicitate vel implicitate. **Alioquin** dubius in fide
infidelis est quam certitudinem martires adeo
habuerunt ut prius relinquerent vitam quam fide.
Est enim quelibet trium supernaturalium cer-
titudinum tanta q; per nullam potentiam etiam

biuinam et absolutam fallat esse poterit: alioquin
deus negaret seipsum. Porro naturalis certitu-
do se habet ita quod non stat per naturam aliquem
taliter assentire et falli assentiendo. quod philosophi po-
suerunt nobis possibilem in primis principis
et per se notis cognitis. scilicet ex sola apprehensio-
ne terminorum ut quod quodlibet est vel non est
et cetera. posuerunt etiam in conclusionibus demonstra-
tuis et in consequentia euidenti deductis per
talia principia quemadmodum dixerunt ma-
thematicam scientiam esse certissimam. Certi-
tudo vero moralis seu civilis tangitur una cum
precedenti certitudine a philosopho in ethica. suo prin-
cipio cetera sententia hec est disciplinata est in unaquodque
re certitudinem querere iuxta exigentiam materie
Eque enim viciosum est inquit persuadentem querere ma-
thematicum et morale demonstrantem. non enim sur-
git certitudo moralis ex euidenti demonstrationis. sed
ex probabilibus coniecturis grossis et figurali-
bus magis ad unam partem quam ad alteram
Dicitur autem probabile quod pluribus et max-
ime sapientibus apparet verum. Ex ante habitis se-
quitur quod in humanis agibilibus que tantam habent va-
rietatem dicente aris. et teste experientia quod vi-
su magis quam arte consistere videantur. sufficit ca-
sa certitudo. qual non semper omnes scrupulos

abiāt. sed sufficit vt cōtempnat eos vel super
eos sic operādo. quasi non sint vt clarius ostē
detur infra ca. xviii. Sufficit igitur certitu
do talis qualem in materia morali cōsueuim⁹
expetere et capere que certitudo appellat⁹ mo
ralis seu ciuilis. Ad hanc itaq; cōtitudinē mo
ralem sufficit vt plurimū q; homo exempli g̃
cia accedens ad missam discesserit conscientia
suā hanc fecisset pro magna re lucrāda aut ē
cōmodo graui deuitādo et q; nō sit sibi conscius
post hanc discessionem de peccato mortali. at
de proposito peccandi mortaliter. q; insuper nō
noscat se aliquod impedimentū legitimum p
excommunicationem aut credulitatem habere.

Confessio itaq; i hoc cum durādo iiii. sen
tentiā d. iiii. Quod talis et si esset in pec
cato mortali nescienter nec de eo expressā age
ret confessionem reportaret vnum ex duobus
aut remitteretur sibi tale peccatum vtute sa
cramenti et quia videtur facere quod in se est
ad eius deletionem non enim deus requirit vl
tra posse aut heret sibi diuinitus illustracō et
recognitō sui peccati quatinus per penitentiā
illud dilueret quēadmodū multis contingere
probatissimum ē qui i inicio sui sacerdotij ce
lebracōnem continuāt in rememoracōne rede

ant plurimorum et occultissimorum peccatorum
Simile inveniunt gratiam illi qui nouiter ad
frugem melioris vite se toto corde pparant

Capitulū xv q̄b̄ vñs quis ad talem certitudi
nem venire possit ostendit

Ed querit̄ ex q̄b̄ doctrinis colligi
tur talis certitudo moralis. Respon
detur ibidem q̄ principaliter ex vno
trium modorum. quorum vnus pue
nit ex altēi? actōitate. alē ex p̄a erudicōe ita
us ex experimentalī consuetudinē. Sub primo
viuūt incipientes et animales. Sub secūdo p̄
ficientes et racōnales. Sub tercio p̄fecti et
spirituales. Consonant philosophus tradens
tres huiusmodi maneries ad doctrinam inueni
ri. Quartus modus addi p̄t videlicet ex
gracia gratis data qua quidam faciliter agen
da concipiunt et scripturas vt augustinus. in
telligunt. Quintum autem genus desperatū
est ad doctrinam qui neq; doceri possunt neq;
docentib; assentire volunt tales sūt discoli pl̄
quam multa ex brutis que per humanā domā
tur industriam. vt canes equi. fimee et aues a
lique. Quo ad primum modum multa sūt
qui per alios erudiuntur recipientes ab eis in
telligenciam scripturarum a si neq̄t credūt

saltem dicentibus et obediunt plura q̄ religio
num in stituendarum principalis causa fuit a
toritas regiminis cui magis obediencia presta
retur q̄ pprie racōni que ī pluribus dubia val
de est debilis et incerta preualere similiter ha
bet hec auctoritas respectu iuniorū quorumlibet
ad magistros seu patres quomā iudiciū pro
prie racōis vel nullum vel imperfectum habēt
hec pytagore scōle seruabāt sic iubet dominus
d. **I**nterroga patrem tuum et dicet tibi ma
iores tuos et annūciabunt tibi. **M**aiores in
tellige vt. 3. modū noueris qui multis expiēci
is eruditi sunt in agibilibus humanis quorum
iudicia. **A**ris. tradit esse recipienda tamq̄
principia ppter multa uidisse **E**x tendit hoc
ad eos q̄ t̄spāū diuinorū p̄t̄ osuetudiez exēcūta
tos h̄nt sēs q̄les iā ī solitudine sibi uiuē sufficiūt
Quo ad scdm doctrine modū p̄ quē suēt ī agē
s̄ sufficiens ⁊ moralis certitudo q̄ orit̄ ex ōma
erudicōe talis nutritur ex sacre scripturē studi
o ex vita debita theologorum ex ingenio eleua
to intuitu iuridico et ex consideracōne circūstā
ciarum particularium. **E**x sacre scripture in
q̄ studio quale suadet sapiens ecc̄. 3. d. **Q**ue
tibi precipit deus hec cogita semper et in plu
ribus operibus eius ne fueris curiosus semel enī

in scripturis suis locutus est deus et ibidem non
repetet quam sufficienter erudiunt et consulunt
tantummodo relegantur puro fidei et integro corde
non obstante quod maliuolis et incredulis tenebro
sior inde nascitur erroris caligo ut in hereticis
liquet et vicia sua per scripturam defenduntur
Nutritur dixi ex vita debita theologorum **E**st
autem theologus vir bonus in sacris litteris
eruditus. sicut etiam secundum **C**iceronem orator
describitur vir bonus dicendi arte peritus. **N**on
quidem de theologi dico eruditione solius intel
lectus sed multo magis affectus ut ea que per theologi
am intelligit traducat per iugem ruminacionem in af
fectum cordis et operis executionem quatenus
sapientia secundum nomen suum sapida sit in bo
nis suaviter et iocunde in malis tristabiliter
et acerbis. alioquin tales instar vrie ferunt lit
teras dampnacionis sue dant aduersus semet
ipsum ex ore proprio iudicium plus quam inficiunt ex
emplo vite quam instruunt verbo doctrine. **E**t
ingenio etiam nutritur eleuato studio iuridico
si enim de quibus loquimur non ita in solis consti
tucionibus et decretis memoriam suam debent
figere ut quorundam mos est qui exerceant in
tellectum rationemque consulant ex quibus prin
cipijs vel moralibus vel theologycis originantur

huiusmodi constituções. quia sic collustrabun-
tur lumine primorum principiorum. & q̄ si vel no-
lunt vel nequeunt credant vel illustratis. **Re-**
cogitent insuper prestantiam humane condico-
nis que ab hoc cōdita est vt totum sensibilem
mundum qui a deo progrediēs continuo fit vi-
lior in suis partibz quo a deo longinquior pro-
vt in elementis patet et solis et lune lumine
et c. **R**ursus per sensuū portas ingrediens im-
primendo species suas et simulachra per intel-
lectum agentem a corporalibz fātasmatibz spi-
ritualiter factis reducantur in primū p̄ncipiū

Sed sunt non commendādi quidā morales
querentes certitudinem quos ex doctrina nul-
lum lumen racōnis mouet ad assensū cuiuscūqz
agibilis tantummodo eis satis videtur si pote-
runt dicere hoc scriptum est hoc talis doctor in
scriptura sua sensit hoc alius ita posuit tales
similes sunt aspicientibz solum splendorem so-
lis ī montibz verso ab solem dorso quos nullus
sufficit digitus ostendentis attollere quia deor-
sum oculum mergere soliti sunt vbi non aspici-
tur sol nisi circumuolutus caligine. **E**st enim
natura lucis nedū sensibili sed etiā intelligibili
vt q̄nto longius ab origine protenditur eo fi-
at debilioz crassioz & sub obscurioz. lumē igit̄

Veritatis prefati capiunt circumuolutū veluti
quadam humane tradicōnis caligine ex ituitu
insuper nutritur iuridico quia quādo remendū
est ad agibiliū tractacōne oportet rursū in
feriora respicienda descendere. alioquin fallerē
tur isti ad precedentes per contrariū si princa
porum lumen haberent adeo q̄ cōclusionū vi
siones obmitterēt exemplo astricimi cadētis
in foueā dum ābulās ēsperit astra. **P**erfect⁹
igitur esset q̄ cū iurista foret theologus q̄les
fuerunt primi doctores ex quorū snis decreta
les decreta q; opacte sunt. **P**ostremo nutrit⁹
ex circūspicione circūstāciarū particulariū in
nitam enim difficultatē habet negociū morale
dū p̄sequi q̄ritur q̄a nō suffiat itelligē q̄d ver
sit et quid rectū fiat cadit sub arte tradē. sed
p̄tialatas circūstāncias q̄ variables sūt neq;
sub arte neq; sub doctrina veniūt circūspicē ne
cesse ē. **I**git̄ videāt etiā i primis statū repub
lice cū morib; eā regēciū vt s. iuxta soceri moy
si consiliū sint viri potentes timentes deum
in q̄b; sit veritas et qui oderit auariciā neque
sit apud eos personarū acceptō nec icōstācia
neq; consiliū deprauatum. **A**lioquin nō eribit
ex eis iudiciū rectū q̄ntūciq; fuerit postulati
nisi p̄uideret ex alto deus q̄ p̄ p̄ueros p̄ imq̄s

per bruta et per demones exercuit sepe iudicia
a iusta ecc. Verum quia infinita vni accidunt
eo quod circumstantie infinite infinitis modis va-
riari possunt nec per consequens sub arte ca-
bunt aut eruditione doctrinali. Ideo de e-
is obmittimus loqui nam propterea moralis est
ratio sub vna regula tradi non potest que suf-
ficiat in omni casu conscientiam agentis redde-
re securam se non deliquisse quod ex eventu rerum solet
perpendi sepius. Ideo etiam constituti
sunt in figura tres ciuitates refugij. fides spes
caritas continentis penitentie lauacrum et in-
munitatis azilum. quatinus pax conturbata
per ea que se fecisse formidat homo consoletur
et reformetur verba sunt per totum Cancellarij

Capitulum xvi. soluit argumenta terren-
tia timidas conscientias et declarat quomodo
spes cum humilitate haberi debeat tam quo ad
conscientiam de preteritis quam de futuris

Relucet ex practicas quomodo argumē-
ta scrupulosos terrenitia facili sunt
solubilia. Namque quidam eorum
terrentur ex regula magistrali que
dicit quod faciens contra dubium incidit in pecca-
tum secundum illud ecc. 3. Qui amat pic-
lum peribit in illo quibus responsum est per ca-

Si Alii obiciunt dicentes. Tūcior via est eligē-
da quibus responsū ē ca. xiiii. Nō enim oportet
semper tūciorē viam eligere quia stat aliam
esse tutam que elegi potest. Tūciorē enim
viam eligere est cōsilij non precepti. Alias enī
oporteret multos ingredi religiones sacras in
quibus tūcius vivitur q̄ in seculo non. sic est s̄
sicut diuerse vie tendunt in vnam patriā ter-
renam quarū quilibet tuta est et tamen vna tūci-
or alia sic eciam ad ciuitatem celestis patrie
multis vñs puenitur tutis q̄rum vna tūcior est
alia. secūdu illud psal. vniuerse vie domini mi-
sericordia et veritas s̄ requirentibus testamētū
eius et testimonia eius. Alios terret verbū Au-
g⁹. dicentis. Tene certum et dimitte incertū
q̄d quidē verū est. sed q̄ certitudo sufficiat habi-
tum est precedenti capitulo. **N**ec auctoritas
aug⁹. prefata est dicta de quolibet dubio sed so-
lū de isto in quod quis se poit q̄ san⁹ male vi-
it et iam moriturus in infirmitate penitentiā pri-
mo postulat an talis habeat verā cōtricionem
vel nō quē peccā dimiserit nec ipse peccā dimisis-
se videat et q̄ ultra peccat nō pōt hoc ē dubiū
de tarde peitēte et nī aliud vult ag⁹. vt p̄ tā p̄
mgēm i iij. d. xx. vbi d̄cā; auctoritatē allegat et
sūt ex q̄dā fmoē aug⁹. de penitētia cui⁹ inci

am penitentes vbi sic de inortuo d. bue res
sunt aut ignoscitur t̄ at nō ignoscatur quid ho
z tibi sit futuz nescio igit̄ tene certū et dimit
te incertū. Alij pro se allegant sanct. tho. q̄
quomodo intelligendus sit satis dictum est ca
pi. alij bea. gregozij. adducunt d. in epistola ad
Aug⁹. angelozum episcopū bonarum mentium
est ibi agnoscere culpam vbi non est. sed ad il
lud respondet bea. Tho. xxij. q. ij. artū. Di
cendum inquit q̄ ad bonitatē mentis pertinet
vt homo ad iusticie pfectionem tēdat. et ideo
in culpā reputat non solum si deficiat a dī iusti
cia quod vera culpa est sed etiam si deficiat a
iusticie perfectione q̄ quandoq; culpa non est
non autē culpā dicit quod pro culpa non r̄ cog
noscit quod ad yromie mendacium ptinet hec
ille. Considerant allegātes p̄fatam aucto
ritatem quid glo. super verbo agnoscere dicit
ad declaracōnem eius verbi nouimus dicit q̄
q̄libet potest se dicere peccatorē. dum tamē nō
credat contrarium. Et si obicitur illud aug⁹
de verb. apli et ponitur xxij. q. ij. Cā humilita
tis cā mentiris si nō eras peccator āteq̄ men
tireris menciēdo efficeris quod euitaras. sic
pondit glo ibid q̄ nō contrariatur aug⁹. gre
quia in genere pōt q̄s se dicere esse peccatorē

quia nemo sine crimine viuit. Item abdicat
quid glo. aliorū theologorū dicat super verbo.
agnoscere scz agnoscere i. formidare exemplo
Job q̄ verebatur oīa opera sua. vnde **C**ancellaris
super eadē auctoritate dicit agnoscere i. q̄
non per assensū firmū hoc enim stultum peri-
culosumq; fieret. sed sic doleat et peniteat hō
postmodum quasi veraciter in culpa teneretur.
Vñ ecc. v. de p̄piciatu peccatorū noli esse sine
motu. Cum igitur allegatur illud b. gre. bonaz
mencū est ibi culpam agnoscere zc. Vidēdum
quatū sic agnoscatur culpa vt non indiscrete
impediatur operacō iusta. Et quia quidā mul-
tum scrupulosi sunt de rebus agens aut dimitte-
dis de futuro. de q̄bus iam p̄cipalit̄ pluā dā
sunt. Alij vero scrupulosi sunt de actibus pre-
teritis. Idcirco de eisdem notat qui supra
q̄ quilibet debet et potest se veraciter peccato-
rem estimare. quia i. homine duo sunt quedā
que habet homo a se. videlicet esse de nullo ig-
norare de pluribus habere infectiones omnium
potenciarum que ad peccatum sunt pro ne ni-
mis. vulnera n̄ super anime habitus viciorum
et pccā forte actualia. quia nullus scit an suf-
ficienter contritus sit super eis. n̄ an i. agēdis a
dimittendis plurimū errauerit. familia multa

defectuosa in nobis sunt. **A**lia sunt q̄ habet
homo a dō solum. vt puta essenciam anime no
bilissimā cum suis potencijs vtutes īfusas ad
minus fidei et spei et sacramentorum caractēs
ymmo in mediate a deo plus q̄ creatura habz
corpus et bona fortune. p̄pter priora bona po
test et debet se homo in iudicō consciencie pecca
torem timere et veraciter accusare. non tamen
firmiter credere et sententiare si fecit quod in
se est. **E**xemplo apli q̄ dicit. i. thi. i. **V**enit de
peccatores saluos facere quorum primus ego
sum. **J**ustus enim in principio accusator ē
sui. quis gloriabitur mundum cor se habere q̄s
dixerit innocens et mundus ego sum quis nō
constitutus sub iudicō dei terribilis ī consilijs
super filios hominum non trepidauerit p̄pter
quod afflictus. **J**ob ayt rebar omnia ope
ra mea sciens quia non peis delinquenti. **E**t
iterum si voluerit mecum contendere non pote
ro respondere vnum pro mille. **C**ui conformis
est oracō ista ecclesie. non intres in iudicō cum
ser. tu. rē. iterum. **S**i iniquitates obseruaue
ris domine domine quis sustinebit ps. humil. 3
psa. ayt. **O**mnes iusticie nostre quasi pannus
mestruate quis igitur iusticias suas velut glo
rificabundus ostentauerit deo plus q̄ p̄nū cō

fictionis sue mulierē vicōi. **Q**uem deniq; nō
exterritur apostoli verbū dicentis. nichil m̄
consciū sum sed in hoc nō iustificatus sū. Cau
sam reddidisse sapiens videtur cum ayt sap. ix.
Cogitacōnes mortaliū timide et incerte puidē
cie nostre et Jere xvii prauū est cor hominis ⁊
inscrutabile quis cognoscat illud ego iquit dō
minus scrutans corda et probās renes. **S**co
eciam inquit apostolus Ro. ix. q̄ non habitat
in me hoc est in carne mea bonum. **P**reterea
cōstituat se homo in cōspectu tremendi iudiciū
dei sapientissimi q̄ omnia videt potentissimi
qui cuncta iuste pectenda nouit in via tamen
propter bonitatem natuālem patris misericor
dissimi ibi consciencia se quantum potest ream
accuset ita vt testis fiat et actor de peccatis si
gulis clamet precordiorū vobis. **I**ste est
equissime iudex homo qui iusto tuo iudicio dāp
nandus est sic ecia ex rationabilib; scrupulis
velut granum a palea teritur. ventis ⁊ motib;
aqua purificatur maritima et tenebra lucis fu
gatur presencia cum timoris scrupulis incipit
mūdari consciencia. vnde fit q̄ anima que bī
uagitata est scrupulorum impulsibus velut ac
tincta virtute magnetue fortitudinis per spē
diuine misericordie quiescere studeat circa

po lum diuini auxiliij. Spes igitur de infinita dei bonitate talem reu terroze diuini iudicij delectum erigat. ne nimis deiciatur timorum scrupul. sed de remissione fidat credendo verb dei certissimis. quibz d. per aposto. Si nos iudicemus non utiqz iudicemur. In presenti enim peregrinacionis exilio teste ps. **A** pud dominum misericordia et copiosa apud eu redemptio. Ignoscat preterea inimico suo eus de quo loquimur et cum obseruacione decalogi de peccatis conteratur preteritis et certitudinaliter credat certitudine quam expressimus se habere bullas. non summi i terra pontificis sed eius qui de celo venit. nos qz ad patrem celestem dicere docuit. dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus et **Matthi. vi** **U**bi post dominicam oracionem eciam statim subiunxit. Si enim dimiseritis hominibz peccata eorum. dimittet et vobis pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibz nec pater celestis vester dimittet vobis peccata vestra. Certissima deniqz non scrupulosa ratione tenere debet omnis homo viuens q sine gracia dei dampnatus est. qua propter humiliet se homo qntum poterit et sibi vilescat ac conuilecet in cogitacione sua qui

non haberet quid deo bāpnanti respondere pos-
set. et quid obiceret dicenti. **A**mice nō facō tibi
iniuriā. accipe qđ tuū est et vade. quid est atē
tuū n̄ pccm̄. defect⁹ et mēdaciū. quia omnis
homo mendax ayt psalmista. **T**alem timorē
laudabilis scrupuli habuisse legiē sanctus pa-
ter **Agathon** q̄ moriens a fratrib⁹ interroga-
tus an timeret; et an operib⁹ suis confideret. Res-
pondit in veritate neq; timeo neq; confido in
operib⁹ meis quousq; venero ante deum. qm̄ a-
lia sunt iudicia dei alia hominum et tamen q̄a
misericordia superexaltat iudicium dei spem
in se omnino q̄ntum potest actuet. **S**unt autē
quatuor meditacōnes vltut tetragonus firmis-
simus p̄ q̄s spes ite erigitur prima scripturē sa-
cre iussio vt spes. **A**lic diuine p̄missiois si spes
Tercia in mense dei bonitatis ne vnq̄ de spēs
in suis miseracōnib⁹. **Q**uarta p̄prie fragilita-
tis ne speres in te vel p̄p̄rijs virib⁹ vt spes in
eo deus iubet ī mille et vltra scripture sacre lo-
cis. **S**i speres de⁹ erit merces tua magnimis
teste apostolo qui dicit. **F**idelis deus semet ip-
sum negare non potest. ne desperes q̄a infinita
ē di misericordia q̄ dicit petro math. xviii. nō
dico t. s. dimittē septies. s̄ septuagesies septa-
es. i. s̄m oēs catholicos toties quoties peccare

quis poterit in hac vita. Ne etiam in te speres quia. Jerem. xvij. Maledictus homo qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum et a domino recedit cor eius et idem benedictus vir qui sperat in domino. Audi quid de se confitetur aug. li. solilo. Sperabam inquit aliquando in virtute mea que non erat virtus et cum sit volui currere ubi magis credebam me stare ibi magis cecidi factus quod sum magis retro quam ante. Dicebam enim hoc faciam illud perficiam fiebat quod nec hoc nec illud quoniam de meis viribus confidebam nunc autem confitebor domino rex pater celi et terre quoniam non in fortitudine sua roborabitur vir ut non gloriatur ante te te stulta presumptio omnis carnis

Capitulum xvij quintam regulam declarat scilicet ut quis credat sapientibus et expertis ac obedire debeat superioribus in dubiis.

Quinta preterea regula principalis valens ad deponendum serupulosam conscientiam est obedientie humilis imitatio modis tactis in precedenti capitulo et de hoc etiam patuit supra. ix. ca. vij. et. p. ij. ca. vij. hec norma necessaria est precipue simplicioribus qui propria adiuventione aut studio vel gratia speciali se quietare nequeunt

deducit hoc tam auctoritate q̄ ratione. ymmo
exemplo notabili antefatus cancella. lōne iij.
libri sui de vita amē. hoc inquit vnū generale
damus documentum credere videlicet specialit̄
sapiencōrum et bonōrum iudicio. et contra dēs
eorū sententias non leuēt seruiet formare scru
pulos anxios et timidos. fallor si nō iubet sapi
ens p̄ iij. habe fiducia i domino ex toto corde
tuo ⁊ ne imitaris prudentie tue. et rursus ibidē
xxij. Noli transgredi terminos ātquos quos
posuerunt patres tui hoc p̄cipue necessariū
est apud religiosos respectu superiorum suorū
hec et apud ignaros diuinarum legum. quin e
ciam iuniores q̄ q̄ theologicis litteris imbuti
talem debent reuerenciam senioribus in quib⁹
vita cū sciencia concordauerit vt vix p̄pter ali
as nouas persuasiones quantumcūque appa
tes partinar vniquam feratur cito cōtra deter
minaciones eorūdem assertio Virtus quip
pe qualem habent gemitam ex multis expien
cijs longe certior arte iudicatur ⁊ opeāt. Por
ro iudiciū racōis sicut obtenebraē et luiosa e
ius radiacō diuersis vitatur apparenctis per
interposicionem nubilosarum passionū et pra
uorum affectuū ecia in leātis. Juxta similitu
dinē solis visi p̄ nubes. sic p̄ pauca instructionē

intellectus in scientiis presertim diuinis causa
tur nonnuquam errores in eis qui se totos deuoci
oni tradere crediderunt dum volunt plus sapere
quam sibi satis erat. Ad presens etiam indu
camus exemplum de medico cuius consilij ali
quando parere debemus sub pena peccati morta
lis dum ex transgressione sui consilij vel scim⁹
vel probabiliter et vehementer formida⁹ nos
inebriandos et consequenter transgressuros le
gem dei. Narrat preterea autentica predica
torum historia que vital fratrum dicitur. Ibi
dicitur quod refert venerabilis episcopus vlixi onensis
prefati ordinis frater quomodo quidam frater
predicti ordinis defunct⁹ post mortem visus est
a quodam viuente eiusdem ordinis fratre ad
modum scrupuloso. Cumque scrupulosus viu⁹
inter cetera de sua a defuncto quereret consciē
tia respondit qui vita functus fuerat consule
discretos et acquiesce eis. Simile reperim⁹
fere in b. bern. legenda vbi dicitur. Quod
inter b. bern. discipulos erat quidam tantis in
quietat⁹ scrupulis vt ad celebrandum nullo pac
to auderet accedere. Dixit ei b. bern. postquam
ista precepit vade frater et in fide mea celebres
obediuit discipulus et scrupulus ille omnis p
petuo discessit. Sed dicitur aliquis scrupulosus

Vanam michi talis esset prelatus qualis erat
bea. bernh. crederem faciliter imperati. Nunc
vero dum superioris mei quam sapientiam con-
spicio non audeo meam conscientiam et salutem
sue fidei committere. Respondit Cæcella. Quis
quod ita dicas et sapias. erras et desipis. non enim
omisisti te et salutem tuam in manus hominis
quia prudens et litteratus plurimum et deuotus
sed quia tibi secundum regularem institutionem
prepositus est et prelatus. Quomodo obedias si
bi non ut homini. sed ut deo iubenti si tamen
non contra deum. et sepe tanta erit obedientia
tua. deo placencior. tibi quod fructuosior. quanto est
ille indignior. cui propter deum non refuges subici. Ca-
ueas ad extremum ne dum queris securitatem. nec
illam adipiscaris. et in grauem tuas diuidicacionis
et presumpcionis foueam. Idem expresse ponit b. bernh.
lib. de preceptis et dispensa ubi dicit. Si tanto pe-
cauenda sunt scadula puulorum. quanto magis plato et
quod sibi deus equat quodammodo in utroque dignatur.
sibi met imputat et illorum reuerenciam et con-
temptum specialiter contestans eis. Qui
vos audit me audit et qui vos spernit me sp-
nit. An non demique hoc ipsum regula nos-
tra prohibet ubi ait. Obedientia que maioribus
debetur deo et exhibetur. Quomodo

quid quid vice dei preceperit homo quod non
est certum displicere deo haut seuis accipien
tum est omnino q̄ si preceperet deus **Q**uid
enim interest vtrum per se vel per suos minis
tros siue homines siue angelos hominibus in
notescat suum beneplacitum deus. **S**ed hoī
nes inquis facile falli in dei voluntate de rebus
dubijs percipienda et precipienda fallere pos
sunt sed quid hoc refert tua qui conscius nō es
presertim cum teneas de scripturis. quia labi
a sacerdotis custodiunt scienciā et legem eius
ex ore requirunt. quia angelus domini exerci
tuum est. **R**equirunt dixerim legem. non q̄
lem auctētica illa scriptura tradiderit. vel ma
nifesta racō probauerit. **D**e huiusmodi q̄p
pe nec preceptor expectābus nec prohibitor
auscultandus est sed quod ita latere aut obscu
rum eē agnoscitur vt in dubiū venire possit v
trum nā deus sit. an aliter forte velit. si nō de
labijs custodientibus scienciā et ex ore angeli do
mini exercituum certum reddatur. **A** quo de
in q̄ potius diuina consilia requirētur q̄ ab il
lo cui credita est dispēsacō misteriorū dei. **I**p
sū proinde quē pro deo habemus tamq̄ deū in
hijs que aperte non sunt contra deum audire
debemus **U**nde Raymūdus qui inter iuristas

Stricte valde videtur fuisse consciencie in sū. sū.
a libro 3. de sententia precepti et diffinicionis
et excommunicacionis sic dicit. **V**irtus sine
efficacia precepti est quia subditus tenetur de
necessitate obedire precepto prelati sui alias
peccat mortaliter quia ariolus et ydolatra di
citur vbi tamen si precipiatur aliquid contra
deum nullo modo est obediendum. quia tunc o
bedire debet quis magis deo quam hominibus.
Si tamen dubitat subditus vtrum sit cō
tra deum vel non illud quod precipitur debet o
bedire nisi esset tale quid in quo nullo modo es
set excusabilis ignorancia puta articulus fidei
precepta vel prohibiciones vel generale statu
tum ecclesie. **A**d idem est Gotfrū. in sum
ma et ad idem est henricus de gaud. quot viij
questione xvi. d. **S**i esset certum quod pre
ceptum superioris esset contra deum. esset cō
tempnendum sed in dubio an sit contra deū p
cepto prelati standum est. quod et si est con
tra deum. propter bonum obediencie. nō pec
cat subditus. **P**eccat tamen prelatus
xiiij. questione prima. **Q**uid culpatur
in fine vbi pulchre per Augustini verba proba
tur. qd subditus excusat si obedir dño. qñ du
bitat subditus an sit bellum iustū vel iniustum

Capitulum xxviii. debuit septam regulam et
et docet animose pugnare contra scrupulos et
quid sine liberum arbitrium argumentum vo-
luntas ratio et similia

Extra proinde regula ad euadendum
inordinatos scrupulos consciencie est
scrupulorum animosa abiectio cum
sunt leues aut friuoli. contra effica-
ciores aliorum rationes vel contra auctoritatem
prelati. ubi non est quidquam determinatum ab ec-
clesia. vel in scriptura manifeste contentum Ut
supra ca. xi. satis dictum est. Valent ad ho-
rum inordinatorum scrupulorum abiectio-
nem ea que dicta sunt precedenti capitulo. Non can-
cels tractatu de polluci Hille surgunt apud
aliquos tales scrupuli. more canum oblatran-
tes et lacerare minantes ipsos qui volunt ire p-
viam dei quos convincere et compescere melius
quam per contemptum nequam tantummodo sit contemp-
tus iste timoratus et regulatus non absque p-
silio alterius presertim superioris consilio. alioquin
timor inordinatus facit casum. at precipitat in-
consulta presumpcio. Sunt itaque nonnulli et
plures qui fortis sunt fantasie que preterea se-
pe trepidant timore ubi iudicant non esse timen-
dum tales debent inmitti consilio superiorum et

prudendum et contra talem ipsorum vacillationem
audacter operari. sic enim plerumque vincet ab
ibitque. Qui vero tenuunt credere superiorem et
prudendum consilio ad tales scrupulos ad de
ponendos et agendum contra eos errant multum
citer. **P**rimo per arrogantiam et superbiam pro
ponendo iudicium suum et prudentiam aliorum iu
dicio et consilio. Rursus tales viri a nunquam deu
otionem habebunt solidam nec pacem conscientie su
e a talibus. **A**c proinde carebit locus anime sue
hospite illo de quo propheta dicit. **I**n pace factus est
locus eius. **E**t in tractatu de regulis moralibus
dicit consilium salubre est frequenter agere con
tra scrupulos leues et trepidos vitando eos ad
aliorum iudicium quatinus ex consuetudine fi
at homo robustus solidus et tranquillus in ex
ercitio spirituali. exemplum in dominicatoribus
et funibulariis. **A**d idem in tractatu suo de contrac
tibus sic dicit. **P**robabilis certitudo sufficit in
moralibus ut non exponat se quod periculo sicut di
cunt doctores de celebrati missa et similibus ubi
requiritur status gratie quod sufficit ad hoc probabilis
coniectura. quia certitudo alia sine reuelatione
non habetur pro ut in moralibus dicit. **A**resto. **S**u
mendanda esse certitudinem grosse et figuratim
quod certitudo non remouet in vna parte omnem

probabilitatem vel opinionem alterius partis
licet magis declinet ad istam quam ad aliam quam
sufficit immo scrupulosus et formidolosus con-
sciencijs sepe consilium est in oppositum assidu-
e agere presertim ex imperio et consilio docto-
rum. hec ille. **A**d idem est libro de eruditione
religiosorum cuius auctor fuisse videtur. hūber-
tus qui vocat scrupulosos pusillanimes in hec
verba. **S**epe causa pusillanimitatis est com-
plexio quam etiam augent cibi. ex quibus humo-
res melancholici generantur. vel augetur etiam
ex frequenti actu timendi auget etiam eam nimis
iunium vel nimie vigilie vel nimia sollici-
tudo studij vel alterius modi. **H**abenti autem
hanc temptationem utile est. ut visionem quam
timor ille introducit non reputet conscienciam
et eo ipso visionem suspectam habeat. quod intro-
ducta est a timore et sufficienti deliberatione e-
am exanninet cum timor cessauerit. **S**icut
enim ira impedit animum ne possit cernere ver-
ita et timor. **E**t in hijs que introducat pusil-
lanimitas magis credat iudicio alieno quam suo.
Cum vero visionem per se vel per alium er-
rorem esse deprehenderit. audacter contra tale
timorem postea pugnet. **S**icut enim timen-
do timidi. ita audendo audaces efficiuntur. **V**a

hæc etiã ab his vt se custodiat q̄ pusillanimita-
tem augent. **H**ec enim instrumenta sunt de-
monis. ideo utilis est oracō. hec ibi. **D**ocet etiã
am scrupulos dubiosos deponere. et consilia fig-
a tenere sacra scriptura ecclesiastice vicefimo
secundo vbi dicit sapiens. **S**icut loramentum
lineum colligatum in fundamento edificij non
dissoluetur. sic et cor confirmatum in cogitacōe
consilij cogitatus sensata in omni tēpore vel me-
tu non deprauabitur sicut palee in excelsis et
sementa siue impensa posita contra faciem ven-
ti non permanebunt. sic et cor timidum in co-
gitacōe stulta contra impedimentum timoris
nō resistit. **S**ed quia multis scrupulosis vide-
tur difficile aut impossibile q̄ scrupulos depo-
nant respectu quorundam contemptuū. **I**de-
o op̄ est videre quomodo hoc est possibile ha-
benti vsum racōnis et voluntatis perfectum sal-
tem. **P**ro cuius intellectu notande sunt diffini-
tiones liberi arbitrij imperij eius dictaminis
racōnis et voluntatis. **E**st enim vt dicit cā-
cell. de regulis moralibus liberum arbitrium
facultas racōnis atq; voluntatis potēs impare
ceteris viribus cognitiuis et affectiuis ymmo
racioni. et qñq; voluntati cum ceteris respecti-
bz. **I**mperij liberi arbitrij est dominiū cois

dictatis aliquid motus et voluntatis exequen-
tis ipsum in inferiores vires vel tamquam infio-
res in hoc obediens. **D**ictamen autem ra-
tionis exprimitur per verbum indicativum vel
modum indicativum ut hoc est faciendum exequ-
tio per verbum imperativum ut fac hoc. **H**ic
est potentia anime cognitiva respectu conclu-
sionum deducibilium ex principiis liberis. **L**i-
bera secundum aliquos essentialiter secundum
alios solum participative. **S**ed voluntas est
potentia anime affectiva rationalis hec ex cog-
nitione rationis potest ceteris omnibus equali-
ter se habentibus elicere actus suos immanentes
Actus autem immanentes sunt velle et nolle
deliberatum et actus quidem medius suspensus
vel exprimentativus. **N**ota preterea regu-
la supra xliij. ca. vij. **N**on omnis deliberans
agit ex deliberatione et si memoranda sunt etiam
diffinitionis scientie opinionis credulitatis et
similium posite supra primo ca.

Capitulum xix lacius docet idem rationibus
quomodo scrupuli sunt abicienda

Intellectus igitur nominum signifi-
cationibus facile erit videre quomo-
do quis potest et debet scrupulos atque at-
tere non curando aut deponere re-

tinādo. **D**eō quō est aduertēdū. id qđ b. wilh⁴
pihenfis in de fide et legi. in pñcipio. qđ scz de
operacōibz intellectus solū credere bellū habz
Conprehendimus autem dicit opinari i eo qđ
est credere. **C**redere est enim vehementer opia
ri. **S**are autē nō habet bellū ppter firmitatem
suam. nisi sophisticū. qđ tamen luminositate su
a non tam vincitur. qđ velut nebula dissoluitur.
Cogitacōe atē bellū habere videtur. ppter cogi
tacōnes que improbissime se ingerunt. quod e
uidentissimum et durissimum est in cogitacōnī
bz blasphemie. sicut et cogitaciones mūde vix
obtainentur. **U**nde. h. co. 3. **N**on qđ sufficiētes si
mus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis
sed sufficiencia nostra a deo est. nec mirum ip
sum enim cogitare voluntarium est. ideo bellum
habet. **S**cire autem non est voluntarium qđ
est in eis que per se nota sunt et maxime in p
nīs impressiōibz non est i potestate arbitrii
scire vel non scire propter proximitatem ipso
rum ad intellectum. et vehementem impressio
nem eorum. quamuis aliquo modo sciencia v
luntaria videatur vt studere inspicerē libros et
q̄rere et iō laudabilia vel nō. **S**ed obiceres si
cut p̄ma principia ingerūt sui scienciam et cer
titudinem sic prima probabilia credulitatem

ergo credere non est voluntarium in ipsis sicut
nec scire in istis. Respondetur probabilitas
quod tamen sit non tamen ingerit credulitatem
seu fidem ex necessitate hominibus intelligenti-
bus et exercitatis cum ipsi certi sint non omne
quod videtur esse verum. verum esse vel etiam
simile vero esse verum. Idem autem est proba-
bile quod verisimile et idem quod videtur verum
sapientum autem est tam a veri similitudine et
probabilitate quam a ficto et falso colore timere
semper et cauere. Illud tamen verum est quod
ille qui credit principiis philosophice ordinatis
necesse habet et credere conclusioni. Posita
credulitate principiorum necessitate non abso-
luta sed conditionata. Voluntarium tamen sim-
pliciter est et liberum de omni probabili ut ei
quis credat vel non credat quoniam nichil a
deo probabile est quod non habeat a dissuasio-
nem qua possit videri falsum aut saltem qua
possit videri non credendum esse propter pericu-
lū erroris. Sufficit enim sapienti cum veri-
tatem apprehendere non potest non illudi a fal-
sitate et non errare atque non falli quemadmodum
et bellatori cum hostem superare non potest sa-
tis est ei si non superetur ab ipso. et negociato-
ri cum lucrum capere non potest si dampnum

elūtet et sic pūtes philosophantib; leue damp-
num credulitatis et opinionis errorem. hoc e-
nim totis studijs effugere contendūt ne sc; su-
perentur ab errorib; et ne pro veritate q̄ que-
rūt accipiāt fallentē. pbabilitatem. a p̄ verifi-
militudine mēdaciū. **Notādum** tamen q; cogi-
tare si nudū est. et solum cogitare. informe est
valde. et materiale. si non habet assensionem
aut certitudinem aut dissensionem. **Uñ** nec ab
ip̄sa materia supra q̄ cadit q̄ntūcūq; bō fit at
mala. tamen nūq; formatur aut denominatur.
neq; vnq; habet ex ea laudem vel vituperium
Cogitare enī q̄ntūcūq; horribile et q̄tūcūq;
detestādū malū. si nudū est vt dixim⁹ nō ē ma-
lū. sicut nec videre malum est. q̄tūcūq; malum
dūmodo videre nudū fit a delectacōne et assen-
tōne. **Alioquin** deus malus ess; q̄ omnia scit et
videt hec ille. **Ex** q̄b; p; q; q̄s potest p̄ liberū
arbitriū opinionem aliq̄ vel racōnem vel argu-
mētū vel auctoritatē puā abicere. et tempnē nolle
assentire. aut suū actū de credēdo suspēdē. et s̄m
hoc sc̄ia; suā iformat. **Ad** id ē mathe⁹ de cō-
uia li. de rōli dīnoeū ope; vbi sic d. hoc argu-
mētū nō ē bonū nescio soluere dubiū quod circa
hāc cōclusionem occurrit. igit̄ de hoc de ea dubi-
tare. rō ē. q̄a mag; dubia occurrūt circa cōclusio

nes geometrie et in fallibiliter demonstratas
Item similiter circa fidei conclusiones. Item nulla est materia tam facilis quam subtiliter investigatis occurrat in ea que vix aliquando aut nunquam forte plene possunt solui. Unde conclusionibus fidei et rationi seu argumento que fidei consona sunt aut rationi que euidentis est et generaliter approbata et alijs consimilibus mens in dubitant adherere quousque eque vel magis euidentis aut fortis ratio occurrat. Que etiam ante assensum plene diu probatur. Et si hoc quidem facerent non tam multi vacillarent sed quia multi volunt statim vacillare quam cito occurrat dubium vel argumentum quod nesciunt soluere ideo multi erroribus implicantur et dubijs ac infirmantur in fide et se sciolos putant quod peius est vel alijs ostendunt hec ille. Unde inueniuntur que in luce quales sint de quibus dicitur ecc. xix. Qui facile credit leuis est corde et minorabitur. Sed quid de illis qui propter defectum naturalem aut accidentalem melancholie vel manie scrupulos deponere non possunt. De que infirmitate naturali dictum fuit supra tractatu isto. ca. iij. et v. Respondetur quod deus neminem obligat ad impossibile secundum b. Jero.
Et in hijs que non subsunt libero arbitrio

secūdu philo sophū nemo laudābus est nec vt
tuperandus ⁊ p cōsequens talibꝫ nec meremur
nec demeremur. nam Cancellꝫ tractatu de pol
lucōne de talibꝫ similibꝫ sic dicit Dicunt doctꝫ
aliqui q̄bꝫ assencio q̄ aliqui non tam meritori
um est credere sicut velle credere nec dolere sen
sualiter de peccatis sicut velle dolere et nō pos
se pbat per ps. q̄ dicit. **D**esiderium pauperū
exaudiuit dominus preparacōnem cordis eoz
audiuit auris tua. **D**eus inquit iudicat nos se
cūdu superioris rōis arbitriū voluntatē ⁊ iudi
ciū et non secūdu eā q̄ nobis inuitis atq; con
tra uitentibꝫ pōcō sensualitatis inferior adue
hit et pducit qualia sunt volubilitas ymagia
cōnū et fantasiaum. **S**timulꝫ insuper carnis
illecebrosus aut vindicātes vacillacōnes. **P**re
terea timide et incerte sūt cogitacōes nrē sup a
gendis et super eis credendis que nostris neq;
quam sensibus attingimus et consimilia. **D**e
cipimur ex hoc multi ex simplicibus. disting
uere nescientes inter ea que pōcō anime su
perior agit per sensum et ea que pōcō inferi
or patitur absque superioris assensu darent.
idcirco tales sepe alijs salubre cōsiliū qui nes
ciunt illud prestare sibi. **Q**uāc sic est ob turbā
tate passionum. simul irruentium tumultuan

sem et efraktem hec ille

Capitulum xx. septimam regulam declat
valentem ad deposicionem scrupulorum p epy
keyam cuius pprietates ponuntur et octuplex
doctrina secundum eam datur quarum tres de
clarantur

Septima ex eodem postremo regula
p scrupulorum deposicione necessa
riū est preceptorum discreta epikey
sacō seu interpretacō. vel declaracio
Equitas enim dicit cancell. vbi supra quā no
minat philosophus epykeyam preponderat iu
ris rigori vt inquirunt iuris periti Est autē
equitas iusticia. pēsatis omnibz circumstācijs
particularibz. dulcore misericordie temperata
Hoc intellexit qui dixit iphi enim leges ar
piunt vt iure regantur et sapiens noli eē ius
t9 nimis alioquin summa iusticia summa ius
ticia fit. Ambulandū enim est in vtutum doc
trina via regia vt nec strictius fiat dei māda
tum nec lacijs quam ipse mandaueit quāuis
inde possint sumere aliqui aut malicie velamē
libertatis aut econtra i despeacōnem corruiere
non tamen omnibz pro omni tempore et loco p
dicandum asserimus omnem veritatem. Est
igit epykeye vt9 qhderac nō nudū se pceptū

Et circumstantias omnes particulariter ipsum vestientes. Unde phus v. eth. Epykeya existens interpretativa legum melior est quam iusticia legalis. Item secundum hanc virtutem precepta dei et ecclesie ac prelatorum seu iudicium benigniter interpretari possumus nec valz si in contrarium dicitur quod eius est legem interpretari cuius est condere. Esto enim ut dicit Joh. de cambaco libro xiiij. de consolacione theologie quod in foro causarum interpretacio non sufficiat nisi que fieri a principe vel a legislatore bene tamen sufficit virtus epykeye in foro conscientie non solum circa precepta humana sed etiam circa precepta diuina et tanto magis circa diuina quanto deus rationabilior est magis quam benignus quam quicumque alius legislator. Unde secundum eundem per virtutem epykeye octuplicem doctrinam conscientie scrupulose proficiam colligere possumus. Prima est quot inter duram et benignam circa precepta sententiam pro benigna est potius ceteris paribus interpretacio facienda ut per wilhelmum capitulo vndecimo et alios supra patuit. Cuius ratio est quia precepta dei non sunt ad tollendum omnem spiritualem dulcedinem qualis certe tollitur quando quis nimis scrupulose precepta interpretatur et timide

nimis. Nam sicut tinea vestimento et vermis ligno ita tristitia viri nocet cordi proubi. xxv

Quod Cassianus. li. ix. institutorum de vitio tristitie loquens sic exponit. Satis iqt evidenter ac pprie vim noxij huius ac pern cohi vicij spiritus diuinus expressit vestimentu enim esu tinearum at tactum. nullius precij vel honesti vsus poterit vltterius habere comerciu

Itidem q; lignum vermibus exaratum no ad ornatum vel mediocris edificij sed ad combusti onem ignis merebitur deputari. Ita igitur et anima que edacissimis tristitie moribus deuoratur inuitalis erit. vel vestimento illo pontificali quod ungentum spiritus sancti de celo descendens. prius in barbam aaron. deinde i ora suam solere suscipere sancti dauid vaticinio p hibetur secundum illud. Sicut unguetum in capite quod de re quod descendit in ore vestim eius. re. Sed nec ad structuram templi illius spiritualis atq; ornatum poterit pte c? paul? architectus sapiens posuit fundamenta dices vos estis teplum dei et spiritus dei haitat in vobis. Quo contra cristus. Matthi. vndecimo dicit consolando venite ad me omnes qui onera estis et ego reficiam vos. dicit beatus hyla? legis difficultatibus laborantes et peccatis seculi

tos ad se aduocat. et p^o modum de iugo euāge
lij subdit. **J**ugum enim meū suauē. et onus me
um leue. **S**ecunda doctrina secundum v̄tutem
epykeye est. q̄ nec deus nec ecclesia intendit
p̄ sua precepta obligare ad vix possibile alicui
Dñ sanct. tho. sup iij. d. xvij. dicit precepta iu
ris positiui non se extendunt vltra intencōnē
precipientis que est finis precepti. hec autē est
caritas et prima ij. q. xv. d. nullus obligat̄ ad
impossibile. **I**llud autem impossibile ad quod
nullus obligatur videtur secundum v̄tutem epy
keye in lege noua q̄ est p̄f̄cē libertatis interp̄
tandum non solū de absolute impossibili. s̄ de
eo etiā p̄ vt dicti doctoris sonāt verba. q̄d vix
est possibile. vtpote nimīā habens difficultatē
alias non apparet quō intelligi possit illud p̄
consolatoriū. **O**nus meū leue. quō enim leue
dicitur. q̄d m̄tū ā nimis est difficile. **T**ercia
doctrina est nec deus nec ecclesia intendit me
diantib; suis preceptis aliquē obligat̄ ad hoc
q̄ sit fatu⁹. i. talia precepta loco et tpe nō ob
ligat̄ quelibet. vbi eorū obsuācia foret ridiat
losa. saltē apud discretos et bonos viros. patz
illud a simili de votis ex diuino precepto s̄o t̄d
dēdis. ad q̄ s̄o reddēda. si sint stulta vt dicunt
doctores d̄ter. nullus obligatur auctoritas est

ab hoc late Innocētiū in iure. In glo super ca
nouit de sen. ex. et eodem titulo ca. cum medici
nalis li. vi. Raco potest etiam assignari. q̄a
precepta ecclesie dantur ex caritate. quod sal
tem presupponendum est et presumendū. Et
quod ex caritate statutū ē. nō debz. oīa carita
tē militare. vt ayt b. bern. li. de precep. et dis
pen. Militarent autem precepta ecclesie cō
tra caritatem si obligarent ad sui obseruanciā
in casibz quibz ea obseruando fatuum aliquem
iudicarent obseruantem viri boni et discreti ac
deriderent.

Capitulum xxi. Residuas quinque doctri
nas deducit.

Quarta doctrina. qui vult absolui a
debito aliaius precepti. faciat ī ma
teria eiusdē notabiliter ultra debi
tum hoc enim faciendo. quis sperat
debet firmiter se absolutum fore a debito. exem
pli gracia teneris ex precepto diebz dominicis
et festiuis a seruilibz operibz abstinere. si au
tem pluribz diebz in ebdomada. aut etiā regu
lariter a seruilibz vacare operibz cōsueuisti p̄
sertim vacando deo. et oracōibz intendendo. et
cū te atigat ī die festiuo q̄ndā ob necessitate
aliquid operari dummodo hoc sine scandalo

notabili fiat: te propter hec grauari in consciencia non
oportet: pro hoc in simili: nam si quis alicui teneret
in .v. solidis et pro modo mueris .xx. centum vel mil
le marcas liberaliter ei daret: nunquid talis debet
bene supponere quod de .v. solidis alias soluendis quod
tutus esset: est enim de infinitum liberalior et
clemencior hominibus. Ad idem satis expresse est
Cassianus coll. pa. coll. abbatis theonis ca. 13
et in multis locis probando quod ieiunia et alia huiusmodi
pro loco et tempore sua sunt et moderanda. **Q**uadra
gesime inquit lege: quod iustus est atque perfectus non te
net: nec exigui huiusmodi canonis subiectio est: et
est quem perfectio illa quae per totum anni spatium delictis
vel negociis secularibus implicatur: ecclesiarum prin
cipes statuerunt ut hac legali quadragesimali neces
sitate constricti hiis saltem diebus domino vacare
cogerentur ac dierum vite sue quos totos quibus fruc
tus quosdam fuerant voraturi pro decimas domo
dedicarent. **C**eterum iusti quibus lex non est posi
ta qui spiritualibus officiis non exiguam illam
in decima partem: sed totum vite sue tempus in
pedunt: quia liberi sunt a defiarum legalium ficti
one. **I**ndcirco si eos supueniens honesta et sancta
necessitas coartauerit: audent stationem ieu
nii absque ulla disceptatione laxare: non enim decima
rum ab eis exiguitas mutatur qui omnia sua

domino suo secum pariter obtulerint: quod p
fecto absq; summo fraud reatu facere ille non
poterit: qui nichil volūtarie offerens deo inex
cusabiliter soluere decimas suas legis necessi
tate compellitur. **I**llud tamen verbum **Cassi**
ani videlicet **Quadragesime** lege qui iust?
atq; perfectus est non tenetur sane intelligen
dum est: sic videlicet quia non tenetur eam se
cundum litterā a deo rigide et ouerose obser
uare: q̄ minus ipsā secūdu v̄tutē epykeye int̄p
tari valeat pro loco sc; et tempore dummodo
non contra intencionem legislatoris seruare
possit et etiam moderare per quod quidem nō
remouetur quin quātumcumq; iust? de lege cō
muni seruare teneatur precepta ecclesie sane i
tellecta secundum intencōnem precipiētis. **E**x
premissis igitur patet q̄ quis absolui potest
pro tempore a peruo debito per hoc quidem q̄
in eodem genere notabiliter facit vlt ra debitū
maxime in casu quo an illud puum sit ā nō sit
debitum dubitatur. **Q**uinta doctrina: q̄ i bu
bhis bonorum vita debet alijs esse viuendi r̄gu
la pro vt tactum est supra ca. pvi. **R**acō est
quia tales secundum v̄tutē epykeye presumi de
bent habere rectum iudicium. **S**exta doctrina
in hīs que solum sūt mala quia p̄hibita m̄tū

excusat vel in toto vel in tanto consuetudo summo
in casibus ex vi rationalis consuetudinis. presertim
si prescripta fit. est contra ius scriptum multoci-
ens faciendum. Ratio dicti quia sicut epikyria
est moderatiua vel interpretatiua legum. sic et
consuetudo est optima legum interpres si de positi-
uis legibus sermo fiat. et in de vita anime dicit. Ca-
cell. omnis lex humana vel positiua potest abro-
gari. in eo quod non necessario participat cum na-
turali et diuina hec autem abrogatio fit per con-
suetudinem oppositam. **I**uxta quod dicunt iu-
riste et verum est. quod Consuetudo est optima le-
gum interpres nec vnumquam dicenda est corrup-
tela nisi ubi legem diuinam aut naturalem lede-
re conuincitur. **N**am sicut consuetudo dicitur al-
tera natura. sic lex consuetudinalis quasi lex na-
turalis habunda est. **F**it tamen abrogatio eius
sicut aliarum constitutionum per expressam et
interpretatiuam reuocationem factam ab illo qui
condendi habuit potestatem. **F**it deique abroga-
tio causa manifeste dampnitatis si lex ista ser-
uaretur. patet hec omnia ex descriptioe et obici-
oibus legis bonae. quam honesta esse debet iuxta possibiliter
iuxta naturam et consuetudinem. prae loco tunc quod con-
ueniens. necessaria utilis et manifesta ut habet ex
dictis. **E**x hijs liquet quod temerari

um est et in quibus uelle omnia decreta siue ec-
clesiastica siue ciuilia ab omne tempus ab om-
nem gentem et patriam extendere. Quoni-
am lex que pro vno tempore aut loco aut per-
sonis esset utilis esset in alijs loco tempore et
personis impossibilis at dampnosa ymmo uelle sic
omnia statuta stabilire hominum est deliracium
et quasi contendendum ut opposite leges simul
obseruentur. Preterea positum est in decre-
tis d. iij. q. leges instituuntur cum promulgantur
firmantur cum moribus utencium approbantur
Igitur per argumentum a contrario sensu
si moribus utencium nequaquam approbantur ille
nullum habent firmamentum et ita populus ha-
bet multum in sua potestate dare robur aut tol-
lere presertim ab initio. Quantum autem de
tempore sit necessarium ut consuetudo uel legis
habeat vel arrogare habeat legem. Dicim?
inquit ubi non est taxatum tempus a legibus
alijs debet fieri abrogatio pro ut sapiens iudi-
cabit nunc tardius nunc citius iuxta necessita-
tis aut utilitatis qualitatem. verum tamen quia
consuetudo est altera natura leges assuete et que
si iam in natura uerse non debent absque manifesta
necessitate vel utilitate vel tolli vel mutari
Septima doctrina homo potest informari

conscienciam suam dicit pe. de. pal. super. iiii.
b. xvij. q. vbi homo non peccat mortaliter. nū
q̄ incurrat sententiā excommunicatōis iuris
excommunicatō enim debet esse ī ecclesia sicut
ouis debet esse in ouili. quod est necessariū ab
bonum gregis. licet videatur nocuum vni ouī
Si enim ovis moribida est caretur si potest. si
non potest. expellatur. ne tot⁹ grex inficiatur
et sic vt ouile cristi sit sanum non morbidum
quando vna ouis mortali morbo laborat. moni
cōmib⁹ moueatur. **S**i autem per contumaciā
appareat insanabil⁹ plaga eius. tunc ab ouili
abicienda est ne contagioē pestifera plurimos
perdat. Un ap⁹. i. cor. v. Ego enim huius modi
tradidi sathane in interitum carnis. vt salu⁹
fiat sp̄ritus eius scz et aliorum. Ex quo sequit⁹
q̄ excommunicatio non nisi pro mortali pecca
to debet infligi. quia ille solus iudicio ecclesie
prescindendus est. quo iudicio dei creditur pre
cisus. **U**nde cum sententia iuris non
sit iniusta. possit homo informare conscienci
am suam. quot vbi homo non peccat mortali
ter. numquam incurrat sententiam iuris qui
a iniuria dicitur esse. quod non iure fit non
autem debet vnde iura nascuntur. vnde nasci
iniuriosa excommunicatio. vnde cum sit iniurio

sa excommunicatio que fertur sine mortali. ideo
non est sententia iuris ubi non est mortale pec-
catum. Octava preterea doctrina potest abbi quod
trahit Joh de camba. in libro de culpa et gratia
2. q. xv. circa finem materie tercie conclusionis
ubi contra eos qui dicunt ex consuetudine
teneri quolibet pro peccato mortali etiam dicitur con-
fiteri ante eucharistie sumpcionem sic dicit. Si
inquit esset de hoc consuetudo etiam generalis
et vim legis habens. tamen illa vim legis non
excedit. et in obligando vel in artando. et ideo in
quocumque casu pretermittens facere hoc quod
lex ipse possit excusari a peccato. puta si hoc
faceret sine contemptu et per virtutem epyke-
e qua ratione periculi alius considerati po-
test quandoque fieri contra verba legis. secundum
quod pulchre declarat. sanct. tho. i. ii. q. xcvi. ar-
ti. vi. et ii. q. xix. arti. i. In eodem casu vel
consimili possit pretermitti talis consuetudo
absque peccato. puta si etiam pretermitteretur
absque contemptu. et per virtutem epyke-
e attendendo periculum anime ratione nimie involucio-
erronee consciencie. unde esse hosti. de consuetu-
dine. ca. i. circa finem dicit sic. Generaliter
tibi tradit ubi quique consuetudine servata ani-
ma piclaretur non valet hec hosti. quod po-

est intelligi vel simpliciter vel in casu & quare
ut hec Joh de cambaco.

Capitulum xxij. ad sciendū quomodo precep-
ta diuina et humana ligent diffiniunt leges
diuine et per nouem conclusiones fit precepto-
rum aliquorū interpretacō.

Quē ut scrupulohi p̄ceptanō ultra
quam necesse sit se artari putēt. de
eisdem quomodo ligent q̄ntum. q̄
ubi et qualiter nōtande sunt primo
diffiniciones legum seu preceptorum. Cancell.
dein .ix. cōclusiones eiusdem. Est igitur lex m̄-
tplex quedā eterna siue prima. alia natural̄
hominū alia diuina hominum. alia priuata. a-
lia positua alia ciuilis et temporalis. alia ci-
uilis et spiritalis. alia caritatis. Lex enim in
genere est recta racō practica secundum q̄ mo-
tus et operacōnes rerum in suos fines ordina-
te regulantur. Vel est ipsa talis regulacō in q̄
cumq; Lex eterna seu prima est beneplacitū
seu voluntas suprema domini dei prestituentis
rebus a se conditis fines suos et motus et ope-
raciones ad illas. Lex naturalis hominum est
dictamen legis practici. quod natus est habē
q̄libet hō nō ipedit i vsu rōis nec d̄sponē cor-
poris nec ex d̄sposicōe vicō. Lex diuina p̄p̄e ē in

hominibus et est lex per diuinam clementiam ac-
cepta ad regimen plurimorum pro fine beatitu-
dinis principaliter ordinata. **P**rimum poi-
tur ad differentiam legis priuatae. **A**liud poi-
tur ad differentiam legis iudicialis in anti-
qua lege. **L**ex priuata est per diuinam reue-
lationem accepta ad regimen persone singula-
ris vel paucorum. **E**st autem diuina reuela-
tio illuminatio humane nature rationalis ad quod
habendam vel modum habendi ipsa de commu-
ni curso sibi indito non attingit. **L**ex huma-
na siue positia est lex per rationem ex lege na-
turali deducta in consequentijs probabilibus
ad finem debitum humane creature. **D**icitur
autem probabile quod pluribus et maxime sa-
pientibus apparet verum. **L**ex civilis et tem-
poralis est lex humana ad finem naturalem so-
cialis vite bene regende immediate vel principa-
liter ordinata per illum qui curam communitatis
gerit sufficienter promulgata. **S**ed lex ciu-
lis et spiritalis est lex humana ex principijs
creditis vel ratione notis probabiliter deducta ad finem
supernaturalem immediate et principaliter or-
dinata per illum vel illos qui curam habent
communitatis sufficienter promulgata. **I**n his omnibus
pro regula tenendum est quod omnis obligatio

Finaliter reducitur ad dictamen liberi arbitrii
diuini. sic volentis obligare creaturam. quod dic
tamen nobis innotescit vel in lumine fidei et gr
cie infusarum vel in lumine naturali signato su
per nos. vnde practica iudicia rationis habem?
at per lumina scientiarum diuinarum quam humana
rum ex duplici lumine priori emanantium at
postremo per experientie multiplicis lumino
sum documentum. per quod fit ut virtus quam ars certa
us operetur. **Est etiam** h aduertendum quod in princi
piis moralibus fit processus quandoque a nocentibus
ut quasi a posterioribus ut ex hijs que videmus
in humana politica assurgendo ad diuinam le
gem quoniam fit extra a priori. considerando eas leges
que natura sunt nocentes. quoniam est lex eterna hijs
premissis est hec conclusio prima. **Solus deus**
et nullus alius absque commissione eius potest di
recte et per se obligare aliquem hominem etiam sibi
subditum. absque eius consensu libero ad actus interius
res et latentes habendos. **Solus** quippe deus
potest de talibus iudicare alij autem non nisi ex eius ma
dato et reuelatione. h tantum de exterioribus. **No**
tante vero dicitur directe et per se et absque con
sensu libero quia indirecte et per accessus vel ex
consensu subditi hoc potest fieri nisi ab interiori pro
cedat. **Secunda conclusio** **Quoniam** rationabile est ut

Nullus homo aliquis precipiat nisi illud de quo
potest agnosce re iudicialiter secundum modum
suum in foro osu. **H**icco finis et intentio le
gislatorum non cabunt sub obligacione subdito
rum sed tantummodo operationes exteriores
preceptorum. **E**t ita dicens horas aut ieiunans in peccato mortali aut intentione sinistra
vel absque intentione absoluit se a precepto eccle
sie sed non apud deum. **D**e negligencia au
tem peruersa que intentione sepius excusat. **T**er
tia conclusio dispensacio prelatorum que est iu
ris comunis quedam relaxacio seu mitigacio lo
cum habet precipue circa particulares casus et p
sonas singulares quoniam aliqua statuta sunt
pro communitate que huic persone vel illi et in il
lo casu vel in illo non ita congruere dinoscuntur.
Quarta conclusio Consentire censendi sunt
superiores salt em interpretatiue in abolicione
legum suarum posituarum quando passim eas
diu non obseruari scire possunt et nec verbo nec
facto reclamant. **Q**uinta conclusio lex non in
stituitur nisi dum promulgatur neque vigore ha
bet nisi cum moribus vtencium approbatur et
hoc si sit lex pure positua ad populi regimen
secus de diuina atque naturali dicitur contra que
non est prescriptio vel ad oppositum consuetudo

sed tantum corruptela. **Sexta conclusio** In
omni lege quantumcūq; positua bene institu-
ta aliq̄d est de iure naturali et diuino. vt q̄ ex-
pedit homines legibus regulari q̄ qui potes-
tati resistit. dei ordinacioni resistit et similes.

Septima conclusio discernere ius diuinū
et naturale a posituis. sicut est difficile. ita
maxime necessarium est et vtile in omni doc-
trina morali et politica et hoc fieri perfecte
nequit absq; sacra sapientia que legibus eter-
nis innitur atq; fundatur &c.

Octauo con-
clusio ecclesiastici prelati respectu preceptorū
diuinorum et regule euangeliste nullomodo cō-
ditores sunt. sed dūtaxat quidam interpretato-
res expōitores. precones. doctoresq;. **Nonā**
conclusio. Interpretacio et limitacio vel expōitō
prelatorum in lege diuinā. quam diu prelati
non cognoscuntur ab vti sua potestate. suscipi-
enda est reuerenter tamquam lex dei. abute-
tur autē si manifeste imponerent onera nimis
grauia ceruicibus populi xp̄istiani. vt si ad-
festiuādum quotidie vel ad statuta qualia ha-
bent religiosi omnes passim restringere quere-
rent.

Capitulum
xxij. declarat peccatorum mortalium et venia-
liū differēciam et diffinicionem et appetentem

Dicoimbe quia timorate consciencie scire vellent in quolibet casu vbi esset peccatum mortale et vbi veniale vel nullum. **I**taque quid de hoc sciendum sit est declarandum. **U**bi notandum secundum stho et alios circa d. xliii. xi. qd oē peccatum est deuiacō ab aliqua lege naturali vel diuina vel quāq; alia lege recte posita et q̄ a omnis lex habet vim coactionis per penam alioquin frustra ferrentur leges si eas liceret impune transgredi. ideo secundum vnāquamq; legem illud peccatum dicitur mortale quod pena mortis dampnatur. Veniale vero quod leuiori pena punitur. **U**nde Augustin⁹ omel. vii. super Job. dicit qd crimen est quod dampnationem meretur licet autem p̄pe mors sit priuacō vite corporalis tamen ad quādā similitudinem priuari finaliter diuina visione et incurrere penā gehenne mors dicitur et sicut ipsa visio vite dicitur per cristum. Job. xvii. hec ē inquit vita eterna vt cognoscant te vnus quisq; enim dicit vitam suam consistere in eo in q̄ delectatur. ideo p̄pter summam delectacionem que est in visione beata in ipsa dicitur vita nostra consistere et in eius priuacōne cum afflictione gehenne mors. **S**ic igit q̄ ad theologos

quozum est considerare humana opera quati⁹
regulentur lege diuina. peccatum mortale dicitur
quo quis meretur hanc penam. **S**unt autem
quedam peccata mortalia ex genere actus
quedam venialia ex genere actus. uocando ge⁹
actus rationem. q̄ sortitur act⁹ ex materia vel
obieto. et sic veniale distinguitur contra mor-
tale iuxta distinctionem materie in q̄ peccatur
hoc modo. quia peccatum est quedam infirmi-
tas anime et ideo sicut in morib. morbo dicitur
ille mortalis q̄ infallibiliter inducit priuacionē
uite corporalis. **S**ic in peccatis illud dicitur
mortale. quod inducit priuacionem principij
spiritualis uite. veniale autem dicitur illud qd
talem priuacionem non inducit. **P**incipium
atē q̄ uiuimus spiritualiter est caritas. p̄ q̄ hō
ordinatur bene ad deū et ad proximū et ad se
ipsū. et ideo illud est peccatū mortale ex gñe suo
qd̄ repugnat dilcōi dei. proximi a sui. **D**eī ut
facere cōtra spē fidē et caritatē. p̄uiciū omittē
et filia q̄ ad tps et alia sac̄ q̄ p̄cipiūt in p̄mis
ib. mandatis decalogi. proxī sicut de hōre pa-
rētū. homicidio mechia. furto. et falso testioni-
o. et similiū. q̄ sūt cōtra p̄ximū. **S**ui uero ut ī
actib. interioribus qui comprehenduntur ī vl-
timis duob. mandatis scz non cōcupisce rem

proximi tui et v^l q^d hec enim et similia que
peruertunt debitum ordinem subiunctionis ad
deum et fedus humane societatis ad proximu
ppter quod ex genere suo sunt mortalia peccata
quando vero voluntas peccantis fertur in illud
quod in se quidem continet quada inordinacione
et tamen non contrariatur dilectioni dei aut
proximi nec tollit ordinem debite subiunctionis
ad deum nec fedus humane societatis ad proxi
mu sic vbu ociosu ris⁹ supflu⁹ et similia talia
dicuntur venialia ex genere. **A**d hoc videtur
accedere dictum. **rich. de sa. vict. li. de differe**
cia peccati mortalis et venialis vbi dicit. Mort
ale peccatum est quod a quouis non potest co
mitti sine gradi corrupcione sui sine graui lesi
one proximi et sine magno contemptu dei. Ce
tera vera omnia videntur michi venialia. sup
quo dicit. Aureolus qdli. ij. q. xv. **E**x isto
videtur posse accipi qd mortale est inordinacio
gradis valde ac p hoc opposita ordinacioni no
pue sed magne et necessarie ad finem conseque
dum. veniale autem deordinacio leuis et pua
est et per hoc opposita deordinacioni vtili siue
congrue vel accomode non autem ad attinge
dum finem necessarie. **A**d idem videtur esse
sanct. tho. summa contra gentes li. 3. ca. xiiij

hic dicens. **P**ecātur mortaliter quando totaliter
intencō mentis abrumptur ab ordie ad de
um. qui est vltim⁹ finis bonorum. In eo enim
qui peccat mortaliter omnino auertitur inten
cō voluntatis a fine vltimo. In illo autem qui
peccat venialiter manet intencō conuersa ad fi
nem sed aliquantulum impeditur ex hoc q̄ plus
debito inheret hīs que sunt ad finem hec tho
et ibi ex itencione conatur tradere differenciā
peccati mortalis a veniali. **D**ifferunt igit̄ mor
talia peccata a venialib⁹ similitudine multorū
actuū aliorum defectuosorum. videlicet sicut cō
mestio cibi mortiferi a non mortifero. sicut vul
nus letale et incurabile per naturam a cura
bili per naturam sicut infirmitas certitudina
liter mortem inducēs ab infirmitate vitam nō
priuāte. sed sanitatem p̄ parte adimēte. sicut
offensa p̄ qua quis ab aliqua ciuitate perpe
tuo exilio et carceri dāpnatur ā morte plectit̄
ab offensa q̄ temporalem penam mētur sicut
act⁹ q̄ oē lumē ocul⁹ subtrahit̄ ab actu q̄ oculi
p̄ mediū subtile lumen ituctur. sicut infectio ra
dicis arboris alicuius a lesioē ramusculi alic⁹
i eadē arbore et sicut cursor i via vadēs i cōtra
ritū imino ad quē ad eum q̄ versus terminū ad
quē vadit claud⁹ stās v̄ paulisp̄ a via deviās

¶ Capitulum **xxiij** q̄ **¶** Per peccatum mortale caritas perditur et q̄ scire non possumus semper ubi sit peccatum mortale ymmo quam periculosum sit illud diffinitè ostendit

Hæ premiffis et p̄ eorum latiori manifestacōne ponantur conclusiones
Prima conclusio habit⁹ caritatis est vita anime patet per **Augustinū** **iiij** de trinitate c. **ix** dicentem mors spūs est a deo deseri mors autem corporis a spiritu deseri **N**ec intelligas deum superare ab anima absolute est enim aliqualis presenc̄ia dei spiritalis anime ipsi secundum aliquem effectum dei spiritalē p̄ quē deus animam viuificat talis autem effectus est caritas quia nullus effectus sine caritate valet vt dicitur **i** corinth̄ **xiiij** **S**epatur autem deus cum effectum talē sui subtrahit **S**ecunda conclusio n̄ actus de genere moris i habente vsū rōis ē simpliciter i differēis neq; quo ad bonitatem moris nec quo ad meritum vel demeritum saltem boni tempoālis satis patet per **sanct. tho.** prima. **ij. q. x.**
Ideo qui minima negligit paulatim decedit et in maiora plabitur **N**am veniale peccatum et si non perimit de per se vitam gracie que est vita prima infirmat tamen opeacōnū

eius q̄ est vita anime secūda et ad mortē si mlti-
plicetur disponit retardat q̄ a profectu mēi-
ti et ab acceleracōne visionis dei. In via enī
dei non progredi regredi est. **Tercia conclu-**
sio. Deus vitam ab anima non subtrahit. nisi
anima prius vitam deserat pbatur per aug⁹
in de vera et falsa penitencia dicentem ante finē.
Deus cui incipit semel benefacere nisi deliquere-
rem⁹ cum eius q̄ beneficium qd̄ omnino nosty
est. cum prior sit inspirando. cogitur ex necessi-
tate iuste minime meminē posse prius relinq̄-
re. Non enim sui est relinq̄re nisi relinquet m-
se. Idem in de natura et gracia deus nō deserit
nisi deseratur. vt pie iuste q̄ viuatur Et. iij. de
ci. dei ca. xij. Aliquando anima deseritur vita su-
a. que illi deus est. non deserta est vt desereret
sed vt desereretur deseruit. ad malum enim pri-
or est voluntas eius. ad bonum. vero prior est
voluntas creatoris. **Quarta conclu-**
sio. licet in multis scire teneatur. quis vbi
committitur peccatum mortale. **N**ul-
lus tamen tenetur scire nec scire potest
specialiter in omnibus difficultatibus an i-
bi sit peccatum tale. **P**rima pars
patet ex prima parte capitulo. quarto et quī-
to alias enim ignorans ignorabitur. **S**ecunda

patet de multis materis. ubi doct. contra
ria opinantur. Illud etiam sentite videtur
Augustin⁹. xxi. de ci. dei. ca. vi. d. Quis iste
sit modus et que sint ipsa peccata. que ita im
pediunt peruenconē ad regnū dei. ut tamē sac
torum amicorum meritis impetrēt indulgenti
am difficilimum est inuenire. periculosissimū
est diffinire. Ego certe vsq; ad hoc tempus
cum inde satagerem ad eorum indaginem pue
nire non potui fortassis et p̄pterea latēt ne stu
dium proficiendi. ad omnia cauenda peccata
pigrescat quoniam si scītur que vel qualia sit
delicta pro quibus etiam permanentibus nec p̄
fectu vite melioris absumptis intercessio sit i
quirenda sanctorum et speranda eis secura se
obuolueret humana segnicia nec inuolui talibus
simplicamentis nullius v̄tutis expeditōne cura
ret. Quinta conclusio valde p̄iculosum ē dif
finire aliquid esse peccatū mortale nisi hoc cō
stet multū euidenter. patet hoc per prefatam
Augustini auctoritatē ubi dicit difficilimum ē
inuenire. periculosissimum est diffinire. Unde
sanct. tho. q̄dli. viij. q. xv. dicit. Omnis q̄stio
in qua de peccato mortali queritur nisi expres
se veritas habeatur. periculose determinatur. q̄a
error quo non creditur esse peccatum mortale

quod peccatum mortale est conscienciam non eg-
cusat a toto sed forte a tanto quod intellige ut
capitulo secundo dictum est et p. i. ca. iij. et. v.
Erroꝝ vero q̄ credit eē mōle qđ mōle nō ē cō
scienciam ligat ad peccatum mortale **P**recipu-
e vero periculosum est vbi veritas est ambigu-
a. **U**nde **C**ancellarius de vita anime dicit doc-
trina salubris pro doctōibz theologie est ut
non sint faciles asserere actiones aliquas aut
obmissiones esse peccata mortalia presertim
sub verbo vniuersali et dum predicandum erit
ad populum. **A** litterato inquit et expto viro
accepit pernicōsum esse in omni arte vel doctri-
na assertionem audacem et extremam maxie
vbi observatio communis obmittatur obuiat
qz. **I**taqz debet quilibet numquam obliuisci
quam incerta est sciencia nostra ita ut idē ho-
mo sepe breui momento temporis nunc in hāc
nunc in oppositam feratur sentenciam. **F**it
preterea quandoque ut per tales assertiones
publicas nimis duras generales et strictas
Presertim non certissimas nequaquam
eruantur homines a luto peccatorum sed in il-
lud profundius quia desperacius immerguntur
Varij preterea casus sūt et q̄i infinite circūstā-
cie pro quarum diuersitate diuersificari de

bet iudiciū. ita vt vir possit aliqua i moribus
regula tradi que in particularibus casibus excep-
tionem non admittat. Demiq; generantur ex
hinc scrupuli inquietūi cōscienciarum simpli-
cium vt in eis sit solidum nichil. Nam et si
beatus est vir qui semper est pavidus et qui ve-
retur omnia opera sua obseruandum tamē est
summo opere illud tēre canum ne quid nimis
et vt idem loquitur ne in serpo nobū q̄rat ne
quoq; eis impropereetur illud eiusdem. Quid
si celum ruat. Demum quoq; quid p̄dest ym-
mo quid non obest coartare plus iusto manda-
tum dei quod est latum nimis quid insuper ex-
pediit amari? graui? q; reddere illud iugum ē
quod suaue est et onus eius leue. Nam et si
contemptus ex hac laxacōe apud quosdā im-
bos maior oriatur habentes velamen malicie li-
bertatem. Ast apud alios bene institutos sc̄i-
arum resonabunt actiones. prestabitur etiam
sedulius obsequium domino et patri tante mā-
suetudinis cuius mandata grauiā uon sunt et
qui vult nos non temptari et non grauari sup
illud quod possumus. Sequitur ex premissis
q; stulte querunt qui petunt distinctionem at
differenciam peccati mortalis a veniali per re-
gulam generalem facientem particulariter et

infallibiliter scire de quolibet actu si est mortal
aut venialis. patet ex premissis. Et illud sic of
tendit Cancellarius vbi supra. Tales inquit
petunt. ac si quererent a medico doceri se vno
verbo regulas generales de omnibus morbis
et venenis. et abis et vulneribus. quando. et qua
do non mortem inferrent. Et certe ad singula
circumstantias et ab particularia legis precep
ta diligens nostra consideratio descendat oportet.
quibus perpenhis loquendum est vt sapiens
iudicabit. Idem cibo exempli gratia none que
so pot vni mortem certam alteri leuem egritu
dinem inducere vide qd venenum foetissimum
mortis inductiuum ipsi copositores tyryace ad
mortis euasionem conficiunt. Porro diuer
sis hominibus. ymmo eidem homini varijs tem
poribus quis nesciat eundem cibum nunc saluti
ferum fieri nunc mortem celeriter operari.

**Capitulum xxxv. dat sex regulas vniuersales
ad cognoscendum pccā mortalia.**

Ed quereres quid igitur pderit doc
rina vniuersalis super talibus agnos
cendis. Respondetur qd plurimum
pdest per omnem modum. Nam regu
le gnales fudamentalit tradite dū ad pticulā
a ventū ē. oñdūt qd de singularibus iudicandū

fit. **S**ingulares quippe ab regulas illas
niuersales resolueri conuenit quo facto veritas
illucessit. Carens autem noticia huiusmodi
regulatum vniuersalium quando precor poterit
hijis resolucōibz vti quomodo mensurabit ad
regulam qui regulas non habet proderit tamē
nō negamus circa spēs peccatorum regulas ap
ponere speciales sed hoc alterius consideracō
nis est nunc tamen super regulas vniuersales
quasdam tactas precedenti ca. 7. p. 11. ac. p. 11. po
nentur adhuc alie. p. v. a cancell. 1. 7. ab alijs the
ologis notabilibz tradite. **E**st igitur secun
dum cancella. **P**rima regula q̄ nullum est
peccatum mortale actuale absq; cōsensu libero
racōnis vere vel interpretatiue Interpretati
um autē cōsensum dicimus esse dum habuit
racō tēpus deliberandi et refugiendi ea circa
que vitāda p̄uigil esse tenebatur qualiter dī
cit lex forens. Quod qui tacet. consentire vi
detur. dum scilicet repugnare deberet. Cō
sensus tamen solum in actum venialiter malū
est tantummodo venialis. loquendo de veniali
ex genere suo. vt est verbum ociosum. **S**ecū
da regula. Non quilibet tenetur scire de quoli
bet peccato mortali an sit tale. licet expediat
istud inquirere 7 scire iuxta vni? anijlq; vics

et statum et plus ecclesiasticos quam laycos
Et inter ecclesiasticos prelati ex officio tenen-
tur q̄ sint parati omni poscenti reddere ratio-
nem de ea que in eis est fide et spe. Tercia re-
gula est q̄ comparatio peccatorum ad invicē
secundum gravitatem maiorem ⁊ minorem ge-
neraliter sumi nequit nisi compentur in gene-
re suo et ceteris parib⁹. Quoniam secundum
alias circumstantias pticulares se habent plu-
rimum vt excedencia et excessa. Quarta re-
gula quantificatio peccatorum a posteriore su-
mi a pena licet non sufficienter vsq; quaque
Et a priore penes genus obiecti et intencōne
finis et libidinem seu conatum voluntatis ma-
iorem vel minorem et causam motiuam temp⁹
et locū et penes dampna inde sequencia q̄ pec-
cans preuidebat aut preuidere tenebat. Quinta
regula bonitas moral⁹ sumitur ex obiecto. S;
totalis bonitas moralis specialit⁹ dependet ex
circumstantiis finis et aliorum finū adunatis
Maliciā vero ex vni⁹ aliarū circumstāciarū carēti-
a poi⁹ r̄sultat. Ceterū bonitatē ḡtuitā et meri-
torīā grā ḡtum faciēs operatur. Sexta re-
gula. Omnis actus cuius finis intentus ē pec-
catum mortale. mortal⁹ ē siue intēdat actu vel
habitu. qd̄ scitur si operans interrogat⁹. aut

hoc facis et adhiectens tandem respondebit ad
hunc finem feci. **S**eptima regula actus qui
aliunde non esset mortalis et fit propter finem ve
niale. videtur esse solum venialis nisi forte
prestitatur finis ille ut vltimis et quietas et
non solum ut incidens et minus principalis ac
tu vel habitu. **O**ctava regula nullum etiam de
siderium rei. illicitate factum tunc sub condicione
actualiter vel habitualiter adhibita. est de per
se mortale delictum. **D**e per accidens. tamen
propter appetitus sensualis comotionem nimiam
qua scienter dimittitur inualescere ex talis de
siderij continuatione libera potest ipsum in mor
talia deputari. **Q**uona regula. **S**i quis moue
tur occasionaliter solum ex peccato mortali ad
aliquem actum faciendum non oportet illum ac
tum esse peccatum mortale. **S**ecus si causa
principalis huius actus esset mortale peccatum.
Decima regula. **E**xponere se periculo
peccati mortalis est mortale peccatum vel
sic agere incertum et dimittere certum in ma
teria morali est peccatum mortale. si tale sit in
incertum quod sit mortale non solum per coniec
turas leues aut ex suspicione trepida et scrupu
losa pueniente ex nimio timore cadendi in vi
a dei. sed intelligitur dum tale est vehementer

et pbabiliter incertum. equè fiat oppositum
vel magis tunc enim illud quod agitur non ca
rebit mortali culpa. aliter non oportet. vt tac
tum fuit supra ca. xi. et xij. Undecima regula
est. **O**mnis agens contra conscienciam edifi
cat ad gehennam. vel mortaliter si consciencia
sit fixa. q̄ id q̄ agitur est mortale. vel veniale
solum q̄ntum est ex parte vnius circumstanc
e. que est facere contra conscienciam. si consci
encia iudicet illud solum esse veniale. **Duo
decima regula.** Nullus est actus adeo mortaf
quin ipse vel sibi similis sit non mortalis si dis
plicet. vel si non placet consensu pfecto et deli
berato. similiter nullum peccatum est adeo ven
iale quin ipsum vel sibi simile fiat mortale dū
plac; hoc ē dū d̄s̄s̄ addit si tñ illd̄ veniale eāt
actus mortalis ex genere suo. et ex eo qd̄ non
habebat ex consensu libero et pfecto venialis red
debat. **Tredecima regula.** Multa ex genere
mortalia sunt. quorum similia possunt effici bo
na dum trahuntur extra racōnem suā. que ad
modum dolē deliberate de bono alterius ē mō
le delictum. **Si vero hoc fiat p̄ zelo iustici
e boni communis cui cōtrarium est tale bonum
iste dolor v̄tus erit.** Plerumq; etiā multa ex
genere bō essent que ex aliq̄ circūstācia puerfa

hinc mala & speciem mortalem imitantia. **D**e
cima quarta regula nichil est adeo consiliū in
lege euangelica. quin in casu possit obligatori
um esse & ita quilibet vtēs racōne tenetur secū
dum preparacōnem aīni ad quodlibet cōsiliū
vt pnta martirium vel dimissionem omnium
suoꝝ et similia. si & ibi necessitas immine
et hoc agendi obligat insuper quodlibet consi
lium vt non contempnatur tamquam nō sit sa
lubrior seruatio eius q̄ oppositi. **E**t tamen
nullus ita consilijs seruandis astringitur. quin
ab eo aut possit aut debeat ī casu eorum obser
uacō verbalis quādoq; pretermitti. vt de non
habendo duas tunicas. et de prebendo pallio tu
nicam auferenti et similibus. **D**ecima quinta regula
quia ars nō deliberat sicut ex v̄tute agit aliq̄s
quādoq; quasi subito fit ex peruersa assuefacti
one viciosus quasi repente precipiatur. **E**t i
ta male habituatus ī vicijs vt ī iurando concu
piscendo. odiendo in iudicando. & similibus. fere
demeretur continue sicut virtuoso continuo m̄
tes accrescit vt verum sit qui ī sordibus est sor
descat adhuc & iuste iusticiā faciat ad huc. **D**e
cima sexta regula est de permissiōibus pecca
torum et relaxacōne penarum. videlicet q̄ pe
ne sunt r̄strigēde sic q̄ absq; vtilitate reipub

lice vel eius cui infliguntur nec institui nec insti-
tute exequi deberent. et peccant oppositum fa-
cientes. vel eas cum instituerint non tollentes
In omni autem republica tollerari possunt at-
debent vicia q̄ absq; detiori periculo neq; corri-
gi neq; extirpari valerent quādo autem illud
est et qm̄ nō difficile est et sepe impossibile ge-
neraliter diffinire. nisi p̄ vt circumstancijs p-
ticularib; inspectis prelati superiores et sapi-
entes determinabunt. Exemplum est de mere-
tricijs vsuris et similib; q̄ qm̄q; p̄mittuntur
et ita de concubinarijs p̄ loco et tempore stat;
forte esse faciendum.

Capitulū xxvi. docet qm̄ aliq̄d sit peccm̄ i r̄gul
Religiosor̄ et i alijs statutis hūais et qd̄ sit cōcept̄

Sunt etiā alie r̄gule de q̄busdā peccis
q̄ cōtingē possūt ēca varios act̄. viz
de scandalo ignorantia et cōceptu. de
q̄b; sit hec. Prima regula. Null̄
agens bene fm̄ omnes circūstācias dici debet
dare scandalū alteri q̄ntūcūq; scandalizeē a-
lius. Scandalū enim est dictum vel factum mi-
nus rectum prebens alteri casum ruine. nā in
via omnino recta si quis occiderit non ex scan-
dalo vie sed ex proprio defectu prouenit sol̄
autem ille scandalizat actiue. **Q**ui aduertens

vel aduertere debens alios promouere esse ad
peccandum ex modo suo agendi qui sibi non est
in precepto. nichilominus ipse operari non de
fistit. **S**euis in casibus hic exclusis. ubi ma
litia propria est scandalum gratis acceptum. **U**
bi preterea non est aduertentia nec esse debet
de scandalo alterius et ubi quis ad illud opera
dum teneretur. **D**icitur vero ille ex malicia
peccare sua et scandalum accipere. non ex actu
alterius qui informatus sufficienter de bonitate
huiusmodi actus nichilominus in ruinam vult
cadere ut si ex voto religionis emissio patentes per
sufficientem de religionis perfectione informa
tionem se scandalizari conquerantur. **S**canda
lum est huiusmodi non phyllozum sed pharise
orum. acceptum salicis et non datum. **U**nde qu
libet ab omni actu cui non est constrictus alium
de tenetur desistere quando timet vel timere debet
secundum vehementem coniecturam scandalum
phyllozum. quousque de isto conpescendo diligē
tiam compleuerit nisi forte pro communi utili
tate unctio spiritus sancti doceat illud tunc age
dum. ut cristus fecit in publicatione veritatis
sacramenti. **S**ecunda regula de ignorantia
scilicet culpabilis. **I**gnorantia iuris diuini non
cadit in facientem illud. quod in se est. quia scilicet

talem hominem de necessitate ab salutem que
vires suos excedunt docere immediate parat
est deus. Ita etiam ignorantia inuincibilis excu-
sat in eis presertim que sunt facti non autem
crassa vel supina que puenit ex negligencia scie-
di et faciendi quod in se est. Dicitur autem in-
uincibilis non quia vinci possit. a quo necesse
fit ex ea tunc operari sed quia operans sufficienter
secundum casus euentum diligenciam apposuit scie-
di illud quod nescit de ignorantia vero iuris hu-
mani sufficienter promulgati tenendum est quod
non liberat subditos a pena in foro exteriori
licet frequenter quo ad deum excuset a culpa
quosdam ignorantes. Insuper sciendum quod
damus opera rei illicitae ab se non spectant non ex-
cusant per ignorantiam de peccato sequenti presertim que ad
penas in foro exteriori de rigore soluendas sed apud
deum non imputant ad nouum vel ad magis peccatum sic
interfectio hominis per ebrium non videtur esse non habet cul-
pam maiorem quam fuerit talis ebrietas. De ado-
rante vero adoratione deo debita absolute ydo-
lum vel dyabolum transfigurantem se in angelum lu-
cis seu cristum dicendum quod talis a mortali crimine
nequaquam excusat nec hec ignorantia inuincibilis
locum habet sed probandi sunt spiritus si ex deo sunt
Deus si sub conditione implicita vel expli-

ita hec adoratio fieret ubi probabilis coniec-
tura de sic agendo contingeret quemadmodū
hostiam nō consecratam immo lapidem hosti-
e similem casus aliquis licite faceret adorare

Tercia regula est de contemptu hec videli-
cet contempnens auctoritatem superioris non
ex passione vel fragilitate vel ignorācia. s; ex
contemptu qui est principalis causa aut finis
transgressionis sue reus peccati mortalis exis-
tit ut dum quis dicit superiori in eo q; superi-
or ego in despectum vestri hoc agam quod in-
hibetis alias non acturus. Pro cuius verbi
intellectu notat Antis in summa q; cōtemptus
tribus modis fieri potest. Uno modo est app-
ciari rem minus iusto. Alio modo est rē neg-
ligere. et de eo non curare ut cum peccans habet
circumstācias retrahentes. sed eas non curat
advertere. **C**laudit quocq; oculos quodāmo-
do et vertit tergum ad eas. **T**ercio modo est i-
rasci rei tamquam vili. et eam aspernari. pri-
mum est malum. secundum est peius. tertium
pessimū. **D**icamus igitur q; in oī peccato ecē-
am veniali committitur cōtemptus dei. primo
modo vere vel interpretatiue secundus contemp-
tus interuenire potest tam in mortali q; in solo
veniali. **T**ercius contemptus contra deum

precipientem et contra prelatu suu inq̄tu pla-
tus est non videtur vnq̄ fieri cum deliberatioe
oplexa absq; pccō mōzli et hoc vocat̄ p̄pe con-
tēptus. Diligenter tamen aduertendum q̄ re-
fert plurimū dicere aliquid fieri ex cōtēptu. et
aliquid esse cum contemptu. sicut refert aliq̄d
fieri ignoranter. et aliquid ex ignorantia
Dicitur q̄ppe aliq̄d fieri ex cōtēptu qm̄ cōtēpt⁹
ē p̄ncipal̄ cā tal̄ actionis. sic q̄ illo non existe-
te non fieret actio. Ita q̄s operatur ex ignorā-
cia quādo ista non existente nullo modo fieret
id quod fit p̄uenit autem actus nōnūq̄ cū con-
temptu vere vel interpretatiue non tamen ex
tēptu q̄a cōtēptus nō ē in cā. sed vel infirmitas
ā debilitas ā ignorācia ā affectio aliq̄ vicōsa et
libidiosa dñat̄. sicut pccāt aliq̄s qm̄ ignorāt i-
ta tñ q̄ nō mī⁹ oparet̄ qd̄ opat̄. si illd̄ agnos-
cēt. iō palā ē ignorātia tūc nō ē cāz agētē s̄ ē
cūstātē. Ex hīs oīb; p̄z qd̄ nō videt̄ r̄gula ge-
neāl̄ posse suū de d̄stictioē it̄ mōzle p̄s hoc q̄
ē cē p̄ nō ē ex cōtēptu qm̄ si capiat̄ cōtēpt⁹ p̄
mo mō nō ē necē oēz actū fecm̄ ex cōtēptu esse
mortalem. • Dum scilicet deus aut prelatus
appreciatur minus iusto solum venialiter
et ex contemptu tali mentitur aliquis aut
ociose locatur aut lente resistit primis motib;

Similiter ex h^o contemptu pot^{est} euenire q^{uod} uis non ita leuiter nec frequenter sed actus si prouenit deliberate ex deliberatione completa ex tercio contemptu semper est mortalis. **H**oc enim fit quando peccans attendit ad precipientem et ad preceptum eius licitum siue sit deus a prelatus et propter vilipensionem a aspernationem precipientis sui q^{ui} precepti assurgit effrenate ad talem actum faciendum vel obmittendum. alioquin non facturus vel non obmissurus hoc proprie est agere ex contemptu tanq^{uam} si dicat aliquis ego in despectum vestri. et quia sic precipitis. agam oppositum. non tamen omne peccatum mortale. tali restitur circumstantia

Ggidius vero quod li. vi. q. xxi. ubi querit.

An religiosus frangens silentium cum agat contra constituciones peccat mortaliter distinguitur. **E**x contemptu peccat quis dupliciter. **P**rimo si hoc ipso. q^{uia} hoc religioso precipi potest ipse uult contrarium facere ubi maxime appar^{et} contemptus. sicut diceretur aliquis in contemptum et despectum facere contra aliquem quando uideretur facere ea que sibi sunt contraria. **S**ecundo dicitur facere in contemptum religionis q^{uoniam} non t^{er} se ad finem religionis et religionem non reuertit nisi q^{uoniam} tantum tamen. vel propter aliam causam. cuius ratio.

nichil curat obseruare de statutis religionis si-
cut dicimus qd aliquis cognoscens uxorem su-
am peccat mortaliter. si cognoscat eam non qd
uxor est sed quia femina. Ille autem cognoscat
uxorem suam ut uxor est. quando nullo modo alij
se uellet coniungere. Ille autem ut feminam qd
coniungit se ei non habens differentiam cui se
coniungat. an uxori. an alteri. Sic et multi in
religione uiuunt. quia non possunt. uel qd uerba
dantur aliter uiuere et si possent sine uerba
a. libenter colla ab onere religionis excluderet
tales ut plurimum. manente tali uoluntate tunc
rentiam ad religionem non habent. Unde tales
pauaricantur religionis statuta ex contemptu. qd
religionem contempnentes nichil curant de re-
ligione obseruare nisi. quatenus possent in reli-
gione tollerari. Si ergo sic frangitur silenci-
um. qd frangens in nullo frenum religionis habens
libenter in alijs contraheret. sicut coniugatus in
nullo frenum coniugij habens libenter alijs con-
iugijs commisceretur. potest esse peccatum mortale. Sed
si quis ex societate per alium in religionis contemptu fra-
gat silentium uel sit pauaricator eorum qd in se non
sunt mala. sed sunt in religione uetata solum propter obliga-
tionem ad penam. non ad culpam non dicimus qd
mortaliter peccet hec Egidius. Satis recordare

videtur. **C**ancellarius ubi supra ubi sic dicit. Si religiosus contempserit regulam suam et sui superioris auctoritatem etiam in hijs que appellamus monitiones seu monitoria et pro quibus sola disciplina ordinis statuta aut superioris est arbitrio derelicta ille peccat graviter. quia et mortuum contempnit et remedium ait bernhardus in de pre. dicens. Itaque si passim et absque preterito qualislibet ignorantie vel fragilitatis vel impossibile vel sed sola libidine transgrediendi que monita sunt religionis effrenus est ad omnia. velut unus ex secularibus. palam est quod contempnit presertim si super hijs ipse addiderit pertinaciam que excusat disciplinam. sic accipiendum est illud beati bernhardi et aliorum communiter dicentium talia esse criminalia si contempnantur vel si fiant ex contemptu. Caret autem hoc contemptu qui ex fragilitate humana vel quadam levi curialitate fragunt silentium. aut alia agunt opposita hijs que monita sunt. vel secundum bernhardum. factiva precipue quae parati sunt ad disciplinam ordinis. At si dum illa iuste requiruntur ab eis conformiter ad regularem institutionem et consuetudinem bonam in talibus observatam.

Capitulum xxvij docet quando preceptum divi

num sit obligatus ad mortale peccatum et quomodo et quomodo latum sit medium virtutis secundum virtutem epiphany

Ad maiorem autem declarationem quam sit preceptum ad mortalem obligationem et quomodo solum ad venialia per finalis conclusio est huius tractatus. notandum est secundum predictum. Etiam quod quia si mandatum est latum nimis secundum psalmum. Ideo in preceptis quibus libet attenditur quadriplex latitudo. videlicet magna parva minima. magna inquam et parva secundum quas mortaliter et venialiter peccare possumus. minima vero ubi aliquid est consilium solum. sed minima ubi iam est consuata iusticia quomodo solum habet in precepta de qua agitur dicitur quod preceptum de dilectione debet ex toto corde solum in precepta perfectionis et proprie adimplet magis igitur latitudo est infra quam consistit iusticia qualem a nobis requirit deus super peccata iurandi odium suum cum reatu mortis eterne. Extra hanc latitudinem non stat ratio quomodo quomodo transit et egreditur agendo vel obmittendo ipse in tortuositate peccati mortali sepe elabitur. Hec latitudo magis est medium virtutis qualem posuit aristoteles. et est visibile tempore signum ad sagittam. Confortetur ad hoc loquitur. Oratio est motus in rebus sit contra deum, hinc. quomodo ultra citra; neque consistit eternum. alia latitudo strictior et parva est infra eorum limites consistit iusticia seu ratio qualem a nobis requirit deus mediate vel immediate si voluerit vitare non tamen odium suum cum reatu pene eterne secundum legem.

sed etiam offensam eius quamlibet. aut non re-
tardari. a vita eterna. aut corporaliter non pu-
niri. **E**xorbitatio ab hac latitudine constituit
aliquando tantummodo peccatum veniale. dum
videlicet deuiatio non est tanta quod exeat primam lati-
tudinem. nec ita parua quod maneat infra secundam.
Certum enim est quod in pueris et infirmis et
alijs non habentibus plenitudinem usus rationis
sepe venialia sunt. que apud viros grandiores
merito criminali dicuntur. sicut etiam quedam
ex genere mortalia sunt venialia in alijs homi-
nibus ex defectu plene deliberationis et consen-
sus. ut sunt cogitationes illecebre non moro-
se. **E**xemplum de latitudine prefata duplici
preceptis. Sit enim illud preceptum honora-
re deum et parentes. **P**otest aliquis non honora-
re parentes multipliciter. **U**no modo quia pro
tempore et loco quibus honorandi sunt ipse dum
cogitat de eis spernit eos consensu pleno et de-
liberato. aut scienter cum deliberatione perfecta
ista tunc obmittit. que ad honorem debitum pro-
tinent erit enim hec latitudo precepti sic expli-
cabilis. **H**onora deum et parentes loco et tempo-
re quibus cogitabis de eis sic quod consensu perfec-
to et deliberato eos nec malignanter in hono-
res nec honore suo voluntarie scienter atque no-

tabilitate p̄uilegiū. **Q**uis q̄s exierit hoc mediū v̄
tutis eam q; latitudinē ille p̄f̄cō tenebitur re?
deuicōnis tortuose et criminalis. **A**t v̄ro qui
a cōtingit aliter ihonorare deū ⁊ parentes. **E**
rit rursus alia latitudo p̄cepti sūpta p̄ epykey
am ex alijs circumstācijs potest itaq; inhono
racō talis contingere. que non erit notabil̄ ma
licie in genere suo vt leuis gestus aut risus at
verbum aliquod min⁹ sobriū ī presencia sac
torum deī aut parentum suorum eciam cum de
liberacōne. et dum actual̄ ad ista habetur consi
deracō. potest nichilominus talis inhonoratio
reperi ī q̄ licet ex se sit notabilis. caret tñ con
sensu pleno moroso et deliberato ob etatem in
firmi tatem ignorantiam surrepcionem non fa
cientes primam inhonoratiōem. **D**um tamē
absq; scandalo fiat aliorum. quis audeat culpe
mortalis arguere. **S**ecundam similiter nullus
opinor mortalem accusabit. **I**ta in omni fere
precepto reperire est. **E**x hinc eciam elicitur e
uidens necessitas v̄tutis illius quam **A**ristote
les epykeyam appellat. **C**uius est conside
rare nedum preceptum de se sed circumstanci
as omnes particulariter ipsum vestiētes. **D**e
quo dictum est capitulo xix. supra. **E**x hīs
sequenter habent̄ moī concordandi rigorem

iusiicie atq; seueritatem discipline cum leuitate misericordie et fauorabilis indulgentie. ymmo necesse est vt in omni actu nostro vt alterutrum contemus deo iudicium et misericordiam. **A**lioquin iusticia in iniquitatem et seueritas in credulitatem conuertetur quemadmodum si quis puulum filium suum dampnae vellet ad carcerem quia puerili ira motus matrem percussit. **I**ta de ebrio fatuo aut inaduertente quis non cognoscat hanc penam esse in iustissimam quam in alium grandeuum sobrium et deliberatum liceret inferre. quare concludit qd preceptum si sub primo latitudine explicata cogitatur aliter obligat quam sub secunda. **P**rima latitudo proprie vocatur preceptum. **S**ecunda vero mandatum statutum ordinatio vel magis apte vocatur monitio quod sonat vt ratio sit puigil vt nec venialibus deturpetur. **S**i etiam patet qd est quedam lex inter preceptum et concilium que lex plus ligat quam consilium. et minus qd preceptum tanquam si diceremus in omni policia illam legem duntaxat esse preceptum cuius transgressio secundum omnes circumstantias pelsata extremo mortis supplicio plectenda censetur. **N**li vero legi monitionis nomen appropriate dicitur cuius transgressio circumstantiis omnibus pōde

tatis veniam habet at temporalē solam puni-
tionem demeretur.

**Capitulum xxviii. filē docet de votis iuramen-
tis et preceptis cōmunibz.**

Equitur ex prehabitis hec i. regula
generales sicut in preceptis. ita i vo-
tis saltē cōmūibz et i iuramētis ac
inobediā duplex illa latitudo p̄dca
intelligēda est. Sic q̄ nō oīs voti oīs ā iurā-
ti vel alia trāsgressio est peccm mortale. Iuramē-
ta enī et vota talia ita nūq̄ p̄feruntur absolute
quin interpretacōnes. condicōes. glōs ā civiles
intelligēcias suscipiāt vt sapiēs epikes iudica-
bit hoc enim iam supra p̄batum est. c. xix. ad
idē sūt iura plura. Ad idē ē rō ex sac̄ scriptura
sūpta. **Cū** enim finis oīs legis sit caritas s̄m
ap̄. i. thi. i. **Cū** preterea religioēs et auctozita-
tes p̄latorū date sint ad edificacōez corpis xpi
misticū. non ad subuersionem et illaqueacionē
fidelū se qz eis submittenciū. q̄s audez dicere
aut cogitare q̄ sancti viri sancto spū pleni su-
pra iūgum cristi suauē et facilitatem legis sue
adocere voluerint on̄ grāde tot et taliū ostitū-
tōnum sub obligacione. pari ad precepta pure
dīna hoc est s̄b reatu pena dāpnacōnis eterne.
dēim est autem in votis cōibus notanter. quia

secus est de particularibus votis quia vota in a
munitatibus interpretanda sunt magis ad intē
tionem communem que illic habetur aut habe
ri debet q̄ ab particularem intencōnem vouētis
• Vouens autem particulariter in re ppria
sicut est actor iuramenti. ita est suus interpre
tator ex intencōne pp̄a. q̄nvis intencō si sit pa
lam erronea aut stulta peccet certe nec ad vo
ta ligat implecōnem ymmo q̄ superiori aucto
ritati semper reseruetur habet vsus vniuersal
ecclesie. **S**ecunda regula generalis. sicut nō
omnis profitens euangelicam regulā vel legē
et ad obseruacōnem sui se obligans quod fit in
baptismo peccat mortaliter in omni trāsgres
sione cuiuscumq; i eadem ege contenti. sic nec
omnis profitens alicuius religionis regulā vt
iuratus statuta alicuius communitatis peccat
mortaliter in omni transgressione cuiuscumq;
contenti in regula vel statutis. **H**acō est qui
a sicut in veteri lege. sic et in noua sunt multe
traditōnes que quādoq; precepta. quādoq; mā
data. quādoq; iustificacōnes. quādoq; leges di
uine nominantur. **Q**uarum tamen aliquę
sunt precepta stricto nomine. **A**lie monicio
nes ymmo alie consilia solam. et alie iusticie a
summata. eodem modo est in regulis q̄ statutis

religionum. Est igitur tertia regula solatori
a hec. q̄ institucōnes humane non dñt tales ī
terpretacōnes aspernari. q̄les iuramenta et vo
ta sc̄dū corde doctorū sententiā recipiūt etiā
dū p̄ferūtur absolute. Alioquin enim in laq̄u
et magnū salutis dispendiū verterentur. Sed
argueres sic. Omnis violans iuramentum at
votum peccat mortaliter. quia piurium ē mortu
ferum. s̄ ioh̄s vel mōchus iurat omnia seruare.
q̄ sūt ī regula nō enim fecit exceptōnem. ergo
in oī trāsgressione huiusmōi voti et iuram̄ti et
obediencie peccat mortaliter. Respondetur cō
cedēdo maiorem. s̄ negādo minorem viz q̄ iuram̄
tū et votū cadat isto modo super omnia q̄ ī regu
la continentur. Sed quereres super que cadūt
et sup̄ q̄ non. Accipe de hoc regulam generalē
hanc q̄ super sola precepta p̄e dicta. hoc est
sc̄dū primā latitudinē considerata cadit hoc
mō votū et iuram̄tū p̄tētas regulam. et q̄d q̄d
regule verba sonant tū int̄ptacō tal̄ hñda ē tū
per rectā racōnem. tū per superioris discretio
nem tū deniq; per legem que maior est. legē ī
q̄ sinā et legē caritatis. Sed bicēs mlti simpli
ces ymmo et hñti fortassis putāt se vuisse ē
iurasse regulam a statuta seruare et oīa que il
lic scripta sunt sine omni cōdicōe at̄ exceptioē

Respondetur si humiles sunt sicut esse debent
non ita adherent sensui suo quin ita explicitè
vel implicitè actu vel habitu parati sint stare in
talibus ad interpretacionem et iudicium prudenti-
orum. Ita dicimus de omnibus statutis colle-
giorum vniuersitatum et capitulorum cum dicitur
alicui. Tu iuras seruare inuiolabiliter
omnia statuta iura priuilegia libertates consue-
tudines laudabiles nec ipsis quomodolibet con-
traire clam vel occulte directe vel indirecte et
obedies tali vel tali superiori tuo in omnibus lic-
tis et honestis. De hinc particularia leguntur
talia iuramenta interpretanda sunt civiliter
aut in illis modo supradicto statuenda est lati-
tudo magna seu interpretacio epykeye. Est
autem interpretacio hec vel similis quod iurans ser-
uabit ea sicut a legislatoribus ordinata sunt ad-
ordinari debuerunt utpote precepta precepta
ut precepta monitiones concilia sicut concilia
quod insuper obediat in omnibus licitis et honestis
superiori suo Verbi gratia sit ille rector obe-
diat inquam in eis que ad officium rectoris spectant
et que pro utilitate manifesta policie cui pre-
est sibi precepit secundum institutiones et con-
suetudines laudabiles eiusdem policie Et nisi
si valeat legitima excusacione vel exceptioe

setueri ut quia plus alijs gratis oneratur et ut
qua ab alijs vrgentioribus impeditur quod si non pos-
sit ita iurans docere sufficienter de impedime-
to legitimo ille quidem punietur per rectorem civilem
pro inobediencia. ceterum deus qui cor intuetur e-
undem liberabit. Et sic de regulis generalibus pecca-
torum per consciencie directorio dixisse sufficiat
nam de specialibus videantur summe doctorum et contrac-
tus modernorum specialia tamen peccata in multis cog-
noscere possunt si regule prefate vniuersales ut
ostenduntur casibus particularibus. Et de hoc
vide tractatum quem colligi de leprosa anime

Capitulum xxxix. docet quomodo in opinionibus de fide
doctoribus contraria tenentibus scrupulosus tute-
se habere valeat

Denuntiatio nunc queritur. Ut doctoribus in
materia fidei contrarietibus quos possit
sequi unam opinionem sine periculo peccati
mortalis. sic multi dicunt in causa filii de mo-
libus. Respondetur quod beatus Augustinus libro ii. de predesti-
nacione sanctorum dicit. Intra in quantum et in quibus rebus errat et quod facile se-
quatur corrigat vel quanta preiudicia suum defendere con-
ferunt errorem id multiplici distinctio est in hijs videndum est et
liberibus. Una de materia circa quam doctores varian-
t in opinionibus. Alia de ipsorum doctorum aduocacionibus.
Tercia de ipsorum auditoribus. Quarta de modo

adherendi opinionibus ipsius alit suorum aucto-
ribus **Q**uinta de efficacia motuorum in auc-
toritate doctorum ratione et argumentis **Q**uo
ad primum notandum quod materie circa quas
variantur doctorum opiniones vel pertinent
ad fidem vel bonos mores aut non sed pertinet
seu sunt circa materia facultatum arcium puta grammatica
philosophie medici metaphisice **S**i primo
modo adhuc distinguendum est quia ea que ad
fidem pertinent aut expresse et manifeste ha-
bentur in sacra scriptura vel ex auctoritate ec-
clesie manifeste fidelibus tamquam credenda sunt
expofita **A**ut sunt talia quorum nec testimo-
nium manifestum sacre scripture habetur nec ex-
pressa ecclesie vniuersalis doctrina de eis aliquando
explicite docet quod quod includantur in eis quorum
explicite fides necessaria est vniuersis fidelibus
Si de primis fiat sermo adhuc est disting-
uendum vt ponit sanctus thomas quod de veritate videli-
cet quod ad fidem aliquid pertinet dupliciter v-
no modo directe et principaliter sicut sunt credi-
bilia in articulo fidei explicata secundo modo
directe et secundarie sicut sunt ea que in diuina
scriptura sunt reuelata sicut quod Abraham ha-
buit duos filios **S**ecunda principalis dein-
de distinctio est habenda doctorum circa quos respicitur

cienda est qualitas et quantitas discreta scz qli-
tas inq̄ vtpote qui p vna parte sūt opiniois
an sint lris famosi in facultate sua expti et mo-
rū honestate ac conscā graues. ne sibi q̄rat a
liquis ad sui appetitus siue erroris coloracis
nem prurientes auribz. De q̄bz pphetavit secū-
do thi. iij. ap. Erit q̄dē tempus tū sanam doc-
trinam non sustinebūt sed secūdu sua desideri-
a coaceruabunt sibi magistros prurientes au-
ribz glo. qui ea doceāt que volūt tales enim q̄-
rere non est veritatis sinceritatem s̄ desiderare
mentis cecitatem et p̄am affectionem. q̄ob̄re
videndi sunt doctores h̄j potius q̄ sanctorum
doctrinis patrū inheēt. Ampli. fm illud ecc.
vij De despicias narracōnem presbiterorū
id est doctrinam sapientum doctorum. et in pro-
uerbijs eorum conuersare id est secundum eorū
doctrinam viue. Ab ip̄is enim discēs sapienti-
am scilicet de diuinis cuius modi sunt credibi-
lia et doctrinam itellect⁹ viz de moribz q̄bz o-
pera vestienda sunt. Videnda insuper est doc-
torum q̄ntitas discreta. q̄ valet sint doctores
p opione vna et q̄ p alia q̄a pbabile est ma-
gis veritatē cōtinere dc̄m ml̄toꝝ cet̄is paribz
q̄ dc̄m vnus vel paucorū. Ideo ecc̄ vi dicitur.
In ml̄titudine p̄sbitorū prudēciū sta. q̄ sapiē

illozum ex corde coniungete. Tercia distinc-
tio est attendenda ex parte auditorum. huc o-
piniones psequēcium quia quidem sūt simpli-
ces qui non obligantur scire multa explicitē
que tenentur alij quidem scire. quibus ex officio
vel aliunde incumbit racōnis vomere terrā scā-
dere sacre scripture. quatenus. inde simplices
pasci possit. Juxta illud Job. 3. boues arabūt
et azine pascebantur. iuxta illos. Unde etiam q̄
busdam magis incumbit studio intendere et ex-
amen doctrine variarum opinionum audiē. q̄
incumbit alijs qui non ita dono maioris indus-
trie et illuminacōnis intelligence vel alcōris
gradus dignitate ī dei ecclesia sunt sublimati.
Quarta distinctio est capiēda circa modū
adherendi opinionibus quia aliquis adheret v-
ni aut pertinaciter aut nō. sed animo parat⁹
est corrigi veritate sibi ostensa. De pertina-
citer inherente dicit Augustinus et ponitur
xxiij. q. 3. Qui in ecclesia cristi morbidum
aliquid prauum q; sapiūt. si correcti et sanū
rectum q; aliquid sapiant. resistunt contūma-
ciē sua q; pestifeā et mortifeā de gta emēdaē no-
lūt sed defensare perhistūt heretici sūt. De nō
pertinaciter adherētibus dicit idem et ponitur
ibidē ī capi. dixit ap⁹. Qui sentēciā suā q̄uis

falsam et p̄sam nulla p̄iaci animositate defē
dunt presertim qm̄ non audacia sue presūpcio
nis peperūt • sed a seductis in errorem lapsis
parētibz acceperūt q̄rūt capta sollicitudine ve
ritatē corrigi parati cū neminē inuenirent ne
quaq̄ sunt inter hereticos cōputandi. **Quinta**
distinctio est accipienda ex pte racōnū ⁊ moti
uozū diuersarum opimionū. sunt enim a q̄bus
dam q̄bz hoc cōpetit examinande rationes ⁊
v̄tus est argumentorum pensanda quia in re
bz dubijs non de facili est prestandus assens⁹
quinymmo vt d̄ **beatus Aug⁹. 3. de doct. cristi**
ana. **Consulere debet quis regulam fidei q̄ de**
scripturarū plamozibz locis et ecclesie auctorī
tate p̄cepit. Ideo Job xxxi. **Causam q̄ nescie**
bam diligentissime inuestigabam. scriptura ī
super dicit. **Qui cito credit leuis ē corde ⁊ p̄**
xxiij. **Innocens glo. stultus credit omni verbo**
Beat⁹ q̄; Ambrosius li. de paradiso dicit. nēq̄
debet se alteri facile credere nisi an⁹ v̄tatē pro
bauerit. • **Hjs premissis distinctionibz ad**
questum respondetur per quinq; conclusiones
• **Prima in primis materijs ad fidem et bo**
nos mores non pertinentibus. sed ad facultates
artium vel naturalium potest quis sequi absq;
q; periculo peccati q̄ntum est ex parte obiecti

seu materie opinionem vnus reiecta opinioe
alterius patet quia nullum sequitur periculū
ibi cum nec ad fidem nec ad mores pertineāt
sed quorum habitus vel carencias solum pecca
tores aut boni a deo iudicamur **Dicitur autē**
notanter quantum est ex parte materie opio
num quia quantum est ex parte intenciois q̄s
ibi peccare posset vel ex inordinacione affect⁹
vt si ex inuidia odio amore precio vel ex inordi
nata voluntate potius sequeretur vnā opinio
nem quam aliam. **Secunda conclusio.** Circa
ea que sunt ad fidem pertinencia primo modo
nullus racōnis capax excusatur a labe peccati
inherendo aliam opinionem potius errori cōtra
ea videlicet que directe et principaliter ad fi
dem pertinent p̄pter opinionem contrariā cu
ius cumq; magistri quia tenetur ad credendū
explicite quilibet fidelis talia. **Cū ap⁹ dicat**
heb. xi. sine fide impossibile est placere deo. A
lias vt. s. tho. dicit quodlib. 3. Ignorācia ex
cusasset eos qui secuti sunt errores Arrii nel
torij et similibus. **Nullus enim potest ab er**
roris vicio excusari qui assentit opinioni ali
cuius magistri vt ibi concludēdo dicit sanct⁹
tho. contra manifestum scripture testimonium
sue eciam contra id quod publice tenet f. ec

eclesie auctoritatem ubi enim dicitur illud propheta
ti verbum euangelij. **S**i cecus cecum ducatum pres-
tat. ambo in foueam cadunt. **T**ercia conclusio
Quis potest opinari contrarium eorum quod pertinet
ad fidem indirecte et secundarie absque pericu-
lo peccati licet expresse contrarium habeatur
in textu veteris et noui testam. sicut quod deus non fuerit fi-
lius ysai. et filia. pro quia talia non tenentur quilibet
explicite credere sed solum implicite vel in preparati-
one animi. in quantum paratus est et esse deus quilibet
credere quod in divina scriptura continetur sed
tunc solum homo tenetur huiusmodi explicite cre-
dere quando ei hoc ostenderit in doctrina fidei contineri et
iterum quod non constat nec ieremias quod sciens obligatur
potest aliquis sine pertinacia tamen contrariam opi-
nionem tenere. **Q**uarta conclusio aliquis potest
absque periculo peccati tenere opinionem alicuius magistri e-
ciam contrariam veritati fidei in hijs quod ad fidem pertinet
secundo modo principali distinctionis scilicet quorum ve-
ritas nec scriptura testimonio nec ecclesie vniuer-
salis determinatione habetur expressa. **D**um tamen
facta determinatione absque presumptionis cuius-
cuiusque timore illicito intellectum suum humiliter
determinationi vniuersalis ecclesie. patet qui-
a nullus peccat. illo tempore non credendo id quod
non tenetur credere pro isto tempore. sed que expresse

non continentur in sacra scriptura nec per eccle-
siam sunt determinata nec sunt alicui reuela-
ta neque rationi evidenti ostensa pertinere debe-
re ad fidei veritatem nullus tenetur credere expli-
cite cum fides sit ex auditu ad ro. iij. Unde et
sanctus tho. xpiij. q. ij. ar. vi. dicit quod si simpli-
ces in hijs que ad fidei subtilitatem pertinent
non inveniuntur pertinaciter inherere si in ta-
libus ex simplicitate deficiant non eis imputat.
Circum maiores vero varie opinantes quos in-
terdum discipuli in varias opiniones partiti se-
quuntur. Dicit ibidem unum notabile verbum.
Cum inquit maiores non habeant fidem nisi
simpliciter in fide maiorum quatinus maiores
adherent doctrine diuine secundum illud apost.
i. co. iij. imitatores mei estote sicut et ego cris-
ti cum humana cognitio non sit regula fidei sed
veritas diuina a qua si aliqui maiorum deficiant
non preiudicat fidei simplicium qui eos rectam
fidem habere credunt nisi pertinaciter eorum er-
roribus in particulari adherent contra vniuer-
salis ecclesie fidem que non potest deficere. di-
cente domino luc. xxiij. Ego pro te rogavi pe-
tre ut non deficiat fides tua. Hac ratione mul-
ti tenentes plura erronea ea rationum multitu-
dine defendentes quia tamen ecclesie vniuer-

salis de terminacioni colla anime submiserunt et
nichil contra fide explicita ptiacit acceptauerunt
ideo heretici non fuerunt ut babas Jochi et ml
ti alij. Quinta conclusio sequitur ex premissis q
stat aliquem circa ea q sunt fidei errare et tamen
non peccare sicut iam ut prestesum est sup h. p.
ca. v. Capitulum 30. docet quod tam in fide quam in mo
ribus diuersis diuersa sententibus scrupulosus
tute ambulare possit. et in sententia breuissime
explicatur quis error exisset et quis non.

Quarto quia supponitur in qstione pce
dētis capituli. q de ad hēdo vni o
pinioni vbi doctores contrariantur
i moralibus sit sicut de credibilibus. **Il**
q q sup sit expeditū satis ca. xi. istius partis
tamē pnotatis distinctiōibus pcedētis capit
tuli ad huc p laiori declinacōne. **Ro** tandū q
cū pccm sit exorbitatio a lege diuina siue hūa
na a diuina deriuata beato abroho dicēte. **Pe**
catū est puaricatio legis diuine. et iobediencia
celestimm mādatorum et fm Augustinū. **Est**
dictum factum vel cōcipitum contra legem dei.
Idemco necessaria est hic distinctio pāiformis
ei q sup assignata fuit ptiacitum ad fidem viz de
ptinētibus ad legē di **Q**m aliq sē expsse i lege
di cōta vt de nō occidēdo de nō furādo et filia

que sunt omnibus communia. Alia autem ad
legem dei possunt pertinere sicut conclusioes
elicibiles ex contentis expresse in lege dei non
tamen expresse seu clare legis aut scripturę tes-
timonio aut vniuersalis ecclesie vulgata det-
minacione patent ad legem dei pertinere sicut
sunt multa super quibus varie adhuc inter doc-
tores currunt opiniones. sicut est materia de
pluralitate beneficiorum et materia contractuum
multorum. His presupppositis est. **Prima**
conclusio. Nullus rationis compos absque dei
offensa potest agere contra expresse in lege dei
posita quatumcumque currat. super his opinio
aduersarij patet quia maledicti qui declinat a
mandatis tuis psal. Et ex diffinicionibus pecca-
ti. Unde sanctus tho. quodlibet. xi. sic dicit. fa-
ciens aliquid contra opiniones magistrorum
si facit contra opinionem veram cum tunc faci-
at contra legem dei non excusatur a peccato
quod non faciat contra conscientiam. sic enim
contra legem dei facit hec ille. **Quod intelli-**
gendum est cum materia circa quam varietas
magistrorum est pertineat ad ea que sunt lege
diuina expressa quorum quodlibet sicut et diui-
nam legem necessariam ad salutem tenet scilicet
quilibet arbitrii vsum habens nec aliquis hō

ex horū ignorācia excusacōnem peccā habere po-
test cum sit ignorancia iuris. **S**ecūda conclusi-
o potest quis absq; offensa dei sine peccato fa-
cere contra eā q̄ sunt legis diuine secundo mo-
do dicto. quia sic non omnis obligantur scire
omnia que sunt fidei explicitē. **S**icut enim su-
pra dictum est non est eadem ratio de omnib;
que ad fidem pertinent. q̄dā enim sūt nocioza
alijs ad hoc q̄ homines dirigantur ī finem su-
pernatuālē. **Q**uedā etiam alijs sūt obscurioza
ita inter operabilia siue ad mores pertinencia ē.
distinctio non enim omniū ē oīa scire q̄ sūt pec-
cata mortalia et peccatorū spēs et h̄mo ī. q̄dā
eciā alijs sunt plamioza. alijs etiam ad sciēdū
accōmoda magis q; disponencia ad opōez mo-
rū et directionē operū in finem suprādēm. **V**n-
de the. i. iij. d. xxiiij. dicit. **S**acerdotib; etiam
curatis d; eē scīa nō q̄dē vt oēs difficiles q̄sti-
ones legis sciant. quia in h̄is d; esse ad supe-
riores recursus. s; sciant illa q̄ popul; d; crede-
re et obseruare de lege. **S**ed ad superiores sa-
c̄dotes sc; ep̄s pt; vt eciā ea q̄ difficultatem
in lege facē possunt. sciant et tanto magis q̄to
in maiori gradu collocantur. **P**reterea tam-
p̄ma conclusio q̄ secūda expresse pbantur auc-
tōitate leōis p̄pe de. pe. d. iij. dicitis sic q̄dā sūt

que nulla possunt ratione conuelli ita multa sunt
que aut pro necessitate temporum aut pro con-
sideratione etatum oportet temperari. illa sem-
per conditione seruata. ut in hijs que vlt dubia
fuerint aut obscura illud nouerimus sequendum
quod nec preceptis euangelicis contrarium nec
decretis sanctorum patrum inueniatur aduer-
sum glo. super. Nulla possunt ratione conuelli
dicit ut precepta decalogi et forma baptismi
et forma conficiendi corpus christi. Ex quibus
omnibus patet quod argumentum ad probandum
conclusionem secundam potest formari et ordi-
nari sicut formatum fuit argumentum probans
quartam conclusionem precedentis capituli.
Est tamen sciendum quod ut prefata huius ca-
pituli secunda conclusio vniuersaliter sit vera
presuppositis supra in precedenti ca. distinctio-
nibus notatis duo requiruntur. Primum est
quod absque dubitatione probabili aut notabili de-
contrario quis adhereat prefate opinioni ne
discrimini se exponat. De quo late dictum est su-
pra ca. p. v. c. v. xliij. et ca. xi. Secundum
quod requiritur est ut adhereat prefate opini-
oni sine conscientia de opposito ut late etiam
tractatum est in secunda parte huius tractatus.
Et de hac difficultate huius videlicet capi-

tuli latissime supra in multis locis diffuse dif-
finitum est. **S**ed oriuntur circa premissa dubi-
a duo scrupulosa. primū si simplices non tene-
antur de necessitate omnia credibilia explici-
te et distincte credere tunc quilibet non tenet
errorem suum contrarium articū fidei euitare
quia non tenetur oppositum illius cauere cui
oppositum non tenetur agnoscere et ita videt
q̄ posset aliquis licite in errorem repugnāte
alicui articulo cadere et eodem modo argueret
precise q̄ quis posset in actū peccati mortali cadere
sine peccato mortali quia nō tenet simplex o-
nes diferencias peccatorum mortaliū et p̄cep-
torū di et ecclie sciē explicite. **R**ūde ē s̄m s̄tho. et
sco. in in 8. p̄p̄ negādo dñaz q̄a nō solū tenet
q̄libz simplex caue oēz errorem contrariū articū nu-
meatis s̄ tenet caue oē qd ē contrariū veritati
scripturę scz canoibiblie q̄a nō possz p̄ticiat adhe-
re contrario ac? v̄tatis i biblia qm̄ h̄t̄ic? iudi-
care et cū arguit nō tenet ad errorem cauedū
n̄ t̄cāē ad credēdū explicite ei? oppositū dico
q̄ dñā nō v̄z sic p̄z i moralibz alijs q̄a q̄libz t̄cāē
caue oē peccm̄ mortale et tñ nō t̄cāē sciē et agnoscē
i q̄ ḡdu supbia ē peccm̄ mortale vel gula q̄a nec
hoc sciūt multi expti i sc̄a s̄ c̄a hoc sūt m̄te
altriacōes. **S**ecundum dubiū ē. **S**i sufficiat

simplicibus habere fidem explicitam de aliquibus
et de aliquibus implicitam tunc si iste cui in-
bit instruere simplices predicaret aliquid op-
positum fidei possit simplex licite adherere doctri-
ne eius credendo tamquam verum et aliquid
falsum et tunc simul esset fidelis et infidelis si
fidelis quia non tenetur actum explicitum habere
de contrario articulo Infidelis vero quia cre-
dit aliquid esse verum quod repugnat fidei Pre-
satum enim argumentum inducit quendam doc-
torem notabilem scribere et concedere quod quis
simplex etiam posset martirizari Quando
ex ignorantia teneret erroneum articulum sibi
a suo prelato heretico predicatum Responde-
tur secundum sanctum thomam in 3. d. xxv. q.
ij. et scotus ubi supra quod aliqua sunt que commu-
niter predicantur in ecclesia et talia sunt neces-
saria simpliciter ad explicitam credendum scilicet quod
christus natus est ex maria virgine quod fuit cru-
cifixus pro redemptione humani generis Sed
si sit aliquid quod credendum est quod tamen non
predicatur communiter in ecclesia sed propo-
nuntur spiritualiter in uno loco de nouo non est ne-
cessarium simplici credere illud firmiter illi tam-
quam vero adherendo immo necessarium est ma-
gis illi non adherere quousque sciat illud credi

ab ecclia t^q vera verba sunt scoti in 3 et sanct
tho vbi p^o clari^o sic d^r i iiii articulo plato o^m
fide p^odicati non est assentiendum q^a in hoc d^r
cordat a prima regula nec p ignorantiam sub
ditus excusatur a toto quia habitus fidei facit
inclinacōem ad contrariū cū vinctio necessari
o doceat de omnib^o q^a pertinet ad salutē **Joh**
3 **V**n si hō nō sit nimis facil^{is} ad credendū omni
spiritui q^m aliq^o insolitū predicat nō assenti
et sed aliunde requireret vel deo se omitt^{er}et in ei^o
secreta non se supra suum modum ingerēdo **S**
quereret aliquis homo simplex qⁱ ignorat diffe
rencias plu^{res} pccōrū mō^oliū vel articulos fidei
qⁱ sūt litteācōrib^o nota per quid cauebit iste
simplex pccā qⁱ ignorat esse mō^olia a p^ofidia qⁱ
ignorat fidei sanct^o thō^o qⁱ tal^{is} a ē extra ca
ritatē a i caritate si p^omū a ē fidel^{is} tūc fidei ha
bit^o eū a p^ofidia p^osuare potest **S**i vero est inf
idelis nō m^o h^o cec^o offendit et vulneat apli^o
q^a ignorās ignorabit **S**i vero ē fidel^{is} a i cari
tate tūc p hitū caritatis a p alios hit^o oim v
tutū moraliū et theologicāliū ifusoz icliat p i
habitātē spm sanctum vt caueat peccata mō^o
lia q^a vinctio scz spūs sancti docet de omnibus
vt habes supra **S**i ecclia esset fidel^{is} extra cari
tatē existens tūc q^a habitib^o g^ouitis caritatis

careret non ita preseruetur et peccata in q̄
incideret esset pena peccati. **A** perfidia tū
ppter habitum fidei quem haberet inclinaret
contra omnem articulum perfidum. **U**nde di
cit sanctus thomas in 3. d. xxv. q. ij. ar. primo
Sicut habitus temperacie inclinat ad re
sistendum luxurie. ita habitus fidei iclinat ad
resistendum omnibz que sunt contra fide. **U**n
de i tempore quando emergit necessitas expli
cite cognoscendi vel ppter doctrinam contrari
ā. que iminet ppter motum dubium quod in
surgit. tunc homo fidelis ex illuminacōne fidei
non consentit hīs que sunt contra fide sed dif
fert quousq; plenius instruat. **I**dem ostē
dit in prima parte q. i. ar. vi. q. Qui est in
gracia caritatis. habet ex cōsequenti septem do
na spiritus sancti inter q̄ summum est sapienci
a. quam etiam habet nummus in caritate exis
tens et ideo etiam pōt iudicare talis p modū
inclinacōnis habit⁹ de necessarijs sibi ad salu
tē. **C**um inquit iudicare ad sapientem perti
neat. ideo secundum duplicem modum iudicā
bi duplex sciencia acapitur. cōtingit enim ali
quem iudicare vno modo per modum inclina
cōnis. sicut qui habet habitum v̄tutis. recte iu
dicat de rebz que sunt v̄tute agenda i q̄ntum

ad illa facienda inclinatur. Vnde secūdo ethico
dicitur q̄ v̄tuosus est regula et mēsurā huma
norum actuum. Alio modo per modum agnicio
nis. sicut anim⁹ instructus in sciētia morali
possit iudicare de actib⁹ v̄tutis. etiā si h̄itū nō
haberet. Prīm⁹ igitur mod⁹ iudicandi de rebo
diuinis p̄tinet ad sapiēciam. q̄ ponit donū spi
ritus sancti secūdu ill⁹ h̄. cori. ij. spūalis homo
iudicat omnia. Item dno. ij. ca. de dy. no. dicit
q̄ Jerothē⁹ doctus erat non solum paciēs. sed
etiā discēs dīna. Secūdo autē mod⁹ iudicādi p̄
tinet ad doctrinā sacre scripturē s̄m q̄ p̄ studi
um habetur. licet eius principia ex reuelacōne
habeantur hec. s. tho.

Capitulū xxxi. sub diuersis diuisionib⁹ deter
minat de qualibet ignorācia q̄ excuset et q̄
nō excuset ignorācia pccm

In aliter p̄ conclusionē notandū sū
opere q̄ ignorācia excuset que non
vel q̄ augeat peccatum s̄ q̄ minuat
quia in istius sciētia residet r̄medi
um principale ad subueniendum timore con
sciēcie. Omnis enim error ex ignorācia venit
Et q̄ q̄ supra p̄te h̄. ca. v. plura dīa sint de ig
norācia. tamē sub cōpēdio h̄ eadē materia sūe
tur s̄m distinctionem Utri. de argen. antiqui

illius notabilissimi doctoris **Q**ueritur igitur an ignorācia excuset peccatū. Respondeat distinguendo. Est enim quedam ignorācia vīcibilis que est in potestate scilicet scientis et alio nomine dicitur affectata et ē multiplex vt infra dicitur. **A**lia inuincibilis scilicet que non est in potestate scientis et est etiam multiplex quia inuincibilis aut in est a natuā qualis naturaliter inest stultis maroibus et melancholicis et hec in se non est peccatum et ex ea sequens excusat in toto. **A**lia inest ex accidente vt ex infirmitate aut ebrietate. **S**i inest ex accidente aut eam habens non debet operā vt quādo aliquis non nouit vītutem vini aut alterius opilatiui et vniuersaliter quando ignorat sibi futurum tale accidens tunc etiā hec ignorācia nō ē peccm et i toto excusat sequens peccm q̄ diu ma; t̄ e accidēs. **A**ut eā s̄ ignorācia ex accidente habēs dedit opaz et si dedit operam at hoc factum est per rem licitam sicut aliquis ex deuocōne v̄ alio exercicio spiritali incidit īsamā hec etiā excusat a toto. **A**t s̄ peccm ē p̄ rē illicitā. **E**t hoc dupliciter adhuc q̄a vīz adhuc dedit operā per rem illicitā que fuit vīale peccatum vt si aliquis per iram venialem inciderit frenesim et hec excusat a toto. aut

debit operam per rem illicitam quae fuit in ordine peccatum et haec ignorantia in se est peccatum et non excusat sequens peccatum in toto. sed secundum philosophum tertio ethicorum talis meretur duplices maledictiones. tamen excusat a tanto. quia licet in quantum peccatum est sit voluntarium et ideo illa ratione non excusat. tamen in quantum est ex ignorantia causat quodammodo involuntarium. et ideo diminuit de ratione peccati quia omne peccatum est voluntarium. **M**odo sequitur primum membrum prime divisionis quia si ignorantia est vincibilis. aut est ignorantia iuris aut facti. **I**gnorantia iuris dicitur a philosopho ignorantia universalis quod in idem redit quia ius hic vocantur regule universales regentes vitam. **A**ut est ignorantia vincibilis facti. que a philosophis et a theologis vocatur ignorantia particularis quod in idem redit. quia factum vocatur aliquod particulare determinatum per aliquam circumstantiam quam contingit etiam sapientem ignorare. **S**i est ignorantia iuris hoc fit adhuc dupliciter. quia aut est iuris universalis. quod omnibus imponitur ad sciendum et tenendum. **H**uiusmodi ignorantia crassa est et supina. et haec non

excusat & ymmo est peccatum speciale secundū
Augustinum. Si est voluntaria aut est par
ticularis seu iuris particularis quod non scit
nisi per studium. Hec excusat a tanto et a to
to si sit casus multum difficilis. Si autem
est ignorantia facti hoc fit etiam dupliciter
Aut enim ipsa est causa actus quia si nō ig
noraret non faceret et huius signum est pleni
tudo in actu et hec similiter causat involuntari
um et ideo excusat in toto ut patet in Jacob &
Iya a nō est causa actus sed per accidens se ha
bet ad actum quia idem faceret etiam si non ig
noraret et talis non penitet in actu ut si aliq̄s
credens accedere ad unam mulierem accedit
ad aliam ad q̄ non debet talis nō dicitur per
ignorantiam facere sed ignorans & talis igno
rantia nec diminuit peccatum nec auget. Alia
est autem ignorantia que consequitur effectum
peccati ut quando concupiscentia peccati quā
voluntas non deprimat absorbet iudicium raci
onis ī particulari operabili sicut impedit ita
animum ne possit cernere verum ut dicitur in
vi. ethi. q̄ delectacō corrumpit estimacōne pru
dentie et hec est ignorantia electionis secundū
quam omnis malus dicitur ignorans et hec se
quitur effectum peccati et ideo non minuit ra

cō; voluntarij ymmo voluntas ipsam precedit
et ideo nullo modo diminuit peccatum quia nul-
la alia ratione ignorantia excusat nec minuit
peccatum nisi inquantum causat aliquo modo
voluntarium » Hec ille »

Tantum de consolacione timorate conscencie
dixisse sufficiat. A cuiusmodi copilacione si
quisque quod suum est recipere velit. nichil at-
modicum auctori manebit »

**Tabula consolatorij timoratis consciende ma
gistri Johannis nyder**

Absolutio sacramentalis magne est efficacie in
prima parte ca. viij. paragrafo ij

Aborate in 3. parte ca. xxvi. §. ij

Ambiguitas quid sit et qualiter differt alijs
plurimis in 3. parte ca. ij. §. primo.

Amouendi sunt aliter leti quam tristes in ij. p
te ca. viij. §. primo d.

Attritus et non plene contritus beneficium ab
solucionis sacramentalis suscipere potest et h
recuperare gratiam in prima parte ca. viij. §
i. ij. iij. per totum

De attritione contritione et iustificatione ipsi
in i. parte ca. viij. §. i. et ij. per totum

Memoratio singulorum peccatorum non requiritur
in ipso momento iustificationis ipsi seu infusio
nis gratie sed sufficiat attritio generalis In
prima parte ca. viij. §. i. a. b

Bonitas dei inexplabilis est ad genus hu
manum In ij. p. ca. io. §. vi Et in 3. p. ca. viij
f. et in ca. io. in i. regula

Caritas et fides sine operibus hominem non
saluant In prima parte ca. iij. §. ij
An possit aliquis scire se habere caritatem vel bo

nam conscienciam In prima pte capitulo vi
De caritate hūta et de cōsciencia bona haberi po
test experimentalis sciencia In prima parte
ca. vi. §. iij. iij. v. et vi

Septem sūt dr̄ne hominum respectu caritatis
āt bone consciencie i prima parte capitulo vi
vii. corpus in exercitijs vii

De signis q̄ aliquis habet caritatem grām et
bonā cōsciā tractat i p̄ma pte ca. vii. et viij.

Castigare corporalibz licitum est licet per hu
iusmodi abbrevietur vita. vel incuratur infir
mitas In iij. pte ca. vii.

Confessio sacramētāl magnā hz efficaciam In
in prima parte ca. viij. paragrauo ij. p totū.

An cōfessor tēat facē cōsciā; de peccō de q̄ cōfite
nō videt facē cōsciā; i 3. p. ca. xij. cca p̄ncipiū

An p̄ lapsū in peccm̄ mōrle sit necē statū cōfite
ri hūta copia cōfessoris in 3. pte ca. xi. b

Cogitac̄ scire credere quō bellū hūt et quō nō in
3. pte ca. xij. in p̄ncipio

Cogitare q̄ntūcūq; horribile ā detestabile ma
lū si nudū sit a delictōne et assensu malū nō ē
in 3. pte ca. xij. b

Cōmūio sacra vide infra i eucharistia

Cōsciā retrahit a peccō in p̄a pte ca. ij. §. iij.

Cōsciā ē radix sp̄i bōe et caritatis i i. p. c. i. §. i.

Si mundus in fama te condemnet ubi propria
conscientia te irreum iudicat **E**t p^o oppositum
si mundus te iustum et sanctum proclamet ubi p^o
a conscientia te condemnat quid sciendum
est in utroque in prima pte ca. i. §. i. et vi

Conscientia aliqua est nimis lata Alia est ni
mis acta in prima pte ca. 3. §. ii. et 3. **E**t in iii
pte ca. i. §. ii. p

De conscientia eorum que p^o frequentas elap
sus in peccata licet sepius post lapsum pemite
ant iterato tamen cadunt in prima pte ca. iii
§. quinto

Conscientia aliqua est bona et tranquilla in prima
pte ca. iii. §. finali

Conscientia bona tenetur angelica custodia et
consuetudine honesta in i. pte ca. iii. §. iii

Consc^{ia} boni sepius est tergenda in i. pte ca. iii. §. v
Consc^{ia} bonam caritatem aut gratiam aliqui dubitant
se habere in prima pte ca. vi. §. 2. et iii

Ligatus consc^{ia} erronea non est simpliciter p
plexus sed tantum secundum quid **A**n secunda
pte ca. 3. §. primo circa finem **E**t in ca. iii. et i
quinto sequentibus

Consc^{ia} erronea errat tripliciter in ii. pte ca. iii
§. tercio

Consc^{ia} aliquando accipitur pro spe bona qua

quis habet de dei amicitia in prima parte ca. 1
primo §. 1.

Consciencie bone septem sunt fructus seu utili-
tates In prima pte ca. primo circa principium

Consciencia mala septem gignit fructus ama-
rissimos In prima pte ca. ii. per totum

Septem reperiuntur consciencie differentes in
prima parte ca. 3. per totum Et in ii. pte ca. iij.

Septem sunt differentie hominum respectu ca-
ritatis aut boe conscie In pma pte ca. vi

Consciencia bona ad similitudinem domus mate-
rialis est regenda In prima pte ca. iij.

Quid sit consciencia proprie dicta in secunda pte
capitulo primo per totum.

Consciencia recta qualiter distinguitur ab er-
ronea In ii. p. ca. ii. Et in ca. 3. circa principium

Conscia ligat sicut lex In ii. p. ca. iij. a b

Ille qui agitatur per conscienciam erroneam
per prius et magis teneretur deponere tale co-
nscia; qm qd agat fm ea in ii. p. ca. 3. §. ij.

Utrum consciencia erronea aliquando excuset
In secunda parte capi. iij. §. ij et tercio Et in

capitulo quarto.

Utrum consciencia erronea plus ligat quam
preceptum prelati indifferentibus in secunda pte
capitulo iij. §. iij. Et in capitulo vi. §. ij.

Plus obligat dictamen conscientie quam preceptum prelati in secunda parte ca. vi. §. ii

Conscientie errore quandoque excusat a peccato et quandoque non in secunda parte ca. iiii

An plus peccat qui facit contra conscientiam erroneam aut qui sequitur eam In h. parte ca. vi. §. i.

Conscientia erronea oritur ex v. causis In h. parte ca. vii

Erorer conscientie oritur aliquotiens ex pravo affectu in secunda parte ca. vii §. iiii

Origo erronee conscientie est ignorantia vincibilis iuris et facti que habet in se duo mala In secunda parte ca. viii. §. i.

De medicamine erronee conscientie tractat c. viii. secunde partis Docetur enim ibi remedia ne quis in ignorantia dampnetur

Qui habet conscientiam erroneam habet ignorantiam seu defectum scientie quam habet vel habere debet ille qui habet bonam et tranquillam conscientiam Et iste defectus seu ignorantia tollitur seu non imputatur per debitam diligentiam faciendo quod in se est In secunda parte c. viii. circa principium

Homines habentes malam conscientiam sunt in triplici statu omnes tamen isti si fecerint quod in se est gratiam consequenter in 3. parte ca. ix

Quid sit scrupulosa conscientie scrupulus pusilla

nimitas timor scientia fides opinio dubium et a
biguitas Et quod differunt inter se et a conscientia in
3^a pte ca. primo §. primo.

Veritatis ligatur erronea conscientia ab non facien
dum non est in 3^a pte ca. i.

Ista tria conscientia scientia et scrupulus con
scientie differunt inter se secundum thomam in
tercia pte ca. primo §. ii.

Quid sit scrupulosa conscientia per ut de ea determinat
tur in tercia pte ca. primo in principio.

Periculosa est temptatio erronee conscientie
Et differt ab alijs passionibus in multis et in 3^a
pte ca. ii. p. totum

Erronea conscientia confert homini plurima in tercia
a pte ca. 3^a et in ca. viii. §. i.

Quinq; contra erronee conscientie recitantur in 3^a pte ca.
iiii. et v. Traduntur etiam quedam alie contra eius
in secunda parte ca. vii.

Malum regimen quo ad corpus causat quando
q; melancoliam et timorem inordinatum et ex
consequenti erroneam conscientiam in tercia
parte capitulum v §. iiii.

Septem sunt regule generales quarum ammi
niculo erronea conscientia deponi potest et de
bet in tercia pte ca. io Et infra in duobus vel tri
bus capitulis proxime sequentibus

Pro quiete cōsāe in humanis agibilis suffi-
cit moralis certitudo que ex probabilibus p̄ce-
dit In iii. pte ca. p̄iii. §. v. Et i ca. xviii. §. ii b
Autoritates argumenta tertencia timidas cō-
sāas solvūtur in tertia pte c. p̄vi

Consāa emūdari potest ex timoris scrupulis
caute et prudenter ordiatis in 3 pte c. p̄vi §. vii
Prinipale t̄medium ad subueniendum timo-
rate cōsciencie stat in noticia ignorācie que
videlicet ignorācia peccatum excusat minuit
vel auget in 3. pte ca. p̄p̄i

Consensus in actum solum venialiter malum ē
tantum venialis in 3. pte ca. p̄p̄v i conclusioe. i
Consensus in̄pretatiuus quis est In tertia p
te ca. p̄p̄v. in conclusioe prima

Consilia medicorum et verorum theologorum
quādoq; sūt communia In 3. pte. ca. vi in fine
Cum concilio fac omnia quia consiliū p̄itorum
magnam habet efficaciam in simplici et igna-
ro In tertia p ca. iiii. §. iii. Et i c. vii §. ii et iii
Illum dyabol⁹ nescit illudere q̄ vniūsas cogita-
tōnes in corde nascentes examine et concilio
mature reprobat vel admittit in tertia parte
ca. viii §. ii. Et in ca. vii §. ii et 3

In agendis plus credere debet consilio alicorū
quam sibi ip̄si in secūda p c. vii §. ii et iii

Consuetudo corruptela vide infra in lex
Nō oīs cōtēpnēs vel ignorās agit ex cōtēptu
vel ex ignorācia sicut nō oīs deliberās agit ex
deliberacōne in 3 pte ca xiiij § ij

De cōtēptu vide aliqua in 3 pte ca xiiij § 3

Quāq; nō tā mētorū ē cōteri sine dolore de pec
catis sc̄hibilit̄ ā credē sic velle cōtēi sū velle dolē
de pc̄is ā velle credē ⁊ nō posse i 3 p c xix cca
finem

Contraicō generalis magnā habet efficacā in
prima pte ca viij § i et ij p totū

Debitū reddi d; req̄re infra i m̄imoniū

Nō oīs deliberās agit ex deliberacōe i 3 p c xiiij
§ secundo

Demoēs calidi sūt i tēptādo i ij p ca vi § i et
ij in ij p ca viij § ij ⁊ i ca viij § ij et 3

Deū et sanctos eius hō invocare debet in necē
satis suis in ij pte ca viij § iij

Dīna bonitas ad genus humanū ic̄plicabil̄
ē in ij pte ca x § vi Et in 3 pte ca viij ge ⁊ i c
x in prima regula

In dieb; festiuis quib; agere debet homo i ij p
ca viij § i Et in 3 pte ca viij circa finē In pri
ma pte ca viij § i p

Discrecō in ope v̄tutis ē mltū recōmendata a
pud sapientes in prima parte ca iij § iij

Dispensacō quib fit in tertia pte ca. xxi in cō
clusionē tertia

Diuinā efficiā quidā in hac mortali vita cla
re viderunt vt moyses et paulus i prima pte
ca. vi. §. vii.

Dubium quid fit et qualiter differt a quibus
dam alijs in tertia parte ca. i. §. i.

Spykeya est pya interpretacō preceptorū
in 3. parte ca. xxi.

Efficiam diuinam quidam clare in hac vita
viderunt in prima pte ca. vi. §. vii.

De eukaristie suscepōe in parte prima ca. vii
§. ii. et 3. Et in ca. viii. §. i. et ii. per totum

Quid faciet ille qui cupit suscipere eukaristie
sacramentum si timet se habere mortale sed nō
sit firmiter Et tendit ad hoc quod non quod
libet dubium facti vel iuris sufficit ad causan
dum mortale peccatum quando aliquid agitur
illo dubio stante In tertia pte ca. xxi per totū
et infra ca. xxi. §. ii.

Pro episcopatu duobz contendētibz cui erit
obediendum in 3. parte ca. xxi. §. ii.

De sentēcia excommunicacōis In tertia pte
ca. xxi §. iii.

Utrum vitari debent illi excomunicati circa qz
explicacōez sapiētes otraria opināē i 3 p c r i e

Hacēs id quōd in se est remissionem peccatorum consequitur in secunda parte ca. viii §. iiii

Et in ca. ix

Ad faciendum quōd in se est quatuor l. v. requiruntur in secunda parte ca. viii §. primo

Si per impossibile deus homini facienti quod in se est non daret gratiam; adhuc tamen non faceret ei iniuriam in iure parte ca. ix §. 3 d

Fama populi si te condempnet ubi propria conscientia te excusat Et e contra si mundus te iustum et sanctum estimet ubi propria conscientia condempnit quid glorie in utroque; In i parte ca. i §. i et vi Utrūque scilicet contemptus et appetitus fame bonae quandoque est viciosum et quandoque laudabile in prima parte ca. v §. ii

Festivo die quid populus christianus facere debet in ii parte ca. viii §. i in 3 parte ca. viii circa finem Item in §. v in i parte ca. viii §. i p

Fides quāque non est tam meritorium credere sic velle credere simpliciter sine omni murmure et contradictione interioris hominis et non posse in 3 parte ca. ix circa finem

Fides et caritas sine operibus non saluant hominem in prima parte ca. iiii §. ii

Si aliquis parrochianus audierit punctum aliquem hereticum a prelato suo Eciā si talis parrochianus

hūc hābitus fidei p̄seruabit eum ne statim as-
sentiat illi articulo perfido **S**ed expectabit ī
formacōnem ab alio vel alijs in sciencia sacra
magis peritis **I**n 3. parte ca. de fide inuenies a-
liqua bene notanda in tercia pte ca. xxxix in cō-
clusionibus ibi positis **I**tem in h. parte ca. i. §. ii.
Et in ca. ix. §. ii.

Quilibet incredendus plus debet assentire fidei
q̄ sibi ipsi in h. pte ca. vii. §. ii. et 3.

Omne quod nō est ex fide peccatum est **I**d est
in secūda p. ca. 3.

Int̄ ista quicq; que sunt fides suspicō dubium o-
pinio et sciencia sunt gradus quātum ab certi-
tudinem in tercia pte ca. i. §. i. b.

An teneatur homo semper se prodere et morti
se offerre p̄ fidei crisi **I**n 3. pte ca. vii. §. i. b.

In fide notatur triplex certitudo in gnē **I**n ter-
tia parte ca. xiiij. §. v.

Circa conclusiones fidei circa quasumq; rōes
argumenta vel auctoritates potest quis secure
et sine omni scrupulo per liberū arbitriū suū
actum decedendo suspendere vt consciēciā suā
valeat securius informare **I**n 3. p. ca. xix. d.

Que tot et tanti viri infirmantur in fide et diū
p̄ implicatur erroribus in 3. p. ca. xix. e.

In materia fidei doctoribus contraria sententiis
bus quomodo scrupulosus tute se habere valeat in
3 pte ca. xxxix per totum et in ca xxx

De fide vide aliqua in tertia ca. xxxix. §. iij. et
in conclusioe h. tertia quarta et quinta et in ca xxx
§. iij. et iij.

Formidolosus differt a timido in tertia parte
ca. v. in fine

Frenes vide infra in mania

Gracia sua negare non potest deus illi qui
facit id quod in se est in h. parte ca ix § 3 et in
ca. x per totum

Qualit illi qui sunt in peccato mortali faciet id quod in se
est ut gratiam impetret in h. p. ca ix § h

Quidam dubitant se habere gratiam et caritatem in i. pte
ca vi. § 3. et quarto

An potest animus scire se habere gratiam in i p c vi § v et vi
et quarto

De gratia vide quaedam beati nonna in p i c viij § i p to
tu et i § h Item in p h c vi § 3 et i c ix § h b et § 3 p
totum et in ca. x p totum. De gratia data potest

habetur exprimental scia in i pte ca vi § v et vi

Sig q quis habeat gratiam recitat in i p ca. viij. et viij.

Si p ipse deus homini faciet id quod in se est
non daret gratiam adhuc tamen non faceret ei
iniuriam in h parte capitulo nono § tercio d

Deus ab anima gratiā non subtrahit nisi anima prius deum et gratiā suā debeat In tertia parte ca. xxiiij in conclusioe tertia

Responsio de hac vide aliqua in tertia pte ca. xix. e. Et in ca. xxix. §. iij. Et in conclusione ij. iij. et v.

De horas canonicas vide i tertia parte ca. xxij in conclusione secunda

De homicidio quare infra in vita

Ieiunium utrum sit licitum in infirmitate valida comedere carnes in sexta feria a

in ieiunio qdragesimali i 3. pte ca. viij. §. iij. k Ignorācia quādoq; excusat a peccato et quāq; non in secunda pte ca. iij

Non omnis ignorans agit ex ignorācia in tertia parte ca. xiiij. §. ij

Ignorācia quintuplex est in ij. pte ca. iij. §. i. Ignorancia invincibilis multiplex est in secunda pte ca. iij. §. ij.

Ignorācia invincibilis quāq; excusat a peccō et quādoq; non in ij. pte ca. iij. §. ij. et iii.

Tantum tres ignorācie excusant augent vel diminunt peccatum in ii. pte ca. iij. §. v

De ignorācia plura tangūtur sub compendio in iii pte c finali. Et preterea in iii pte ca. xix in conclusione secunda.

Ignorancia vincibilis iuris et facti duo habet i
se mala in secunda parte ca viij § i a

De ignorantia multiplicata reperies in 3^a parte
ca. xxvi. §. ij. et in ca. xv. in conclusione secunda

Infirmus quibus tenet obedientiam medico i 3^a parte ca. xvij b

De iudicio utali quod quis sibi formare potest in 3^a
parte ca. xvi. §. vij.

De iuramentis et statutis vniuersitatum collegi-
orum ac ciuitatum in tertia parte ca. xxvij

De iustificacione impij in prima parte ca. viij §
primo et ij. per totum.

Lex i lege dei assidue libros sacros stude-
as in tertia parte ca. x. in secunda regula c

Conscientia ligat sicut lex in ij. parte ca. 3^a a b

Consuetudo legi positua contraria quandoque
dicitur interpretacio legis et quandoque corrup-
tela. De abrogacione legum et propter que lex
abnegari potest in tertia parte ca. xxi. §. iij. et
in capitulo. vicesimo secunda. in conclusione que
ta et quinta.

Distinguuntur et diffiniuntur leges multiples
in tertia parte ca. xxij circa principium

Liberi arbitrium distinguitur ab imperio li-
beri arbitrii et ab alijs in tertia parte capitu-
lo xviii. §. ii. f

De influxu lune in tertia parte ca. v. §. primo

Mania melācolia et frenesis differūt it se
in iiii parte ca iiii § ii.

Opus erat maria mediatrice inter deum et ge
nus humanum in tercia parte ca viii. ge

Mandatum dei latum est nimis et onus eius le
ue in iiii parte ca xxiiii in conclusioē lvii f

Quid sit mandatum et qualiter differt a qui
busdam aliis In tercia pte ca xxvii circa finē
In mandatis dei quadruplex est latitudo in t
ercia parte ca xxvii

De matrimonio in tercia parte ca xxvi § iiii
versus finem

Si mulier in matrimonio cōstituta per nouā
informacōnē incipiat dubitare an attineat vi
ro suo in gradu prohibito vte possit reddere et
erigere debitū ab illo viro in 3 pte ca xlii b

Mulier putans virum suum mortuum in tercia
aliena matrimonialiter cōiuncta viro secūdo
an reddere debet debitum viro secundo vel non
tercia pte ca xlii d

De medicā corporali in 3 parte ca vi § iiii

Medicorum et verorum theologorum precepta
quādoq; sunt contraria in tercia parte ca vi
in fine

Melancolia originatur quādoq; ex malo regi
mine corporali in iiii parte ca v § iiii

Missam celebratū sufficit p̄babil' electuā q̄
nō sit in peccō mōeli in tercia pte ca. xiiij. §. iij
De missa celebraturo seu commūcaturo vide
in 3 pte ca. xiiij. §. iij et v. p totū Et supra in
eucharistia

Moralis certitudo seu doctrina aliqua a diuer
sis diuersimode acquiritur in 3 p ca xv.

Moralis certitudo sufficit p quiete cōscie i hu
manis agibilib' q̄ ex p̄babilib' p̄cedit in ter
cia parte ca. xiiij. §. v Et in ca. xvij. §. ij b

Moral' certitudo q̄ oritur ex erudicione prima
nutritur ex quatuor in 3 pte ca. xv. §. ij

Penes quō attenditur bonitas et malicia in
moralib' in 3 pte ca. xv. in cōclusioē v

Ad mortē adiudicatus an possit licite fugē in
3 pte ca. viij. §. ij

An possit aliq̄s sic iudicāē ad mortem q̄ se ip
sū inficeret in 3 pte ca. viij. §. ij

Obediēcia in 3 pte ca. xvij. c. d

Qui obedit p̄ceptū prelati pape vel impato
ris q̄ntū ad opus extermi satisfacit p̄cepto
q̄uis subditus non oplet illud eo sicut et itē
tione quas legislator preconcepit in 3 pte ca.
xv. i cōclusioē secūda

Solus deus potest obligare hominem ad ac
tus itraneos et latētes i 3 pte ca. xv. i cōclu i

Duobus contendentibus pro papatu vel episcopatu vertitur in dubium cui sit obediendum in tertia parte ca. xiiij. §. ij.

Opinionem alicuius famosi doctoris potest quis tenere cum bona conscientia et secundum eam operari in tertia parte ca. xi. Et in ca. xiiij. in correlatio quinto §.

Non oportet semper tuciozem opinionem eligere de necessitate salutis sed sufficit eligere tutam in tertia parte ca. xi. d.

Quid sit opinio et qualiter differat a quibusdam alijs quantum ad certitudinem In tertia parte ca. primo. §. i. d.

De efficacia orationis in tertia parte ca. vi. §. ij. i. secunda parte ca. viij. §. iij.

Oratio deuota requiritur pro intellectu agendorum et credendorum Non enim sufficit locum sacre studiū in 3 parte ca. xi. i. i. conclusio d.

Pastor. De sciencia requisita ad pastores curatos et prelatos In tertia parte ca. xxx. §. ij.

Duobus contendentibus pro papatu vel episcopatu cui sit obediendum in tertia parte ca. xiiij. §. ij.

Quid sit peccatum in tertia parte ca. xxx. i. principio

Differunt inter se peccatum veniale et mortale in tertia parte ca. xiiij. per totum Et in ca. xxx. i. conclusione vi. et infra per totum.

De effectu peccati venialis in 3^a p^a ca. xxviii in conclusioⁿe
Nullus scire potest in omnibus difficultatibus an
peccatum sit mortale vel non in 3^a p^a ca. xxviii in conclusioⁿe
quarta et quinta.

Nullum est peccatum actuale mortale absque consensu
libero rationis vero vel interpretatio in 3^a p^a
ca. xxv in conclusioⁿe prima

Consensus in actum peccati solum venialiter ma
li et tamen venialis in 3^a p^a ca. xxv in conclusioⁿe prima

Non quilibet tenetur scire de quolibet peccato mortali
an ipsum sit tale licet expediat illud inquirere
et scire. Et in hac parte prelati sunt magis ob
ligati in 3^a p^a ca. xxv in conclusioⁿe ii.

Conparatio ad invicem peccati secundum gravitatem in 3^a p^a
ca. xxv in conclusioⁿe 3^a et ii.

Multa sunt peccata mortalia quorum similia possunt
fieri bona et meritoria dum trahuntur extra
suam rationem in tertia parte ca. xxv in conclu
sioⁿe iii.

Pro materia peccatorum mortaliu^m ponuntur xvi. apo
stolice gratiales multum nobiles in 3^a p^a ca. xxv

Si quis ex prava assuetudine quasi replente pre
cipitetur in peccatum aliquid gratiale tale offensa erit
iudicanda in 3^a p^a ca. xxv in conclusioⁿe xxv

Si quis in peccatum ceciderit non diu in illo perman
eat in secunda parte ca. viii § iii

Multa ex euāgelicis colliguntur per que peccata dimittuntur In secūda pte ca. viij. §. iij.

Quandoq; non ē tā meritorium dolere sensibiler de peccatis sicut uelle dolere et non posse.

In tertia parte ca. xix. circa finem

Pene restringende sunt in 3. pte. ca. xxv in cōclusionē decimasexta.

Quot modis potest quis esse perplexus in secūda parte ca. vi. §. 3.

Ligatus consciencia erronea non est simpliciter perplexus sed tantum secundum quid in ij. pte ca. 3. §. i. circa finem et in iij. et v. sequentibus.

Que precepta obligant ad mortale et que ad veniale in tertia parte ca. xxvij.

Differunt inter se preceptum mandatum statutum ordinacō seu monicō in tertia pte. ca. xxvij. circa finem

Medicorum uerorum theologorum precepta quibus sunt contraria in tertia parte ca. vi. in fine

De preceptis et alijs in lege diuina contentis in tertia parte ca. xxx. §. i. et. ij.

Preceptum prelati nō tantum ligat quāntū dicit tamen proprie conscie In ij. pte ca. vi. §. ij.

Nec deus nec ecclesia intēdūt per sua precepta homines ad vix possibile In tertia parte ca. xxx. §. i. et. iij.

Pia epykeyfacō interpretacō seu declaracō pte
ceptorū dei ecclesie aut prelatorum valet ad
deposicōnem inordinatorū scrupulorum in ter
cia par. ca. xx

De auctoritate prelatorum in tertia parte ca.
xxij in conclusione viij et ix

Statū prelatorū suorū debet quilibet inferior
debet magnipendere in 3 pte ca. xvij c. d

Quid sit pbabile in tertia pte ca. xij b

Et in ca. xiiij. §. v. et in ca. xxij. circa pncipiū

Certitudo moralis q̄ ex pbabilibus pcedit suffi
cit in humanis agibilibus p q̄te cōscie in 3. pte
ca. xiiij. §. v. **E**t in ca. xvij §. ij. b

Remedia cōn. pusillanitatē i 3 p ca. vi. et i ca. i §. i

Ratio superior et inferior nō sūt due potencie
s. rois duo officia in ij. p. ca. i. §. ij. et 3. p totū

Differ. ut inter se rō voluntas et cō in tertia pte
ca. xvij. §. ij. f

Rectores rei publice quales erunt in tertia p
te xv. §. iij.

Regule quedam anxie qualiter sint intelligē
de p illo vide id quod sequitur

Dicitur regula quedam magistralis q̄ dubi
tas de aliq̄ ope an sit illicitū si illud agit stan
te dubia peccat **I**d est in tertia par. capitulo
xi. f. **E**t in capitulo xiiij. §. primo

Qui facit contra dubium incidit in peccatum

Id est in tertia ca. xvi. §. i.

Tene certum et dimitte incertum dicit Aug.

Idem in tertia parte ca. xvi. §. 3.

Honorum mencium ibi agnoscere culpam ubi culpa non est docet gregorius id est in tertia parte ca. xvi. §. vi.

Cum religiosi proclamati in ca. dicunt culpa mea ad quem sensum illa verba sic prolata recipi debent ut semper verum sit quod dicunt in tertia parte ca. xvi. §. v. vi. et vii.

Multum valet abicere contempnere et non poterare scrupulos leues si quis velit liberari ab inquietudine scrupulorum in tertia parte ca. xviii.

Omne quod non est ex fide peccatum est Id est in secunda parte ca. 2.

Honorum vita alijs debet esse viuendi regula

In tertia parte ca. xxi. §. ii.

Age incertum et dimitte certum peccatum mortale est id est in tertia parte ca. xxv. in conclusioe.

Pene restringende sunt in tertia parte ca. xxv. in conclusione xvi.

Qui facit contra consciam edificat ad gehennam id est in tertia parte ca. xxv. Et in i. parte ca. ii. §. vi. in secunda parte ca. iii. §. i.

Nullus est actus adeo mortalis quoniam ipsi

vel sibi similit' sit non mox' h' displicet in 3 pte
ca xxx in conclusione duodecimo

Talis homo efficiatur qualiū societate fruatur

In tertia parte ca vi. § primo.

Scrupulus eligere debet preceptorū exptū et
magistrum discretum quem audire debet si scru
pulos deponere velit in tertia pte ca. x in ii. rē
gula b. et in ca xvij

Multa ex gne sūt peccā mōēlia quorū filia pnt
fieri bō et meretoria dū trahuntur extra rōez
suā in 3 pte ca xxx in cōclusioē i3

Quid sit reuelacō diuina in 3 pte ca xxxi. circa
principium.

Sapientia quid significat p vt est donū spi
ritus sancti in tertia pte ca xxx in fine

Scādalu in 3 pte ca. xxxvi. § i

Scire credere et cogitare quomodo bellum ha
bent vel non habent in tertia parte capitulo
xix in principio

Sca duplex ē i aia scz ognitia 7 affcua i ii p
ca vi. § v i i. p Que sit illa q̄ qlibz p̄a? scie
tenetur i 3 p ca xix i p̄ncipio i ii p ca vii § i

De sca r̄q̄sita ab pastoēs cuātos 7 platos i 3
p ca xxx § ii Sca experimental' haberi po
test de hoc q̄ as hēat bōz scia; caritatē 7 grāz
in p̄ma pte ca vi § v et vi 3. et iiii

Quid sit sciencia quid scrupulus et qualiter
differunt inter se ab alijs in tercia parte ca. i.
§ i et in § ii. o

Ista quinque sciencia suspicio dubium opinio et
fides differunt inter se quantum ad gradum cer-
titudinis in tercia pte ca i. § i d

Sapientibus et expertis credere debet scrupulo-
sus in tercia parte ca xvij.

Multum valet abicere contempnere et non po-
derare scrupulos leues si velit quis liberari ab
inquiétude scrupulorum in tercia pte ca xvij

Que sunt illa que causant et augent scrupulos in
tercia parte ca xvij. § ii. b

Multis scrupulosis videtur impossibile depo-
nere scrupulos suos licet non sit ita in veritate
In 3 pte ca xvij in fine Et in ca xix f

Scrupulosi plures laudabiles habent condico-
nes non sunt ergo deridendi sed multum reco-
mendandi in iii parte ca viij in principio

Per virtutem epykeye Johannes de tabaco mul-
tas colligit doctrinas scrupulosis proficias in
tercia parte ca ii

Per epykeysaco declaraco seu interpretaco p-
ceptorum dei ecclesie aut prelatorum valz ab-
deposicionem in ordinatorum scrupulorum In
tercia parte ca xx et fit ibi mencio de epykeya

Scrupulosi et pusillanimes super omnia vita
te debent ne conuersationem habeant cum scru-
pulosi in tercia parte ca v. § vi. et i ca vi. § i.
Ex timoris scrupul' caute et prudenter ordina-
tis consciencia poterit emundari vbi fit men-
cio de iudicio priuato q' quis sibi iph formaē
poterit in tercia parte capitulo xvi parāguo
septimo

Scrupulosi non sunt dure et indiscrete corrip-
ēdi in 3. p. ca. viij. § i. d

Scrupulus eligere debet preceptorem seu ma-
gistrum expertum et discretum quem adire de-
bet si scrupulus deponere velit in tercia parte
ca. p. in regula. b

Singularitatis viciū quo quis proximorū
eciam sapiencōrum se dictis non acq̄scit est
vere detestandum in tercia ca. ix. p. totum.

De silencio religiosorum in tercia parte capi-
tulo xxiv. § 3 versus finem capituli

Tal' homo efficiē qualiū societate fruitur in
tercia parte ca vi § i.

Spes pie erigitur de quatuor meditacōnib' i
tercia p ca xvi § viij

Iuuenes sūt boi spei et adaces mulieres vero se-
nes et melācolici timidi sūt et pusillāimes et cur-
tā varie in tercia parte ca iij. § primo

De spe et causa alibi in 3 pte ca viii § ii
et infra

Quinq; sunt pte que spes adiuuatur In terci
a parte ca viii § ii e

De statutis et iuramentis vniuersitatu collegi
orum et ciuitatum In terci a parte ca xxviii

Quid sit statutum et qualiter differt a quibus
dam alijs in terci a parte ca xxviii circa finem
Studeas frequenter libros sacros in terci a p
te ca p in secunda regula c

Non sufficit lectionis sacre studium sed equi
ritue etiam deuota oracio pro intellectu agēdo
rum et credendorum in terci a parte ca p in sect
da conclusionē d

Quid sit suspicio et qualiter differt a quibus
dam alijs quo ad certitudinem i terci a parte
ca i § ii b

Temptat deuiat cum asciticia magna in E
cia parte ca vi § ii et ii

Temptatio periculosa est erronea consciē
a et differt ab alijs passionib; in multis in E
cia parte ca ii per totum

Theologus in terci a pte ca xv § ii

Quid sit timor et qualiter differt a quibusdā
alijs in terci a parte ca i § ii

Differunt inter se timidus et formidolosus i

in tertia parte ca v in fine

Quod iustus discretio in opere virtutis est multum
commendata apud sapientes in i parte ca. iij

Qui ex virtutū habitu vel usu factū otinue proficit
et meretur hereticus vero autē in crimine mori
li ex consuetudine aliquid agēs cotidie magis
ac magis demeretur

Victum est in exercitijs corporalibus fortiter
castigare corpus quous per hmoi abbrevietur
vita vel incurritur infirmitas seu corporis de
bilicas in 3 pte ca vij.

Distinguuntur inter se voluntas et liberū arbi
trium et imperij liberi arbitrij in tertia parte c
xvij. §. ij. f

De votis religiosorum in 3 pte ca ij. b

Explicit tabula consolatorij timoreate conscienci
e magistri Johannis nyder.

mulai
ciii
phat
mā
rgis
itec
can
da
abi
pau
eni

